T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

SELÇUKLU ANADOLUSU'NDA HEDİYE
(1075-1318)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABBAS AYDİN

İSTANBUL 2016

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

SELÇUKLU ANADOLUSU'NDA HEDİYE
(1075-1318)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ABBAS AYDİN

Tez Danışmanı
PROF. DR. OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

İSTANBUL 2016

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Abbas AYDİN'in "Selçuklu Anadolusu'nda Hediye (1075-1318)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarihi Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

		İmza
Tez Danışmanı Üniversitesi	: Prof. Dr. G. Osman ÖZGÜDENLİ Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Prof. Dr. Emine GÜRSOY NASKALİ Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Yrd. Doç. Dr. Gülseren CECELİ DURSUN Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi	.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun ..15../..06../ 2016 tarih ve ..2016/12-06..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Okan YEŞİLOT
Müdür

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER……I

ÖNSÖZ……...III

ÖZET……..V

ABSTRACT……..…VI

KISALTMALAR……VII

KAYNAK VE ARATIRMA ESERLER……...…....VIII

I. Kaynak Eserler…….…..VIII

II. Araştırma Eserler……...XIII

GİRİŞ……..1

BİRİNCİ BÖLÜM

SELÇUKLU SULTANLARININ KOMŞU HÜKÜMDARLAR İLE HEDİYELEŞMESİ

A. Selçuklu Sultanları ile Bizans Hükümdarları Arasında Teâti Olunan Hediyeler…..…10

B. Selçuklu Sultanları ile Hilâfet Makamı Arasında Teâti Olunan Hediyeler……...18

C. Selçuklu Sultanları ile Eyyûbî Hükümdarları Arasında Teâti Olunan Hediyeler…….23

D. Selçuklu Sultanları ile Hârezmşah Hükümdarları Arasında Teâti Olunan Hediyeler……...26

E. Selçuklu Sultanları ile Moğol Hanları Arasında Teâti Olunan Hediyeler……....27

F. Selçuklu Sultanları ile Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Suriye'de Hüküm Süren Beyler ve Melikler Arasında Teâti Olunan Hediyeler……33

G. Selçuklu Sultanları ile Ermeni Kralları Arasında Teâti Olunan Hediyeler……...35

H. Selçuklu Sultanları ile Diğer Yabancı Hükümdarlar Arasında Teâti Olunan Hediyeler…….....37

İKİNCİ BÖLÜM

SELÇUKLU SULTANLARI, HANEDAN ÜYELERİ, DEVLET RİCÂLİ, SEÇKİN VE SIRADAN KİMSELER ARASINDA HEDİYELEŞMESİ

A. Selçuklu Sultanları ile Hanedan Üyeleri Arasında Hediyeleşme……..…40

B. Selçuklu Sultanları ile Devlet Ricâli Arasında Hediyeleşme……....43

C. Selçuklu Sultanları ile Seçkin ve Sıradan Kimseler Arasında Hediyeleşme……....48

D. Selçuklu Devlet Ricâlinin Birbirleri ile Hediyeleşmesi……....58
E. Selçuklu Devlet Ricâli ile Seçkin ve Sıradan Kimseler Arasında Hediyeleşme……...58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SELÇUKLU TOPLUMUNDA HEDİYELEŞME

A. Şehirlerde Hediyeleşme…….…...62
B. Köylerde Hediyeleşme……..68
C. Göçebelerde Hediyeleşme……..……...69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SELÇUKLU ANADOLUSU'NDA HEDİYENİN MAHİYETİ

A. Hediye Çeşitleri…….…72
   1. Hediye Olarak Hâkimiyet Alâmetleri……..……...72
   2. Hediye Olarak Hil'at……..……...……..73
   3. Hediye Olarak Giyim Kuşam……..……...….75
   4. Hediye Olarak Ev Eşyası……...……..77
   5. Hediye Olarak Ziynet Eşyası……...……77
   6. Hediye Olarak Para……..…….……..78
   7. Hediye Olarak Yiyecek ve İçecekler……..……....79
   8. Hediye Olarak Savaş Araç ve Gereçleri……..……..…..80
   9. Hediye Olarak Binek ve Yük Hayvanı……...…….81
   10. Hediye Olarak Köle……...……..……82
   11. Hediye Olarak Kitap……...…….83
B. Rüşvet Algısı Oluşturan Hediyeler…….…..84

SONUÇ……...86
BİBLİYOGRAFYA……88

ÖNSÖZ

Anadolu'nun Selçuklular döneminde fethedilmesi ile gerek Türk gerek İslâm kültürü için oldukça mühim bir zenginlik olan hediyeleşme geleneği Anadolu'ya taşınmıştır. Fetih süreci ile Selçuklular, Türk kültüründe ve İslâm kültüründe ayrı ayrı var olan hediyeleşme geleneğini Anadolu'da birleştirmiştir. Bu çalışma, geçmişi insanlık tarihi kadar eskilere dayanan hediyeleşme geleneğinin Selçuklu Kültürü'ndeki yerini ve önemini tespite matuftur. Kaynak ve araştırma eserlere dayanılarak hazırlanan çalışma dört bölümden müteşekkildir.

İlk bölümde, Türkiye Selçuklu sultanları ile komşu hükümdarlar arasındaki hediyeleşme incelenmiştir. Bu bölüme dair hediye türlerinin veriliş veya gönderiliş sebepleri ve amaçları da ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. İkinci bölümde, Selçuklu sultanları, hanedan üyeleri, devlet ricâli, seçkin ve sıradan kimseler arasında hangi vesile ile ne tür hediyelerin verildiği örnekler ile ortaya konularak teâti olunan hediyelerin değerlendirilmesi de yapılmıştır. Üçüncü bölümde, kaynak ve araştırma eserlerin verdiği kısıtlı bilgiler ile Türkiye Selçuklu devletinin ictimâî hayatında, hediyeleşme geleneğinin varlığı tespit edilmiştir. Dördüncü bölümde ise Selçuklu Anadolusu'nda hediyenin mahiyeti incelenerek Selçuklu Anadolusu'nda ne tür hediyelerin verildiği ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Eğitim hayatımın başından itibaren, mütemâdiyen bana göstermiş olduğu maddî ve manevî desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, asil kadın, babaannem Emine Aydin'a teşekkürlerimi sunuyorum. Yine ğitim ve öğretim hayatım boyunca daima yanımda olan, bana okuma alışkanlığı aşılayan ve okunan kitabın nasıl yorumlanacağına dair uygulamalar yapan Edebiyat öğretmenim ve özel bir ifade ile belirtmek gerekirse manevî annem; Fatıma Bilge Taşkın'a teşekkür ediyorum. Arapça gramer yapısını bana öğreten, manevî desteklerini esirgemeyen Arapça hocam Hasan Sarıtaş'a şükranlarımı sunuyorum.

Çalışmanın hazırlanma sürecinde ilgi ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen arkadaşlarım Şule Bilgili, Emrah Çelik, Zekeriya Yılmaz ve Cemil Hızarcı'ya müteşekkirim. Gerek tarih gerekse tarihe yardımcı disiplinlerle ilgili hususlarda doküman temininde bana yardımcı olan arkadaşlarım Aytaç Kaya ve Ahmet Saim Pehlivanlı'ya şükran borçluyum.

Yüksek Lisans ders döneminde kendilerinden aldığım *Tarih Araştırmalarında Metot* ve *Selçuklu Devri Kültür Hayatı* dersleri için Prof. Dr. Gülay Öğün Bezer'e, *Ortaçağ Tarihinin Arapça Kaynakları* dersi için Prof. Dr. Mustafa Sabri Küçükaşcı'ya ve *Selçuklu*

Devlet Teşkilatı dersi için de Yrd. Doç. Dr. Sadi Süleyman Kucur'a teşekkür ediyorum. Çalışmamı değerlendirerek değerli tavsiyelerde bulunan Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali'ye ve Yrd. Doç. Dr. Gülseren Ceceli Dursun'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Yüksek Lisansın ders döneminde kendisinden aldığım *Ortaçağ Türk Tarihi Araştırmalarına Giriş* dersi için, hususiyetle bu çalışma sürecinde sıcak ilgi, teşvik ve yardımlarını gördüğüm engin hoşgörü sahibi danışman hocam Prof. Dr. Osman Gazi Özgüdenli'ye daima medyûn-ı şükran olduğumu belirtmeliyim.

Abbas Aydin

İstanbul 2016

ÖZET

Hemen hemen her toplumda görülen hediyeleşme âdetinin, insanlık tarihi kadar eski bir geçmişi vardır. Hediyeleşmenin insan tabiatında, beşerî ve sosyal ilişkilerde, sevgi ve dostluk ortamının kurulmasında olumlu etkisi vardır. Selçuklu Anadolusu'nda siyasî, ictimâî, iktisadî ve gündelik hayatta yer edinmiş hediyeleşme geleneğinin birçok örneği görülmektedir.

Selçuklu sultanlarının komşu hükümdarlar ile hediyeleşmeleri genellikle siyasî, askerî ve politik amaçlarla olup hil'at, at, deve ve altın ön plana çıkan hediye türleridir. Türkiye Selçuklu sultanlarının, hanedan üyelerinin, devlet ricâlinin, seçkin ve sıradan kimselerin kendi aralarında hediyeleşmeleri çeşitli nedenlere dayanmaktadır. Mezkûr kesimlerin akrabalık, dostluk, tâbi ve metbûlar arasında sevgi, hürmet, zafer kutlama, barış, bayram, düğün, doğum, yardım ve hâkimiyeti tanıtma gibi amaçlarla hediyeleştikleri söylenebilir.

Kaynak ve araştırma eserlerde her ne kadar Selçuklu Anadolusu'nda şehirlerde, köylerde ve göçebe kültürde teâti olunan hediyelere dair fazla bilgi mevcut olmasa da muazzam bir hediyeleşme geleneğinin varlığı bilinmektedir. Gündelik hayatta ön plana çıkan hediyeler arasında; hil'at, altın, para, at, deve, merkep, katır ve çeşitli kumaşların olduğu tespit edilmiştir. Selçuklu Anadolusu'nda teâti olunan hediyelerin mahiyetine değinmek gerekirse, bu hediyelerin hangi kesimler arasında verilirse verilsin gündelik hayatta ihtiyaç duyulan maddeler olması dikkat çekicidir. Hülâsa; Selçuklu Anadolusu'nda verilen veya alınan hediyelere örnek olarak hil'at, kumaş, gulâm, cariye, at, deve, merkep, katır ve ziynet eşyaları gösterilebilir.

Anahtar Kelimeler: Hediyeleşme, Türkiye Selçuklu sultanları, Komşu hükümdarlar, hil'at, at, deve, merkep, katır, altın, para, kumaş.

ABSTRACT

Gifting has been around since the beginning of the history of man. Gifting has many positive effects when starting new friendships and relationships and is a part of human nature, also it can be said it's the main pillar of social relations. There are many examples of gifting which is a part of the Anatolian Seljuk's economy, social and day to day life.

The sultan of the Anatolian Seljuk's would usually present the neighbouring countries with gifts which were mostly made up of luxuriant dresses, horses, camels, and gold and were given mostly for diplomatic, military and political gains. The Anatolian Seljuk sultans, their royal family, government officials, elite and the public, had many different reasons to gift with foch ofher. Some of these reasons were; to strengthen the bonds of love between two lovers, kinsman and the aforementioned groups, regard, victory celebratios, peace feasts, weddings, births suport and displaying sovereignty.

In spite of the minimal amount of research documents and sources addressing the matter of exchanging gifts in the Anatolian Seljuk state's cities, villages, and in the nomad culturex, hover it is known that gifting was highly regardded on esteemed on appreciahed. In normal day to day life it has been proved that gifts were mostly in the form of, luxuriant dresses, gold, money, horses, camels, donkeys, mules and various kinds of silks and cloths. The Seljuks made sure that no matter whom they presented their gifts to they took the utmost care and thought, to make sure their gifts were things which were necessities at the time. Luxuriant dresses, cloths, ghilmans, concubines, horses donkeys, mules, and jewellery are just some of the many examples of the things the Anatolian Seljuks bestowed upon eachother.

Keywords: Gifting, Anatolian Seljuk Sultans, Neighbouring rulers, Luxirant dresses, Horses, Donkeys, Mules, gold, Money and cloth.

KISALTMALAR

A.Ü. DTCF	: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
DAKTAV	: Doğu Akdeniz Kültür ve Tarih Araştırmaları Vakfı Yayınları
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.	: Editör
haz.	: hazırlayan
İA	: Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
İ.Ü. EFTD	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı Basım Evi
MTAD	: Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi
neşr.	: neşreden
s.	: sayfa
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu Yayını
Terc.	: Tercüme eden
TİD	: Tarih İncelemeleri Dergisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu Yayınları
Türkçe terc.	: Türkçe tercüme
TVY	: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
vb.	: ve benzeri

KAYNAK VE ARAŞTIRMA ESERLER

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde; başta vekayinâmeler, edebî kaynaklar olmak üzere menâkıbnâmeler, seyâhatnâmeler, vakfiyeler, araştırma eserlerinin yanı sıra ilgili makaleler ve ansiklopedi maddelerinden istifâde edilmiştir.

I. Kaynak Eserler

Vekayinâmeler

Hediyeleşme ve hediyeler ile ilgili en çok bilgi ihtiva eden kaynak, Türkiye Selçuklu devleti (1075-1318) tarihinin en önemli kronikleri[1] arasında yer alan ve İranlı edip ve tarihçi İbn Bîbî tarafından Farsça olarak kaleme alınan e*l-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye*[2] isimli eserdir. Mezkûr eser, Türkiye Selçuklu devletinin siyasî tarihinin yanı sıra Selçuklu Anadolusu'nun ictimâî, dinî ve iktisadî hayatına dair bilgiler de vermektedir. Çalışma için bu eser, adeta temel kaynak niteliğindedir. İbn Bîbî eserini bizzat şahit olduğu olaylara, görüp işittiği haberlere ve belgelere dayandırarak 1283 yılında kaleme almıştır. Eserde müellifin hediyeler ile ilgili verdiği ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. İbn Bîbî'nin eseri, Osmanlı hükümdarı II. Murad zamanında (1421-1451) Yazıcızâde Alî tarafından *Tevârîh-i Âl-i Selçuk*[3] adıyla ilavelerle Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

Türkiye Selçuklu devleti tarihi için en önemli kaynaklardan birisi de Kerîmüddîn Mahmûd b. Muhammed-i Aksarâyî'nin *Müsâmeretü'l-ahbâr ve müsâyeretü'l-ahyâr* isimli eseridir[4]. Müellif, Selçuklu devletinin hizmetinde bulunmuş ve eserini 1323 yılında tamamlayarak İlhanlı devletinin Anadolu valisi Emîr Timurtaş b. Çoban'a takdim etmiştir.

---

[1] Anadolu Selçuklu devletinin yerli kaynakları için Bkz. Mehmet Fuad Köprülü, "Anadolu Selçuklu Tarihi'nin Yerli Kaynakları", *Belleten*, VII/27, (1943), s. 379-522.

[2] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme),* Türkçe terc. Mürsel Öztürk, Ankara 2014. Eserle ilgili detaylı bilgi için bkz. Osman Gazi Özgüdenli, "XII-XIV. Yüzyıllarda Anadolu'da Tarih Yazıcılığı", *Erdoğan Merçil'e Armağan (75. Doğum Yılı),* ed. Emine Uyumaz-Aydın Usta-Muharrem Kesik-Cihan Piyadeoğlu, İstanbul 2013, s. 264-267; Abdülkerim Özaydın, "İbn Bîbî", *DİA*, XIX, (1999) s. 379-382.

[3] Yazıcızâde Alî, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk*, haz. Abdullah Bakır, İstanbul 2009.

[4] Kerîmüddîn Mahmûd-i Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Türkçe terc. Mürsel Öztürk, Ankara 2000. Eserle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Gazi Özgüdenli, "XII-XIV. Yüzyıllarda Anadolu'da Tarih Yazıcılığı", s. 267-269; İsmail Aka, "Aksarâyî Kerîmüddin", *DİA*, II, (1989) s. 293.

Söz konusu eserde, Türkiye Selçuklu devletinin inhitât döneminde siyasî anlamda mevcut olan hediyeler zikredilmiştir.

Bu çalışmada kullanılan kaynaklardan biri de bilinmeyen bir müellif tarafından Farsça olarak kaleme alınan ve *Anonim Selçuk-nâme*[5] adıyla bilinen eserdir. Kronik, müellifi bilinmediği için *Anonim* veya *Anonim Târih-i Âl-i Selçuk* şeklinde isimlendirilmiştir. Büyük Selçuklular ve Celâleddin Hârezmşah hakkında muhtasar bilgi verdikten sonra, Türkiye Selçuklu devletine geçen ve Selçuklu sultanları hakkında daha geniş ma'lûmat veren eser, sık sık hâdiselerin tarihlerini belirtmekle ayrı bir değer ifade etmektedir. Kaynakta, ictimâî ve iktisadî hâdiselere pek az yer verilmiştir. Paris Millî Kütüphâne'sinde bulunan yegâne nüshadan fotoğraf yoluyla temin edilen metin 1952 yılında Feridun Nafiz Uzluk tarafından Türkçe tercümesiyle beraber tek kitap halinde neşredilmiştir. Selçukluların başlangıcından 1363-1364 yılına kadarki olayları çok kısa olarak ihtiva eden *Selçuk-nâme*'den az da olsa siyasî anlamda mevcut olan hediyeleşmeye dair bilgiler bulunmaktadır.

İstifâde edilen diğer bir kronik, Niğdeli Kadı Ahmed'in *el-Veledü'ş-şefîk ve'l-hâfidü'l-halîk*[6] adlı ansiklopedi niteliğindeki eseridir. 1203 yılı civarında Hoten'den Anadolu'ya göç ederek Selçuklu sultanlarının hizmetine giren bir aileye mensup olan müellif, önce Kayseri'de divitdârlık ve hizmetgüzârlık görevlerinde bulunmuştur. Daha sonra Niğde'de kadılık yapmıştır. İlhanlı Hükümdarı Ebû Said Bahadır Han'a ithaf ettiği eserini 25 Ağustos 1333 tarihinde Niğde'de tamamlamıştır. Müellif İbn Bîbî'nin eserinden habersiz görünse de Aksarâyî'nin kitabından faydalanma imkânı bulmuştur. Eser İlhanlı devletinin sonlarına doğru Anadolu'nun dinî, sosyal ve kültürel durumuna dair verdiği bilgiler açısından önemlidir"[7]. Ayrıca Abbâsî halifesinin Selçuklu sultanları I. Kılıç Arslan ve I. Mes'ûd'a gönderdiği hediyeler ile ilgili malumat mevcuttur.

Bizans tarihi hakkında bilgi vermenin ötesinde, Türkiye Selçuklu devletinin de ilk dönemleri için önemli olan eserlerden birisi de İmparator Alexios Kommenos'un çağına göre olağanüstü eğitimli ve bilgili kızı Anna Kommena'nın, yazmış olduğu *Alexiad* isimli eseridir.[8] Kommena eserinde; Türk, Bizans ve Haçlılar tarihlerinin kesişme dönemini (1071-1118)

---

[5] *Anonim Selçuk-nâme =Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III: Hıstoire Des Seldjoukides D'asie Mineure*, neşr. ve Türkçe terc. Feridun Nafiz Uzluk, Ankara 1952. Eser ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Osman Gazi Özgüdenli, "XII-XIV. Yüzyıllarda Anadolu'da Tarih Yazıcılığı", s. 270-272.

[6] Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü'ş-şefîk ve'l-hâfidü'l-halîk'ı*, I-II, İnceleme ve Türkçe terc. Ali Ertuğrul, Ankara 2015.

[7] Eser ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Osman Gazi Özgüdenli, "XII-XIV. Yüzyıllarda Anadolu'da Tarih Yazıcılığı", s. 272-274.

[8] Anna Kommena, *Alexiad Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexias Kommenos Dönemi'nin Tarihi Malazgirt'in Sonrası*, Türkçe çev. Bilge Umar, İstanbul 1996.

anlatırken öncelikli amacının, İmparator babasının başarılarını çağlar ötesine duyurmak olduğunu belirtmiş ve aşırı abartmaların yanı sıra tarafgir bir tutum takınmıştır. Dönemin olaylarını, entrikalarını, savaşlarını, ünlü kişilerini, İstanbul'daki sarayı ve saray hayatını, zamanın toplumsal kurumlarını ve geleneklerini anlatan Anna Kommena aynı zaman da önemli kişilerin ayrıntılı portresini büyük başarı ile çizmiştir. Haçlıların Anadolu'dan geçişini, Türklerle yapılan savaşları, Büyük Selçuklu devleti ile Anadolu Selçuklu devleti arasındaki ilişkileri, sürtüşmeleri ve çatışmaları ayrıntılı olarak anlatmıştır. Eserde Türkiye Selçuklu sultanları ile Bizans imparatorları arasında teâti olunan hediyeler ile alakalı verilen bilgiler bu çalışma için oldukça büyük önem arz etmektedir.

Bizans tarihçisi Niketas Khoniates (ö. 1213)'in *Historia*[9]'sı, istifâde edilen diğer önemli bir kaynaktır. Eser; özellikle Türkiye Selçuklu sultanlarından I. Mes'ûd (1116-1155) ve Sultan II. Kılıç Arslan (1155-1192) dönemlerine dair verdiği bilgilerin yanı sıra mezkûr Selçuklu sultanları ile Bizans imparatorları arasındaki hediyeleşmeleri bakımından da önemlidir.

İbnü'l-İbrî olarak da meşhur olan Gregorius Ebu'l-Ferec (1226-1286), tarihçi ve Süryanî edebiyatının son klasik müellifidir. Müellifin Süryanice kaleme aldığı eserden[10] yer yer istifâde edilmiştir. Türkiye Selçuklu tarihine ışık tutabilecek vekayinâme türündeki en önemli Ermeni kaynağı ise Urfalı Mateos'un (ö. 1136'dan sonra) 952-1136 yılları arasındaki hadiseleri ihtiva eden vekayinâmesidir. Daha sonra müellifin talebesi olduğu kabul edilen Papaz Grigor tarafından esere 1162 yılı vakaları ile son bulan bir zeyl[11] yazılmıştır. Eserde az da olsa Selçuklu Anadolusu'nun ictimâî ve iktisadî hayatının yanında hediyeleşme geleneği hakkında bilgiler mevcuttur. Türkiye Selçuklu devleti tarihine ışık tutan diğer bir eser de Süryanî Mihail'in (d. 1125-1199), *Vakayinâmesi*[12]'dir. Hz. Âdem'den başlayıp milâdî 1195 yılına kadar cereyan eden hâdiseleri ihtiva eden eserin büyük bir bölümü Suriye, Şam, Halep, Mardin, Malatya, Maraş ve Urfa havalisinde vuku bulan olayları ihtiva etmektedir. Eserde az da olsa hediyeleşme ile ilgili bilgiler vardır.

[9] Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, Türkçe terc. Fikret Işıltan, Ankara 1995.
[10] Gregory Abû'l-Farac (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, I-II, Süryanice'den İngilizce'ye terc. Ernet A. Wallis Budge, Türkçe terc. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1999.
[11] Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekâyi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Türkçe terc. H. D. Andreasyan, Ankara 2000.
[12] Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mihail'in Vekâyi-Nâmesi*, Türkçe terc. Hrant D. Andreasyan, (TTK adına tercüme edilmiş, henüz yayımlanmamıştır).

Edebî Kaynaklar

Bu çalışma ile ilgili en önemli edebî kaynaklar hiç şüphesiz Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî (1207-1273)'nin eserleridir. Kaynaklarda, Selçuklu Anadolusu'nda özellikle de Türkiye Selçuklu devletinin başkenti olan Konya'da dinî zümreler ve esnaf arasında hediyeleşmeye dair önemli bilgiler mevcuttur. Bu eserlerden hediyeleşme ile alakalı verilen bilgilerin yanında Türkiye Selçuklu devleti döneminde Anadolu'nun ictimâî, iktisadî, kültürel ve dinî hayatına dair bilgi sahibi olunmaktadır. Bu çalışma sırasında Mevlânâ'nın *Dîvân-ı Kebîr*,[13] *Mesnevî*[14] ve *Mektuplar*[15] adlı eserlerinden istifâde edilmiştir.

Menâkıbnâmeler

Menâkıbnâmeler, dönemin ictimâî, iktisadî, kültürel, dinî özelliklerine, gelenek ve göreneklerine dair çok zengin malzeme ihtiva etmektedir. Türkiye Selçuklu tarihinin önemli menâkıbnâmelerin birisi de Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve etrafındakileri anlatan ve Şemseddîn Ahmed el-Eflâkî (ö. 1360) tarafından 1318/9-1353 yılları arasında kaleme alınan *Menâkibu'l-'ârifîn*'dir[16]. Eserde yer alan dönemin ictimâî, tasavvufî ve gündelik hayatına dair bilgilerin yanı sıra tasavvuf dünyasında mevcut olan hediyeleşmeye dair bilgilerden de istifâde edilmiştir. Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayatını, devlet adamları ve âlimlerle olan ilişkilerini, Sulucakarahöyük'e yerleşmesini ve ölümünü anlatan *Vilâyetnâme-i Hacı Bektaş Velî*[17] isimli eserde konu ile ilgili mevcut olan bilgilerden kısmen de olsa yararlanılmıştır.

Seyahatnâmeler

Selçuklu devri Türkiye tarihi, seyahatnâme türündeki kaynaklar bakımından ne yazık ki pek de zengin değildir. Yine de Selçuklu Anadolusu birçok doğulu ve batılı seyyahın güzergâhı olması bakımından[18] bu kişilerin verdiği bilgiler çalışma açısından büyük önem teşkil etmektedir.

XIII. yüzyıl ortalarında Türkiye'de seyahat eden Batılı seyyâhlardan Simon de Saint Quentin[19], 1245 yılında Papa tarafından doğuya gönderilen bir grup keşişin arasında

[13] Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Dîvân-ı Kebîr*, Türkçe terc. ve haz. Abdülbâkî Gölpınarlı, Ankara 1992.
[14] Mevlânâ, *Mesnevî ve Şerhi*, Türkçe terc. ve şerh Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul 1973.
[15] Mevlânâ, *Mektuplar*, Türkçe terc. ve haz. Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul 1963.
[16] Ahmed Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, Türkçe terc. Tahsin Yazıcı, İstanbul 1973. Eser ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Tahsin Yazıcı, "Menâkıbü'l-ârifîn" *DİA*, XXIX, (2004), s. 114-115. Eser ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, "Hacı Bektaş Vilâyetnâmesi", *DİA*, XIV, (1196), s. 471-472.
[17] *Vilâyet-nâme (Manâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî)*, haz. Abdulbâki Gölpınarlı, İstanbul 1958.
[18] Ömer Uzunağaç, *Selçuklu Anadolusu'nda Beslenme ve Yemek Kültürü*, İstanbul 2015, s. XI.
[19] Simon de Saint Quentin, *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu (1245-1248)*, Türkçe terc. Erendiz Özbayoğlu, haz. Tufan Karasu, Antalya 2006.

bulunmuştur. Orjinal metinde Tatarlar diye isimlendirilen, ama aslında Moğolların insan kıyımına son vermeleri ve Hristiyanlığı kabul etmeleri yönündeki bilgileri içeren Papalık mektubunu, Moğol hanına ulaştırmak için Anadolu'da uzun süre kalmış ve bu coğrafyada gözlemlerde bulunmuştur. Eserden yer yer istifâde edilmiştir.

Selçuklu döneminde Anadolu'ya uğrayan Batılı seyyahlardan birisi de Marco Polo'dur. Aslen Venedikli tüccar bir aileye mensup olan Marco Polo, 10-15 yaşlarında babası ve amcasıyla beraber Uzak Doğu'ya (Çin-Hindistan) uzun bir seyahat yapmış ve 1271 yılındaki bu seyahat sırasında Trabzon'dan itibaren güney yolunu takip ederken birkaç gün Sivas'ta kalmıştır. İstanbul'da ve Kırım'da ticâret yapan ailenin, yapmış olduğu seyahatın esas amacı; gezdikleri bölgeler hakkında ticarî gözlemlerde bulunmaktı. Kubilay Han'ın sarayına kadar ulaşan bu seyahatin notlarında Türkiye tarihiyle ilgili bilgiler pek azdır. Ancak yine de Türkmenlerin yaylak-kışlak hayatıyla ilgili verilen çok kısa bilgiler çalışmamız için değerlidir. Bu eser Işık Ergüden tarafından Türkçe'ye tercüme edilerek "Tercüman 1001 Eser" serisinde yayınlanmıştır. Bu çalışmada Marco Polo'dan[20] kısmen istifâde edilmiştir. 1272 yılında Selçuklu ülkesinden geçen seyyah, burada çok iyi cins atlar, halı, kilim ve kumaşların üretildiğini de yazmaktadır.

En çok istifâde edilen seyyahların başında Ortaçağ'ın en büyük Müslüman seyyahı kabul edilen İbn Battûta[21] gelmektedir. Müellif, seyahati sırasında Alâiyye, Antalya, Isparta, Eğridir, Denizli, Tavas, Muğla, Milas, Konya, Erzurum, Kayseri, Ayasuluk, İzmir, Manisa, Bursa, İznik, Sakarya, Geyve, Göynük, Bolu, Kastamonu ve Sinop şehirlerini gezerek Anadolu'nun o dönemdeki siyasî durumu, ticarî kapasitesi ve ahîlik müessesesi hakkında bilgiler vermektedir. Ayrıca Anadolu'da hanefiliğin yaygın ve hâkim mezhep oluşuna dair geniş bilgiler de vermektedir. Bu eser Selçuklu şehir, köy ve göçebe kültüründe mevcut olan hediyeleşmeye dair çok önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

Vakfiyeler

Vakfiyeler tarihî birer belge olmanın yanında ictimâî tarih, iktisadî ve kültür tarihi araştırmaları için önemli bilgiler içeren değerli kaynaklardır. Bilhassa mescid, medrese, dârüşşifâ, hankah ve kervansaraylara ait vakfiyeler eğitim, tıp, sanat ve mimari tarihi araştırmaları için diğer kaynaklarda hemen hiç bulunmayan bilgiler içermektedir. Bunlar arasında sıradan insanların, köylülerin, sanat ve ticaret erbabının gündelik hayatlarına dair

[20] Marco Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi: Harikalar Kitabı I*, Türkçe terc. Işık Ergüden, İstanbul 2003.
[21] Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, Türkçe terc. A. Sait Aykut, İstanbul 2004.

mâlûmat özellikle dikkate değerdir[22]. Talebelere hediye olarak verilen paraları ve gıdaları tespit etmekte, vakfiyeler önemli ölçüde yararlı olmuştur. Bu alanda Osman Turan[23], Ahmet Temir[24], Sadi Bayram[25] ve Ahmet Hamdi Karabacak[26]'ın çalışmalarından yararlanılmıştır.

II. Araştırma Eserler

Selçuklu tarihinde hediye ve hediyeleşme geleneği ile alakalı henüz hazırlanılmış müstakil bir kitap bulunmamaktadır. Ancak konu ile alakalı Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I"[27] ve "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme II"[28] adıyla iki makale yayımlamıştır. Ayrıca Yusuf Ayönü, "Bizans'tan Selçuklulara Gönderilen Hediyeler" [29] isimli makalesi ile Türkiye Selçuklu sultanları ile Bizans imparatorları arasındaki hediyeleşmeleri muhtasar olarak incelemiştir. Türk kültüründe hediyeleşme geleneği ile alakalı Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali ve Doç. Dr. Aylin Koç, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından 16-17 Kasım 2005 tarihleri arasında "Türk Kültüründe Hediye" konulu uluslararası sempozyumda sunulan bildirileri bir araya getirerek *Hediye Kitabı*[30] ismi ile yayımlamışlardır.

Selçuklu Anadolusu'nun siyasî, ictimâî, iktisadî, kültürel ve dinî tarihine dair Cumhuriyet döneminde yabancı ve yerli araştırmacılar tarafından önemli çalışmalar yapılmıştır. Claude Cahen *Osmanlılardan Önce Anadolu*[31] isimli eserinde Selçuklu Türklerinin Anadolu'ya gelişinden itibaren Türklerin burada verdikleri çetin mücadeleleri ortaya koymuş ve neticede Türklerin buralardaki imâr ve iskân faaliyetleri ile toplum ve devlet yapıları incelemiştir. Eserden az da olsa istifâde edilmiştir. Yine V. Gordlevski'nin *Anadolu Selçuklu Devleti*[32] adıyla hazırladığı eser de dikkate değerdir. Türkiye Selçuklu devleti devrinde meydana gelen bütün ictimâî ve iktisadî hadiselere materyalist bir açıdan

[22] Vakfiyeler ile alakalı detaylı bilgi için bkz. Osman Gazi Özgüdenli, "Vakfiye", *DİA*, XLII, (2012), s. 466.
[23] Osman Turan, "Selçuk Devri Vakfiyeleri I, Şemseddîn Altun-Aba, Vakfiyesi ve Hayatı", *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, Ankara 2014, s. 297-331; Osman Turan, "Selçuklu Devri Vakfiyeleri III, Celâleddîn Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, Ankara 2014, s. 347-503.
[24] Ahmet Temir, *Kırşehir Emîr Caca Oğlu Nur el-Dîn'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, Ankara 1989.
[25] Sadi Bayram, "Amasya-Taşova-Alp-Arslan Beldesi Seyyid Nureddîn Alp-Arslan Er-Rufâi'nin 655 H./1257 M. Tarihli Arapça Vakfiyesi Tercümesi ile 996 H./1588 M. Tarihli Seyyid Fettah Velî Silsile-nâmesi", *Vakıflar Dergisi*, XXIII, (1994), s. 31-74.
[26] Sadi Bayram-Ahmet Hamdi Karabacak, "Sahib Âta Fahrü'd-dîn Ali'nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", *Vakıflar Dergisi*, XIII, (1981), s. 31-69.
[27] Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", *TİD*, XIV, (1999), s. 65-77.
[28] Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme II", *TİD*, XV, (2000), s. 95-104.
[29] Yusuf Ayönü, "Bizans'tan Selçuklulara Gönderilen Hediyeler", *Hediye Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç, İstanbul 2007, s. 35-48.
[30] *Hediye Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali-Aylin Koç, İstanbul 2007.
[31] Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Türkçe çev. Erol Üyepazarcı, İstanbul 2000.
[32] V. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, Türkçe terc. Azer Yaran, Ankara 1988.

bakılmıştır. Ayrıca Oğuz boylarının başındaki beyler de Avrupa feodalizmindeki dere beylerle mukâyese edilmiştir. Eserde her ne kadar hediyeleşme geleneğine dair çok az malûmat olsa da bir Rus araştırmacının Türkiye Selçuklu devletinin yapısına dair verdiği bilgiler dikkate değerdir.

Bu alanda istifâde edilen en önemli araştırma eserlerden biri de Osman Turan tarafından kaleme alınan *Selçuklular Zamanında Türkiye*[33] isimli eserdir. Osman Turan'ın Selçuklu tarihi ile alakalı bütün eserleri konumuz açısından ehemmiyet arz etmektedir. Ancak *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*[34] isimli çalışması da kullanılan bir diğer eseri olmuştur. Çalışmada siyasî tarihin yanında Türkiye'de ticaret, ithalat, ihracat, gayr-i müslimler, ilim ve kültür müesseseleri gibi ictimâî ve iktisadî yükselişten de bahsedilmektedir. Araştırmacı, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi*[35] isimli iki ciltlik eserinde ise: Türklerin dinleri, millî hususiyetleri, tarih sahnesine çıkışları, Türk idarecilerinin taşıdıkları büyük sorumluluklar ve cihangirlik idealleri, gayr-i müslimler ve onların Türklere bakış açılarını ele almıştır. Faruk Sümer *Oğuzlar*[36] adlı eserinde Selçuklu toplumunu ve Türkiye'deki Türkmen topluluklarını incelemektedir. Türkmenlerin yaşayışları, boy düzenleri ve törelerinin incelendiği bu eser, Selçuklu Türkiyesi ile günümüz Türkiyesi arasında kurduğu bağlar itibariyle önem arz eder. Yine Mükrimin Halil Yinanç[37], İbrahim Kafesoğlu[38], Mehmet Altay Köymen[39], Aydın Taneri[40], Ali Sevim[41], Tuncer Baykara[42], Osman Gazi Özgüdenli[43], Erdoğan Merçil[44], Emine Uyumaz[45], Salim Koca[46] ve Muhammed Said Polat[47] gibi araştırmacıların eserleri de bu çalışma için oldukça önemlidir.[48]

---

[33] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2010.
[34] Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, İstanbul 2008.
[35] Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi*, İstanbul 2011.
[36] Faruk Sümer, *Oğuzlar*, İstanbul 1980.
[37] Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, I-II, Yayına haz. Refet Yinanç, Ankara 2013-2014.
[38] İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, İstanbul 1997.
[39] Mehmet Altay Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, II, Ankara 1982.
[40] Aydın Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı: Menâkibü'l-arifin'in Değerlendirilmesi*, Konya 1997.
[41] Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara 2000.
[42] Tuncer Baykara, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Ankara 1985; Tuncer Baykara, *Türkiye Selçuklularının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, İstanbul 2004.
[43] Osman Gazi Özgüdenli, *Selçuklular: Büyük Selçuklu Devleti Tarihi (1040-1157)*, I, İstanbul 2013.
[44] Erdoğan Merçil, *Türkiye Selçuklular'ında Meslekler*, Ankara 2000; Erdoğan Merçil, *Selçuklular'da Hükümdarlık Alâmetleri*, Ankara 2007; Erdoğan Merçil, *Selçuklular Zamanında Dîvân Teşkilâtı: Merkez ve Eyalet Dîvanları*, İstanbul 2015; Erdoğan Merçil, *Selçuklular'da Saraylar ve Saray Teşkilatı*, İstanbul 2011.
[45] Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Siyasî Tarihi (1220-1237)*, Ankara 2003.
[46] Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, Ankara 1997.
[47] Muhammed Said Polat, *Moğol İstilasına Kadar Türkiye Selçukluları'nda İçtimaî ve İktisadî Hayat*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul 1997; Muhammed Said Polat, *Selçuklu Göçerlerinin Dünyası: Karacuk'tan Aziz George Kolu'na*, İstanbul 2004.
[48] Çalışmada kullanılan diğer araştırma eserler için bkz. bibliyografya.

GİRİŞ

Hediye[49] verme ve kabul etme, hemen hemen her toplumda görülen, geçmişi insanlık tarihi kadar eski olan bir gelenek olup insanın fıtratında vardır. İctimâî ve dinî hayatın anlatıldığı kaynaklarda[50] hediyenin sosyal, iktisadî, dinî ve gündelik hayatın bir parçası olup toplumda sevgi, saygı, birbirini hatırlama, hatırlatma, unutmama ve şükran belirtisi olarak görüldüğü kabul edilmektedir. Bugün hediye denince insanların birbirini hatırladığını ve değer verdiğini göstermek, gönül almak, nezâket ve hürmet ifadesi gibi sebeplerle karşılık beklemeden verilen nesneler akla gelmektedir[51]. Bunun yanında hediyeleşmenin ilişkileri düzeltme ve geliştirme gibi nedenlerden dolayı da yaygın olduğu görülmektedir.

İbtidaî toplumlarda, hediye ile sosyal bağ kurmak yaygın olup hediyeleşmenin, toplumların ictimâî ve iktisadî hayatlarında önemli rol oynayan mal değişimine (takas/değiş-tokuş) dayandığı anlaşılmaktadır. Göçebe kültürde de bu takas usulünün var olduğu söylenebilir. Semâvî dinlerde insanların tanrıya adadıkları hediyeler ile amaçlarının tanrının kendilerini koruması ve kendilerine yardım etmesini istemesi olduğu söylenebilir.

Eski Türk devletlerinin ictimâî ve iktisadî hayatında önemli bir yeri olan hediye ile ilgili olarak müstakil bir kaynak mevcut değildir. Esasen Karahanlı devleti devrinde yazılmış olup, Türkistan'da kurulmuş olan Türk devletleri ve boyları hakkında ma'lumât veren *Dîvân-*

[49] Arapça'da "yol göstermek, doğru yola iletmek" mânasındaki hidâyet (hüdâ, hedy) kökünden türeyen kelimenin isim olarak kazandığı anlam, yol göstermenin temelinde bulunan lutuf ve iyilikle yakından ilgilidir. Daha fazla bilgi için bkz. Ali Bardakoğlu, "Hediye", *DİA*, XVII, (1998), s. 151. Kelimenin Türkçe karşılığı ise armağan olup kelimenin çoğulu hedâyâdır. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat: Eski ve Yeni Harflerle,* Ankara 2007, s. 352. Ayrıca "armağan" kelimesi için bkz. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara 2001, s. 77.

[50] Öyle ki bir yandan armağan yoktur. Çünkü gerçek olan sadece beden ve çıkardır. Fakat diğer yandan armağan hâlâ fazlasıyla mevcuttur da. Bkz. Jacques T. Godbout Alain Vaille'nin Katkılarıyla, *Armağan Dünyası*, İngilizce'den Türkçe'ye çev. Dilek Hattatoğlu, İstanbul 2003, s. 22.

[51] Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 65.

u Lugâti't-Türk'te armağan[52] kelimesini çağrıştıran *artut*[53], *bıçış*[54] ve *tuzgu*[55] gibi birçok kelime mevcuttur. *Idışmak* ise armağan vermek demektir.[56]

Eski Türklerde evlenme âdetlerinin içerisinde ön plana *kalın (başlık)* geleneğinin çıktığı görülmektedir. Bu gelenek, evlenecek erkeğin kıza yaptığı bir çeşit yardımın ötesinde bir hediye olarak da değerlendirilebilir.[57] *Kalın*'ın miktarı ve mahiyeti, ailenin sosyal durumuna ve servetine göre değişmekteydi. Bazen bu yüzlerce at ve binlerce koyun olabilmekteydi.[58]

Türkistan'da devlet kurmuş olup varlığını yine aynı coğrafî sahada sürdüren Türk devletlerinin başında gelen Hunların[59] ve Türk boylarının, en çok Çin İmparatorluğu ile siyasî, askerî ve ticarî münasebetlerde bulunduğu bilinmektedir. Mezkûr devletlerin ve boyların hediyeleşmelerinin de siyasî, askerî ve ticarî bağlamda olduğu düşünülebilir[60].

II. Göktürk devleti hükümdarından Bilge Kağan, hükümdarların halka dair vazifeleri ile alakalı şunları söylemektedir: "Tanrı yarlık verdiği için! Kut'um var olduğu için, kısmetim var olduğu için, ölmek üzere olan milleti dirilterek eğittim! Çıplak milleti elbiseli, fakir milleti zengin kıldım! Azıcık milleti çok kıldım!"[61]. İfadeleri Eski Türklerde hükümdarların reâyasına bir nevi babalık vazifesi yaptığının göstergesidir. Bu ifadeler açıkça olmasa da bir nevi hediyeleşme olarak kabul edilebilir. Yine eski Türklerde *Dede Korkut* destanında zikredilen şu kayıt ile de Boy beylerinin reâyâsına sahip çıktığı ve onlara zaman zaman açıkça belli olmasa da hediye olarak kabul edebilecek armağanlar sunarak ziyafetler verdikleri anlaşılmaktadır. "Hey Dirse Han, bana gazap etme, incinip acı sözler söyleme,

---

[52] Gittiği yerden doyumlu gelen birisinin yakınlarına verdiği hediyeye, Oğuzca'da "yarmakan" denir. Bkz. Kâşgarlı Mahmud, *Dîvân-u Lugâti't-Türk*, I, Türkçe çev. Besim Atalay, s. 140.

[53] At ve ata benzer armağan olup beylere ve başkalarına verilir. Sonradan bu kelime her türlü armağan için kullanılır olmuştur. Bkz. Kâşgarlı Mahmud, *Dîvân-u Lugâti't-Türk*, I, s. 109.

[54] Büyüklerin konukluğuna, düğününe ve davetine gidenlere verilen ipekli kumaştır. Bkz. Kâşgarlı Mahmud, *Dîvân-u Lugâti't-Türk*, I, s. 366.

[55] Yoldan geçen hanımlara veya tanıdıklara armağan olarak çıkardıkları yemektir. Bkz. Kâşgarlı Mahmud, *Dîvân-u Lugâti't-Türk*, I, s. 424.

[56] Sencer Divitçioğlu, "Kağanlar ve Armağanlar", *Türkler*, III, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara 2002, s. 204.

[57] Ali Erkul, "Eski Türklerde Evlenme Gelenekleri", *Türkler*, III, s. 63.

[58] Salim Koca, "Eski Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat", *Türkler*, III, s. 16.

[59] Daha fazla bilgi için bkz. Lev Nikolayevic Gumilev, *Hunlar*, İstanbul 2002.

[60] 150 yıllık dönemde Batı Götürk devleti, Türgiş devletleri ve bazı Türk boylarından Çin imparatorluğuna hediye olarak; inci taşı, iri yumurta, arslan derisi, at, altından mamul kayış, samur derisi, ayna, deve, cam bardak gönderilmiştir. Bunların içerisinde at ve hayvan derileri diğer hediyelere göre fazladır. Çin İmparatoru da mezkûr Türk devletlerine ve topluluklarına ise şu hediyeleri sunmuştur; düz ipek, çiçek motifli ipek, prenses, yada taşı, flama, davul... Daha fazla bilgi için bkz. Hüseyin Salman, "Göktürk ve Türgiş Devletlerinin Çin ile Hediyeleşmesi", *Hediye Kitabı,* s. 3-12.

[61] Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Taşkilatı*, İstanbul 1981, s. 100. Hükümdarların doyurma ve giydirme vazifesi hakkında bilgi sahibi olmak için bkz. Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, II, İstanbul 1971, s. 68-79.

yerinden kalk, alaca çadırını yeryüzüne diktir, attan aygır, deveden buğra (erkek deve), koyundan koç kes, İç Oğuz'un Dış Oğuz'un beylerini başına topla, aç görürsen doyur, çıplak görürsen donat, borçluyu borcundan kurtar, tepe gibi et yığdır, göl gibi kımız sağdır, büyük ziyafetler ver, dilek dile, olur ki ağzı dualının hayır duası ile Tanrı bize topaç gibi (oğlan) verir"[62].

Uygurlar döneminde de Çin İmparatorluğu ile hediyeleşmeler söz konusudur. Çin İmparatorluğu tarafından Uygur ülkesine gönderilen elçiyi bizzat at üzerinde karşılayan Uygur Kağanı, Çin İmparatorunun gönderdiği hediyeleri aldıktan sonra elçi, bu defa da Uygur Kağan'ın oğullarına, kızlarına ve akrabalarına hediyeler sunmuştur. Sırası gelen herkes atından inmiş ve selamı ihmal etmeyerek hediyeleri almışlardır[63]. Lakin ne tür hediyelerin geldiğine dair kaynak ve araştırma eserlerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Türkistan'dan çeşitli sebepler ile Deşt-i Kıpçak bölgesine, oradan da Avrupa'ya göç eden Türk devletlerinden başta Avrupa Hun[64] devleti olmak üzere Avarların, Bulgarların ve Macarların en çok münasebet içerisinde bulunduğu devlet Bizans devleti idi. Mezkûr Türk devletlerinin, Bizans hükümdarları ile hediyeleştiği de muhakkaktır.

"921-922 yıllarında Abbâsî halifesi Muktedir tarafından Volga Burgarları'na gönderilen elçilik heyetinde bulunan İbn-i Fadlan da seyahatnâmesinde bir kısmı konar-göçer hayat yaşayan Türklerin birbirlerine yağma yaptıklarını nakletmektedir[65]. Bundan başka Türk ülkesine gelen herhangi bir Müslüman, bir Türk'ün misafiri olmadan ve ona kendi ülkesine has bir elbise, hatununa da bir başörtü, bir miktar karabiber, karacadarı, kuru üzüm ve ceviz hediye etmeden bu ülkeden geçemezdi. Türk de ona kubbeli bir Türk çadırı kurar ve ikramda bulunurdu. Misafir ayrılacağı zaman, yorulan hayvanını arkadaşı olan Türk'e bırakır. Türk de misafirinin ihtiyaç duyduğu hayvan ve malı dönüşünde geri almak üzere ona verirdi[66]. Böylece aralarında bir yakınlık kurulmuş olurdu"[67].

İslâm tarihinde hediyeye gelince; Kur'ân-ı Kerîm'de hediye verme ve hediye kabul etmenin hükmüyle ilgili özel bir açıklamaya rastlanmaz. Hadis-i Şerifler'de ise hediye ve

---

[62] Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul 2007, s. 27.
[63] Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları,* I, s. 125.
[64] Avrupa Hun devleti ile ilgili tartışmaları, bu devletin siyasî, yer yer ictimâî ve iktisadî hayatını öğrenmek için bkz. Şerif Baştav, "Avrupa Hunları" *Türkler,* I, s. 853-886; Gyula Nemeth, "Attila ve Hunları" , *Türkler,* I, s. 887-901.
[65] Ramazan Şeşen, *İbn-i Fadlan Seyahatnâmesi*, İstanbul 2010, s. 60.
[66] Ramazan Şeşen, *İbn-i Fadlan Seyahatnâmesi*, s. 12.
[67] Fatma Ünyay Açıkgöz, *XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hediye ve Hediyeleşme: Padişahlara Sunulan ve Padişahların Verdiği Hediyeler Üzerine Bir Araştırma*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2012, s. 10.

hediyeleşme konusunda ayrıntılı hüküm ve bilgiler bulunmaktadır. Hz. Peygamber, hediyeleşmenin kural olarak insanlar arasındaki sevgi ve dostluğu geliştirdiğini, kıskançlık, bencillik ve cimrilik gibi kötü duyguları giderdiğini ve rızkın genişlemesine vesile olduğunu belirtmiş, hediyeleşmeyi teşvik etmiş, verilen hediyelerin haklı bir sebep yoksa geri çevrilmemesini istemiştir[68]. Yine Hz. Peygamber'in komşu ülke hükümdarlarına, arkadaşlarına ve aile fertlerine çeşitli hediyeler verdiği, peygamberlik görevinin de bir gereği olarak sadaka[69] ile hediye arasında ayırım yapıp kendisine verilen veya gönderilen sadakaları geri çevirdiği, fakat hediyeleri temiz ve helâl olduğu sürece kabul ettiği ve hediyelere yine hediye ile karşılık verdiği bilinmektedir[70].

Yine Hz. Peygamber'in, hediyeleşmeyi teşvik ederken haksız kazanç yollarını ve bunlardan biri olan rüşvetçiliği[71] ağır bir dille kınaması, zekât memurlarının hediye almasını bir nevi rüşvet veya görev suistimali olarak nitelendirmesi, hediye ile rüşvet arasındaki ince farkın belirlenmesi açısından ayrı bir öneme sahiptir. Hulefâ-yi Râşidîn döneminde de devlet memurlarının hediye alması konusunda aynı hassasiyeti gösterdiği bilinmektedir[72].

İlk Müslüman Türk devletlerinin de ictimâî, iktisadî, kültürel ve hususiyetle gündelik hayatında hediyeleşme geleneğinin var olduğu bilinmektedir. Karahanlı ve Büyük Selçuklu devletinde yer yer İslâmiyeti kabul etmiş veya daha İslâmiyet ile tanışmamış olan Türk boylarında hediyeleşmeyi anlayabilmek için özellikle Oğuzlar'ın[73] yaşadıkları ve yayıldıkları coğrafî sahayı iyi tespit etmek gerekir.

İslâmiyet öncesi Türk kültüründe mevcut olan *hân-ı yağma* geleneği, İslâmî devir Türk kültüründe de görülmektedir. Yağma edilen mallardan halkın olabildiğince istifâde edittiği anlaşılmaktadır. Yağma edilen malları hediye olarak kabul etmek gerekir. "Kâşgarlı Mahmud'a göre Türk beyleri bayramlarda ve düğünlerde minareler gibi sofralar kurduruyor,

---

[68] Ali Bardakoğlu, "Hediye", s. 151.

[69] Sadaka; Sözlükte "(haber) gerçek olmak; doğruluk" gibi anlamlara gelen sıdk kökünden türemiştir. Sadaka (çoğulu sadakat), Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için ihtiyaç sahiplerine yapılan gönüllü veya dinen zorunlu maddî yardımları, bu çerçevede verilen para ve eşyayı ifade eder... Sadaka ile ilgili geniş ayrıntı için bkz. Ali Duman, "Sadaka", *DİA*, XXXV, (2008), s. 383.

[70] Ali Bardakoğlu, "Hediye", s. 151-152.

[71] Zaman zaman rüşvet, hediye yerine geçse de ikisi birbirinden farklı şeylerdir. Rüşvet; Sözlükte başka anlamları yanında "haksız bir menfaat sağlamak için verilen ödül, ücret veya ödenen bedel" mânasındaki reşv kökünden türeyen rüşvet (reşvet, rişvet) kelimesi fıkıhta yetkiyi, görevi veya nüfuzu kötüye kullanarak sağlanan gayri meşrû menfaati ifade eder. Rüşvet karşılıklı çıkar teminine ve iltimasa dayandığı için musânaa (karşılıklı iyilik yapmak) ve muhâbât (kayırmak) kelimeleriyle de belirtilmiştir. Rüşvet verene râşî, alana mürteşî, aracılık yapana râiş denilir. Daha fazla bilgi için bkz. Saffet Köse, "Rüşvet", *DİA*, XXXV, (2008), s. 303-306.

[72] Ali Bardakoğlu, "Hediye", s. 151-152.

[73] Oğuzlar'ın tarihleri, boy teşkilatı, destanları ve kültürleri hakkında daha fazla bilgi için şu çalışmaya bakınız. Faruk Sümer, *Oğuzlar,* İstanbul 1992.

halkı yedirip içirdikten sonra sofra takımlarını yağmalatıyordu. Bu yağmalı toylara XI. yüzyılda "kençliyü" denilmekteydi.

Nizâmülmülk'e göre Karahanlı hükümdarları gibi Büyük Selçuklu sultanı Tuğrul Bey de ordusuyla gezintiye ve ava çıktığı zaman muhteşem sofralar kurdururdu. Toya katılanlar bu sofraların ihtişamı karşısında hayretler içinde kalıyordu. Sultanlar cömert olmak zorundaydı; aksi takdirde babalık görevini ihmal etmiş ve millî hukuka karşı çıkmış sayılırdı. Müslüman

Türk hükümdarları ve beyleri toy geleneğini sürdürmüşlerdir. Tuğrul Bey, Abbâsî halifesinin kızıyla evlenirken büyük bir toy vermiş, toydan sonra sultanın sofra takımı, yemeğe katılanlar tarafından yağma edilmiştir. Nikâhın ardından hem saltanat çadırının hem tahtın önünde Türkler'in saçı âdeti icra edilmiştir. Diğer taraftan Abbâsî halifesinin sarayında düzenlenen düğün eğlencesinde başta Tuğrul Bey olmak üzere bütün Selçuklu beyleri ve kumandanları topluca oyunlar oynamışlar, Türkçe ezgiler söylemişlerdir. Yine Sultan Muhammed Tapar 511 yılı kurban bayramında büyük bir ziyafet düzenlemiş ve sonunda sofrasını ve sarayını yağmalatmıştı.

İbn Bîbî, Anadolu Selçuklu sultanlarının halka verdiği ziyafetlerden sık sık bahseder ve yemekten sonra kıymetli eşyaların yağmalandığını belirtir. Yağmanın gerçekleştiği ziyafetlerden birinin I. İzzeddin Keykâvus'un düğün töreninde, diğerinin Muînüddin Süleyman Pervâne'nin verdiği, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin de hazır bulunduğu bir ziyafet sırasında meydana geldiği bilinmektedir. İbn Battûta'nın verdiği bilgilerden Anadolu beyliklerinde de bu geleneğin devam ettiği anlaşılmaktadır. Aksarâyî de Muînüddin Pervâne zamanında cuma sabahı umumi ziyafetler düzenlendiğini belirtir"[74].

Mâverâünnehir ve Doğu Türkistan'da hüküm süren Türk-İslâm hanedanı olan Karahanlılar[75] (840-1212), çeşitli dönemlerde Sâmâniler, Oğuz Yabgu devleti, Gazneliler ve Büyük Selçuklu devleti ile münasebette bulunmuşlardır. Karahanlı devleti mezkûr devletlerle çeşitli sebepler ile hediyeleşmiş olmalıdır. Karahanlı devleti hükümdarlarının sahip olması gereken özellikleri, *Kutadgu Bilig*[76] isimli eserinde anlatan, ayrıca Karahanlı devlet teşkilatı hakkında ma'lumât veren Yusuf Has Hacib'in hükümdarların özelliklerini ve vazifelerini

[74] Salim Koca, "Toy", *DİA*, XLI, (2002), s. 271.
[75] Daha fazla bilgi için bkz. Reşat Genç, "Karahanlılar Tarihi", *Türkler*, VI, s. 445-459; Abdülkerim Özaydın, "Karahanlılar", *DİA*, XXIV, (2011) s. 404-412; Ömer Soner Hunkan, *Türk Hakanlığı Karahanlılar (766-1212)*, İstanbul 2007.
[76] Yûsuf Has Hâcib tarafından XI. yüzyılda yazılmış, Türk dilinin, edebiyatının ve kültür tarihinin en önemli kaynaklarından bir olan eser (kut+adgu bilig "mesut olma bilgisi"), insana her iki dünyada saadete ermek için takip edilecek yolu göstermek amacıyla kaleme alınmıştır. Yusuf Has Hacib, *Kutadgu Bilig*, Türkçe çev. Reşit Rahmeti Arat, Ankara 1985.

anlatırken kahramanlık ve bilgelikten sonra cömertliğe yer vermesi oldukça dikkate şayan bir bilgidir. Cömertlik ve bunun tabi bir sonucu olarak hükümdarların mal dağıtması hükümdarın mertebesini artırmanın yanında reâya üzerinde hâkimiyetini de artırmaktadır. Konu ile ilgili şu sözlere yer verilmiştir: "Ey kahraman, vur, al ve aldıklarını yine yiğitlere ver. Cömert ol, (mal) bağışla, yedir ve içir; eğer malın eksilirse tekrar vur al ve eksileni tamamla", "Beyler mal dağıtmalı ve çok asker tutmalıdır, böyle olursa ne zaman isterlerse düşmanın memleketini ele geçirirler"[77]. Bu ifadeler Karahanlı hükümdarlarının reâyasına ve askerlerine ziyadesiyle mal bağışladıklarının bir göstergesidir. Bir nevi hükümdarların reâyaya hediyeler verdiği düşünülebilir.

Müslüman Türk devletlerinin ilk edebî eserlerinden olan *Kutadgu Bilig*'i, Karahanlı hükümdarına sunulmuş bir hediye olarak kabul etmekte bir beis yoktur. Yusuf Has Hacib, Balasagun'da soylu bir aile içinde dünyaya gelmiş, bilimi, erdemi, zühd ve takvâsı ile temayüz etmiş, eserini bir buçuk yılda Balasagun'da yazıp Kâşgar'da tamamlayarak, takriben 1069-70 yılında Karahanlı devletinin hakanı Süleyman Arslan Hakan oğlu Tavgaç Uluğ Buğra Han'a sunmuştur. Şâirin kudretini takdir eden hakan, kendisine görevlerin en incesi olan *has hâciblik* mansıbını vermiştir.

Müslüman Türk devletlerinin diğer bir önemli eseri olan *Dîvân-u Lugâti't-Türk*[78], Kâşgarlı Mahmud tarafından Araplara Türkçe'yi öğretmek ve Türkçe'nin Arapça kadar zengin bir dil olduğunu göstermek maksadıyla yazılan ilk Türk dili sözlüğüdür. Kaşgarlı, eseri 1072 yılında yazmaya başlamış ve birkaç defa gözden geçirip yeni ilâveler yaptıktan sonra 1074 yılında tamamlamış, akabinde Bağdat'ta Abbâsî halifesi Muktedî bi Emrillâh'ın oğlu Ebü'l-Kâsım Abdullah'a hediye etmiştir.

Horasan, Afganistan ve Kuzey Hindistan'da hüküm süren Müslüman-Türk hanedanı olan Gazneliler (963-1186) ise tarihsel süreçte Sâmâniler,[79] Ziyariler,[80] Büveyhiler,[81]

[77] Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Taşkilatı*, s. 88-91.
[78] Eser ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Mustafa S. Kaçalin, "Dîvânü Lugati't-Türk", *DİA*, IX, (1997), s. 446-449.
[79] 819-1005 yıllarında Mâverâünnehir ve Horasan'da hüküm süren bir İslâm hânedanıdır. Daha fazla bilgi için bkz. Aydın Usta, "Samaniler", *DİA*, XXXVI, (2009), s. 64-68.
[80] Özellikle Cürcan ve Taberistan'a hâkim olan bir güçtür. Gazneliler bu kesim ile yakın münasebetler kurmuşlar. 1012-1013 yıllarında bu hanedanın başında bulunan Kabûs b.Vuşmgîr, zalimliği yüzünden ordusunun isyanı ile karşılaşmış ve tahtından uzaklaştırarak yerine oğlu Felekü'l-Meâl'î Menuçehr geçirilmiştir. Sultan Mahmud ise Kabûs'un diğer oğlu Dârâ'yı desteklemekteydi. Fakat Menuçehr, Sultan Mahmud'a tâbi olmak ve yıllık elli bin dînâr haraç ödemeyi vaadetmek sureti ile tahtta kalabildi ve öteki vassallar da zaman zaman Gazneli Mahmud'un seferlerine asker gönderdiler. Bkz. Erdoğan Merçil, "Gazneliler", *Türkler*, III, s. 489-490. Anlaşıldığı kadarıyla Ziyariler, Gaznelilere bağlı olup dönem dönem para ödeyerek Gazneliler'e tâbi olmuştur.
[81] 932-1062 yılları arasında İran ve Irak'ta hüküm süren Deylem asıllı bir hânedandır. Daha fazla bilgi için bkz. Erdoğan Merçil, "Büveyhiler", *DİA*, VI, (1992), s. 496-500.

Afganlar, Mekran hâkimleri, Abbâsî halifeleri, Karahanlı ve Büyük Selçuklu devleti ile münasebette bulunmuşlardır. Gazneli hükümdarlarının, çeşitli sebepler ile mezkûr devletlerin hükümdarları ile hediyeleştikleri görülmektedir. Ayrıca Gazneliler döneminde de hükümdarların cülûslarında da hediyelerin verildiği görülmektedir. Sebüktegin'in cülûsunda Gazneli beylerinin, Sebüktegin'i Alptegin'in minderine oturtup onu emir olarak selamlayıp müteâkiben saçı olarak altın ve gümüş saçtıkları[82] bilinmektedir. Gaznelî İsmâil ise tahta çıktığı zaman ileride kardeşi Mahmud ile yaşanması muhtemel taht mücadelesinde askerlerinin itaatini ve desteğini sağlamak için onlara babasının hazinesinden bol miktarda para ve hediyeler dağıtmıştır. Yine Gaznelî Mahmud'un zaman zaman kan dökülmeden barış yapıldığı için sadaka ve para dağıttığı[83]görülmektedir.

Gazneli Mahmud, Horasan'ı ele geçirdikten sonra Bağdat'a bir elçi göndererek Abdülmelik'e karşı olan galibiyetini Abbâsî halifesi el-Kâdir Billâh'a (991-1031) bildirmiştir. Halife, elçiyi memnuniyetle karşılamış, dönüşte ise Sultan Mahmud'a hil'at, taç ve bayrak ile birlikte hâkim olduğu ülkeleri anlatan ferman göndermiştir. Ayrıca Abbâsî halifesi, Sultan Mahmud'a "velî emîr el-mü'minîn" ile "yemîn el-devle ve emin el-mille" lakaplarını da hediye olarak vermiştir.[84] Buna karşılık olarak Gaznelî Mahmud da hüküm sürdüğü topraklarda Halîfe el-Kâdir adına hutbe okutmuştur. Nesâ savaşı sonrasında Selçuklu sultanına gelen Gaznelî elçisi, beraberinde hil'at, menşur, sancak, külah ve Türk geleneğine göre eyerli at ve altın kemer getirmiştir[85]. Gaznelilerin, bu hediyeler ile Selçukluları kendilerine bağlamaya çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Türklerin İslâmî devirde kurdukları en büyük devletlerden biri olan Büyük Selçuklu devletinin (1040-1308), tarihsel süreçte Sâmâniler, Karahanlılar, Gazneliler, Abbâsî halifeleri, Bizans, Ermeniler ve Gürcüler ile münasebet içerisinde oldukları bilinmektedir. Dolayısıyla dönem dönem çeşitli vesileler ile bu devletler rasında hediyeler teâti olunmuştur.

Büyük Selçuklu devletinin münasebette bulunduğu hanedanın başında, Abbâsî halifeleri gelmektedir. Abbâsî halifesi Kâim bi-Emrillâh, Bağdat'ta Büveyhilerin Şii propagandasından ve Türk askerlerinin kumandanı olan Arslan Besâsîrî'nin baskısından dolayı şikâyetçiydi[86]. Halife bu yaşananlardan dolayı Tuğrul Bey'e elçi gönderip içine düştüğü durumdan kurtarılmasını istemekteydi. Tuğrul Bey ise Bağdat'a gidip halifeyi bu zor

[82] Erdoğan Merçil, *Gazneli Devleti Tarihi,* Ankara 1989, s. 7.
[83] Erdoğan Merçil, *Gazneli Devleti Tarihi,* s. 15.
[84] Erdoğan Merçil, *Gazneli Devleti Tarihi,* s. 17.
[85] Faruk Sümer, *Oğuzlar,* s. 78.
[86] Erdoğan Merçil, "Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi", *Türkler,* IV, s. 605.

durumdan kurtarmıştır. Netice olarak her iki güç arasında bundan sonra siyasî evlilikler başlamış, hediye olarak halifenin, Selçuklu sultanlarına zaman zaman hil'at ve unvanlar vermeye başladığı görülmektedir.

İmparator IX. Konstaninos Monomakhos, Hasankale yenilgisinin yanında batıda Bizans'ı ciddi bir şekilde tehdit eden diğer bir Türk kabilesi Peçeneklerin akınları nedeniyle doğuda Selçuklular ile anlaşmak zorunda kalmıştı. Mervânoğulları emîri Nasrü'd-devle Ahmed aracılığı ile Tuğrul Bey'e barış teklifinde bulunmuş ayrıca esir bulunan Liparit'i kurtarmak için bir elçi heyeti ile Tuğrul Bey'e bir miktar kurtuluş akçesi ve değerli hediyeler göndermiştir[87]. Lakin Tuğrul Bey bu kurtuluş akçesini almadan Liparit'i serbest bırakmıştır. Buna karşılık olarak İstanbul'da Emeviler döneminden kalan Arap Camii'nin yenilenmesi için Tuğrul Bey, Abbâsî halifesi Kâim bi-Emrillâh'ın akrabası olan Şerif Ebü'l-Fazl Nâsır başkanlığında bir heyeti, Bizans elçisi ile birlikte İstanbul'a İmparatora göndermiştir. Yapılan müzakereler sonucunda antlaşma imzalanmıştır.[88]

Tuğrul Bey, Bizans imparatoruna Süleyman peygamberin mührü, ortasında ağırlığı kırk beş miskal kırmızı yakut bulunan inci dizisi, yüz elli adet çini sahan, beş yüz elbise, iki yüz kırk dinar değerinde kâfur ve öd, elli bin dinar da nakit göndermiş; Bizans imparatoru da ona bin kat ipek elbise, muhtelif cinste beş yüz elbise, beş yüz at, üç yüz yük hayvanı, üç yüz Mısır eşeği, yüz tiftik keçisi, iki yüz bin dinar yollamıştı[89].

Yine Büyük Selçuklu sultanları ile muhtelif güçler arasında oldukça çeşitli ve zengin hediyelerin teâti olunduğu görülmektedir. 1068 yılında Sultan Alp Arslan, Şeddadoğulları Beyliği'nin başkenti durumunda olan Gence'ye yöneldi. Nizâmülmülk, buranın hâkimi Fadlun b. Ebu'l Esvâr'ın yanına gidip onu şehirden çıkardı. Çok geçmeden Fazdlun, itaat ve hizmet amacıyla sultanın katına çıktı. Sultan, ona hil'at verdikten sonra yeniden Gence'ye döndü ve Fadlun, sultana armağan olarak 1000 deve, 50 at, altın ve gümüşle işlenmiş çeşitli cinsten 500 giysi, ağaçları, vezni 1000 miskal olan altından, meyveleri, yakut ve çeşitli mücevherlerden oluşan oluşan bir minyatür bahçe taktim etti. Çok geçmeden sultan, Lân'a yürüdü. Fakat çok kar yağması nedeniyle pek çok asker, hayvan, çadır ve diğer şeyler telef oldu. Bunun üzerine sultan Gence'ye geri döndü. Bu arada Tiflis emîri İbn Câfer, sultana gelip para ve at taktim etti. Ayrıca Fadlun da Tiflis'e gelip sultana pek çok para verdi. Bu

[87] Erdoğan Merçil, "Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi", *Türkler*, IV, s. 604; Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, s. 48-49; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, Ankara 2014, s. 20-21.
[88] Antlaşmanın maddelerine bakmak için bkz. Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, s. 48-49; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans,* s. 20-21.
[89] Fatma Ünyay Açıkgöz, *XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hediye ve Hediyeleşme*, s. 20.

nedenle sultan, Tiflis'i ona verdi. Şehir emîri İbn Câfer ise sultanın sarayında hizmete hazır olarak ikâmete başladı[90].

Hükümdarlara çeşitli sebepler ile hediye verme Büyük Selçuklu devletinde de devam eden bir gelenekti. Selçuklu sultanlarının muhtelif kimselerden hediyeler aldıkları ve reâyâya hediyeler verdikleri bilinmektedir. Verilen hediye çeşitlerinin başında hil'at, at, elbise, gulâm, para ve kıymetli taşlar gelmekteydi[91].

Türkistan'da kurulmuş olan, gerek İslâmîyet öncesi gerekse İslâmî devir Türk devletlerinin ve topluluklarının muhtelif sebeplerle komşu devletlerin hükümdarları ile hediyeleştiklerine dair ve İslâmiyet'e göre hediyenin mahiyeti ile alakalı bilgiler verdikten sonra esas konumuz olan Selçuklu Anadolusu'nda hediyeleşmeye geçebiliriz. Bu çalışma ile Selçuklu hâkimiyeti altında bulunan Anadolu'da hediyenin varlığı ve ehemmiyeti tespit edilecektir. Ayrıca Selçuklu döneminde Anadolu'nun ictimâî, iktisadî ve gündelik hayatında hangi vesileler ile hediyelerin teâti olunduğu, bu hediyelerin çeşitlerinin ne olduğu ve Selçuklu Anadolusu için ne ifade ettiği izâh edilecektir.

[90] Sıbt İbnü'l–Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, Seçme, tercüme ve değerlendirme: Ali Sevim, Ankara 2011, s. 153.
[91] Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Râvendî, *Râhatü's-sudûr ve Âyetü's-sürûr*, I, Türkçe terc. Ahmet Ateş, Ankara 1957, s. 226; Sadreddin Ebu'l-Hasan Ali b. Nâsır Hüseynî, *Ahbâru'd-Devleti's-Selçukiyye*, Türkçe çev. Necati Lugal, Ankara 1943, s. 23; Mehmet Altay Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, II, s. 84-87.

BİRİNCİ BÖLÜM

SELÇUKLU SULTANLARININ KOMŞU HÜKÜMDARLAR İLE HEDİYELEŞMESİ

Selçuklular, tarihsel süreçte birçok devlet ile münasebette bulunmuşlardır. Türkiye Selçuklu devletinin (1075-1318) ise Bizans İmparatorluğu, Abbâsî hilâfeti, Eyyûbîler, Hârezmşahlar, Moğollar ve Ermeniler ile gerek siyasî gerek iktisadî, gerekse askerî ilişkiler kurduğu görülmektedir. Zaman zaman Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Suriye'de hüküm süren beyler ve melikler ile de ilişkiler kurulmuştur. Çalışmanın bu bölümünde mezkûr devletlerin hükümdarları veya beyleri ile Türkiye Selçuklu devletinin sultanları arasında teâti olunan hediyeler, bu hediyelerin hangi vesile ile geldikleri veya gönderildikleri belirtilmeye çalışılacaktır. Ayrıca hükümdarlar arasında teâti olunan hediyelere göre devletlerin ictimâî, iktisadî, kültürel ve gündelik hayatı da belirtilmiş olacaktır.

A. Selçuklu Sultanları ile Bizans İmparatorları Arasında Teâti Olunan Hediyeler

Tarih boyunca Anadolu coğrafyasında kurulan önemli devletlerin başında Bizans İmparatorluğu ile Selçuklular gelmektedir. Bu iki önemli devlet arasındaki münâsebetlerin takriben XI. yüzyılın ilk yarısından itibaren başladığını söylemek mümkündür. Esasında henüz Selçuklu devleti kurulmadan önce Oğuzlar, Anadolu'nun fethine[92] iştirâk etmek suretiyle Bizans ile temas kurmuşlardır. XI. yüzyıl başlarında ise siyasî ve iktisadî sebepler, Selçukluların Anadolu'ya geçişlerini vazgeçilmez bir zorunluluk haline getirmiştir. Bu yüzyılın ilk yarısında, Bizans İmparatorluğu'nun hudutları üzerinde Selçuklu Türklerinin

[92] Selçuklular döneminde Anadolu'nun fethine dair geniş bilgi için bkz. Ali Sevim, *Anadolu'nun Fethi*, Ankara 2000; Mustafa Kafalı, "Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi", *Türkler,* VI, s. 177-193; Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, I-II, Ankara 2013-2014.

görünmeleri ile İslâm ve Bizans tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Selçuklular, bu yüzyılın ortasından itibaren Bizans İmparatorluğu için mühim devletlerden biri haline gelmişlerdir[93].

Selçuklu-Bizans ilişkileri,[94] genellikle mücadeleler şeklinde geçmiştir. Bizans'ın izlediği genel politika, Selçuklulara kaptırdığı topraklarını geri almaktır. Selçukluların ise Anadolu'yu yurt edinme şeklinde bir politika izlediği görülmektedir. Türkiye Selçuklu devletinin Anadolu'da kurulmasıyla[95] komşu hale gelen ve asırlarca aynı coğrafyayı paylaşan bu iki toplum arasında, bir arada var olmanın kaçınılmaz bir sonucu olarak siyasî, kültürel ve iktisadî pek çok ilişki ve etkileşim olmuştur[96]. Bu doğrultuda her iki devletin hükümdarları arasındaki hediyeleşme kaynak ve araştırma eserlerin verdikleri bilgiler doğrultusunda izâh edilecektir.

Türkiye Selçuklu devletinin 1075 yılında İznik'te[97] kurulmasıyla Türkiye Selçuklu-Bizans ilişkilerinin başladığını söylemek mümkündür. Bizans İmparatoru, Türkiye Selçuklu sultanlarına ilk hediyeyi, bu devletin kurucusu ve ilk hükümdarı olan Süleyman Şah'a (1075-1086) vermiştir. Lâkin kaynaklarda gönderilen hediyenin cinsi belli olsa da miktarı ile ilgili bilgi mevcut değildir. Üsküdar'a kadar gelen Selçukluları İstanbul Boğazı'ndan uzaklaştırmak için muhtelif politikalar takip eden Alexios Komnenos, Süleyman Şah ile antlaşma imzalamış ve Selçuklu sultanına mühim miktarda para ve vergi vererek[98] Selçukluları buradan uzaklaştırmayı başarmıştır. Ayrıca İmparator, Balkanlardan gelen Norman istilâsına karşı Anadolu'dan Türk askerî getirtmek zorunda kalmış, bu isteğini Süleyman Şah'a bildirip sultandan yardım istemiştir. İmparatorun, Selçuklulara büyük menfaatler sağladığı muhakkaktır. Bu yardım isteme sonucunda Selçuklulara verilen haracın hediye olarak

---

[93] Erol Kürkçüoğlu, "Başlangıcından Malazgirt Savaşı'na Kadar Selçuklu-Bizans Münasebetleri", *Türkler,* IV, s. 694.

[94] Türkiye Selçuklu-Bizans münasebetlerine dair geniş bilgi için şu kaynaklara bkz. Nikephoros Bryennios, *Tarihin Özü*, Türkçe terc. Bilge Umar, İstanbul 2010; Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, Türkçe terc. Bilge Umar, İstanbul 2010; Georgios Akropolites, *Vekayinâme*, Türkçe terc. Bilge Umar, İstanbul 2010; Mikhael Attaleiates, *Tarih*, Türkçe terc. Bilge Umar, İstanbul 2010; Mikhail Psellos, *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı*, Türkçe terc. Işın Demirkent, Ankara 1992; Ioannes Kinnamos, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe terc. Işın Demirkent, Ankara 2001; Niketas Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1180-1195) Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri*, Türkçe terc. Işın Demirkent, Yayına haz. Fahameddin Başar-Bedia Demiriş, İstanbul 2006; Niketas Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206) İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması*, Türkçe terc. Işın Demirkent, İstanbul 2004; George Ostrogorsyk, *Bizans Devleti Tarihi*, Türkçe çev. Fikret Işıltan, Ankara 2015; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, Ankara 2014.

[95] Anadolu Selçuklu devletinin hangi tarihte kurulduğu ile ilgili tartışmalara bkz. İbrahim Kafesoğlu, "Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu?", *İ.Ü. EFTD*, X-XI, (1981), s. 1-18.

[96] Yusuf Ayönü, "Bizans'tan Selçuklulara Gönderilen Hediyeler", s. 35.

[97] İznik'in konumu ve zaptıyla ilgili bkz. İbrahim Kafesoğlu, "Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu?", s. 1-18.

[98] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* s. 61.

düşünülmesinde bir beis yoktur. Nitekim Bizans müellifleri,[99] Süleyman Şah'a verilen haracı, hediye olarak saymışlardır[100]. Ayrıca Süleyman Şah bu dönemde de Bizans İmparatorluğunda baş gösteren taht mücadelesinde rol oynamış ve Botaniates'i Bizans tahtına çıkması için desteklemiştir. Nihayetinde tahta çıkan Botaniates, Süleyman Şah'a ve sultanın askerlerine değerli hediyeler vermiştir[101].

Türkiye Selçuklu devletinin Ebü'l Kâsım yönetimi (1086-1092) döneminde Büyük Selçuklu sultanı Melikşah'ın, Anadolu'yu zapturapt altına alması için gönderdiği Emîr Porsuk'a karşı Alexios Komnenos ile Ebü'l Kâsım'ın ittifâk yaptıkları görülmektedir. Detayları görüşmek üzere İstanbul'a giden Ebü'l Kâsım, saygı ve sevgi ile karşılanmış İstanbul'da bulunduğu sürede İmparator ona her gün para ve hediyeler vermiştir[102]. Hatta İmparatorun Ebü'l Kâsım'ı hamamlara, at yarışlarına ve av partilerine götürmüş[103] olması İmparatorun, Anadolu'nun Büyük Selçuklu sultanı Melikşah'ın eline geçmesinden eğer böyle olursa Selçukluların artık Anadolu'dan çıkarılmayacağına dair korkunun sonucu olmalıdır. Bu sırada Bizans İmparatorunun, ağabeyi Ebü'l Kâsım'ın yerine İznik'in yönetimini elinde tutan Ebü'l Gâzi'ye büyük para ve hediyeler[104] gönderip karşılığında ise İznik'i kendilerine bırakmasını teklif ettiği de görülmektedir[105].

Türkiye Selçuklu devletinin en büyük hükümdarlarından birisi de I. Kılıç Arslan (1092-1107)'dır. I. Kılıç Arslan, Süleyman Şah'ın ölümünden itibaren altı yıllık bir zaman diliminde hükümdarsız kalan ve dağılan Türkiye Selçuklu devletini tekrar bir araya toplayarak bu devletin ikinci kurucusu olma özelliğini hak etmiştir. Kaynak ve araştırma eserlerde bu dönemde Bizans İmparatoru ile I. Kılıç Arslan arasında hediyeleşmeye dair bir bilgiye rastlanılamamıştır.

Bizans İmparatoru tarafından kendisine hediye gönderilen Türkiye Selçuklu sultanlarından biri de Şâhin Şah'tır. Selçuklu akınlarından bunalan I. Alexios Komnenos, Şâhin Şah'ı da Süleyman Şah gibi barışa[106] razı etmek için sultana çok miktarda hediyeler

[99] Müelliflerin, verilen bu haracı hediye olarak saymaları mensup oldukları devletin gururunu tâbir-i câiz ise ayaklar altına alınmamasını istediklerinden başka bir şey olmasa gerektir.
[100] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 65.
[101] Yusuf Ayönü, "Bizans'tan Selçuklulara Gönderilen Hediyeler", s. 39.
[102] Anna Kommena, *Alexiad*, s. 199-200; Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, Ankara 2014, s. 7.
[103] Anna Kommena, *Alexiad*, s. 200; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 85.
[104] Anna Kommena, *Alexiad*, s. 206.
[105] Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans,* Ankara 2014; Erdoğan Merçil, "Türkiye Selçukluları", *Türkler,* VI, s. 507.
[106] Sultan Şâhin Şah ile Alexios Komnenos arasında nelerin konuşulduğu, birbirlerine nasıl davrandıklarına dair bkz. Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 21.

vermiştir. 1116 yılında Afyonkarahisar civarında yapılan savaştan sonra yapılan barış şartlarını görüşmek üzere Bizans İmparatoru Alexios Komnenos'un yanına giden Şâhin Şah'a, İmparator değerli bir at, kendi pelerinini, yüklü miktarda para ile uzun bir şamdan[107] hediye etmiştir[108].

Selçuklu sultanlarından I. Mes'ûd (1116-1155) devrinde de çeşitli sebeplerle Bizans ile hediyeleşmeler söz konusudur. Ermenilerin Bizans'ın aleyhinde genişlemeleri İmparatoru tedirgin ettiği için I. Manuel Komnennos, Ermeniler üzerine sefere çıkması için Sultan I. Mes'ûd'a para ve hediyeler göndermiştir[109]. Bu gönderilen hediyelerin, miktarına ve cinsine dair kaynak ve araştırma eserlerde herhangi bir bilgiye ulaşılamadı. Lâkin ikinci defa gönderilen hediyeler için "daha büyük miktarda altın ve gümüş meblağlar"[110] ifadesinin kullanılmasından İmparatorun, ilk seferde Sultan I. Mes'ûd'a Ermeniler üzerine sefere çıkması için gönderdiği hediyelerin de altın ve gümüş olduğu[111] anlaşılmaktadır.

Türkiye Selçuklu devletinin (1075-1318) tarihsel sürecinde, zaman zaman bazı Selçuklu sultanları ile şehzâdelerinin muhtelif sebeplerden dolayı İstanbul'a gittikleri bilinmektedir. Bu sultanlardan birisi de II. Kılıç Arslan (1155-1192)'dır[112]. II. Kılıç Arslan'ın artan gücü karşısında rahatsızlık duyan İmparator I. Manuel Komnenos (1143-1180), Anadolu'da kendisine rakip bir gücün ortaya çıkmasını istemediğinden II. Kılıç Arslan'a karşı bir ittifak kurmuştur. İmparator, Atabeg Nureddîn Mahmud ile antlaşma yaptıktan sonra bu ittifaka Danişmendlî hükümdarı Yağıbasan'ı, II. Kılıç Arslan'ın kardeşi Ankara ve Çankırı Meliki Şâhin Şah'ı, Kayseri Meliki Danişmendli Zunnun ve Malatya Meliki Danişmendli Zülkarneyn'i de dahil etmiştir[113].

Kendisine karşı oluşturulan bu güçlü ittifakın kurucusu olan I. Manuel ile bir antlaşma yapmak üzere İstanbul'a giden II. Kılıç Arslan, burada büyük bir saygı ile karşılanmıştır.

---

[107] Anna Kommena, Şâhin Şâh'ı kör etmek için araç-gereç bulunmadığından Şâhin Şâh'a imparatorun hediye ettiği uzun şamdanın bu iş için kullanıldığını kaydetmektedir. Bkz. Anna Kommena, *Alexiad*, s. 500.

[108] Anna Kommena, *Alexiad,* s. 497-500; Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 66.

[109] Yusuf Ayönü, "Bizans'tan Selçuklulara Gönderilen Hediyeler", s. 40.

[110] Urfalı Mateos, Grek olarak nitelendirdiği Bizanslıların, Sultan Mes'ûd'a verdikleri hediyellerin çeşitlerine dair bigi vermemektedir. Greklerin verdiği kıymetli hediyeler ile kazanılmış olan bu büyük hükümdarın aynı zamanda Müslümanların reisi olarak kabul edilmiş olması da dikkat çekicidir. Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekâyi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162),* s. 307; Muharrem Kesik, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155),* Ankara 2003, s. 112.

[111] Yusuf Ayönü, "Bizans'tan Selçuklulara Gönderilen Hediyeler", s. 41.

[112] II. Kılıç Arslan dönemiyle ilgili detaylı bilgi için bkz. Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, Ankara 2014.

[113] Yusuf Ayönü, "Bizans'tan Selçuklulara Gönderilen Hediyeler", s. 41.

İstanbul'da kaldığı seksen günlük[114] misafirlik sürecinde ise kendisi için hemen hemen her gün çeşitli ziyafetler, eğlenceler ve at yarışları düzenlenmiştir. Bu zaman zarfında sultana her gün gümüş ve altın tabaklar içinde iki öğün yemek gönderilmiştir. Tabaklar iâde edilmeye mecbur tutulmadığı için bu tabaklar sultanın yanında kalmıştır. Abû'l-Farac, daha sonraki yemeklerin de altın ve gümüş tabaklar içinde gönderildiğini, en son gün ise İmparator ile sultanın bir masa başına geçtiğini ve bütün tabaklar ile masanın tezyinatının sultana hediye edildiğini kaydetmektedir[115]. I. Manuel Komnenos'un, siyaseti gereği olabildiğince sultana cömert davrandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca İmparator Selçuklu sultanına birçok altın ve gümüş sikke,[116] muhteşem giysiler, gümüş vazolar, altın kadehler, değerli zarif kumaşlar ve seçkin mücevherler hediye etmiştir[117].

Miryokefalon Savaşı (1176) öncesi ve sonrası her iki hükümdarın da birbirlerine hediyeler sunduklarına dair kaynaklarda bilgiler mevcuttur. II. Kılıç Arslan'ın, İmparatorun hazırlanmasına karşı ihtiyatı elden bırakmadığını, Süleyman adlı bir elçiyi hediyeler[118] ile birlikte İmparatora göndererek on iki yıldan beri olan sulh muâhedesinin yenilenmesini teklif ettiği bilinmektedir[119]. Miryokefalon Savaşından (1176) sonraki görüşmelerde ise Selçuklu sultanı II. Kılıç Arslan, Bizans İmparatoruna hediye olarak gümüş, eyer takımı ile birlikte törenlerdeki yürüyüşler için yetiştirilmiş olan bir at ve çok uzun iki yanı keskin bir kılıç hediye etmiştir[120]. Buna karşılık Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenos'un, II. Kılıç Arslan'ın barış görüşmelerini yürütmesi için Selçuklu sultanına zırhı üzerinde taşıdığı, sarı

[114] Abû'l-Farac'a göre; II. Kılıç Arslan burada 8 gün kalmıştır. Bkz. Gregory Abû'l-Farac (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 399. Ayrıca Sultan II. Kılıç Arslan'ın İstanbul'da misafirlik sürecinde yaşadıklarını detaylı öğrenmek için bkz. Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Kommenos Devirleri)*, s. 81-83; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* s. 201.

[115] Gregory Abû'l-Farac (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 399.

[116] Urfalı Mateos, Sultan Kılıç Arslan'ın, Nureddin'in kardeşi Emîr Miran'ı rehine alarak, Grek İmparatoru Manuel'in yanına gittikten sonra kendisine hediye olarak verilen altın ve gümüşün akabinde İmparatorun ölümüne kadar ona itaat etmek hususunda yeminli bir muahede aktettikten sonra kendi şehrine döndüğünü kaydeder. Bkz. Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekâyi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, s. 334.

[117]Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Kommenos Devirleri)*, s. 83; Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 66; Yusuf Ayönü, "Bizans'tan Selçuklulara Gönderilen Hediyeler", s. 41.

[118] Niketas bu hediyelerin "Yörük atlar" olduğunu belirtmektedir. İmparator bu atları kendisine Süleyman'ın bir saygı ve bağlılık nişanesi – halbu ki o bu hediyeyi içinden gelerek değil, menfaati için yapmaktaydı – kabul ederek onu, dönekliği, sadakatsizliği ve hilekârlığı artık bırakması mesajını iletmek üzere sultanın yanına geri gönderdi. Bkz. Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Kommenos Devirleri)*, s. 85.

[119] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 206.

[120] Niketas bu mevzu ile alakalı ayrıntılı bilgiler vermektedir. II. Kılıç Arslan devlet erkânının en büyük ve en nüfuzlu olan Gabras'ı Bizans İmraratoru Manuel Komnenos'un yanına göndermiştir. Gabras imparatorun huzuruna kabul edildiğinde, Türklere özgü saygı selamında bulunup hediye olarak, gümüş eyer takımı ile birlikte törenlerdeki yürüyüşler için yetiştirilmiş olan bir Nisa atı ve çok uzun, iki yanı keskin bir kılıç takdim etmiştir. İkili arasında samimi konuşmalar geçmiştir. İmparator, zırhı üzerinde taşıdığı sarı renkli, altın işlemeli, çiçeklerle süslü ve pulpurlu elbisesini Gabras'a hediye etmiştir. Bkz. Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Kommenos Devirleri)*, s. 131.

renkli ve pulpurlu altın işlemeli çiçekler ile süslü giysisini hediye ettiği[121] gibi 100 bin altın,[122]100 bin dirhem gümüş, atlar, çuha ve çeşitli eşyalar tâahhüt ettikten sonra ülkesine geri döndüğü[123] görülmektedir. Ancak kaynak ve araştırma eserlerde imparatorun ülkesine döndükten sonra bu vadettiği hediyeleri gönderip göndermediğine dair bilgi mevcut değildir.

Selçukluların Batı Anadolu'daki fetih hareketleri ve iskân politikaları, İmparator I. Manuel Komnenos'un 1180 yılında ölmesinden sonra başlayan taht kavgaları sonucunda, Bizans'ın Anadolu'daki kontrolünü yitirmesi üzerine hız kazanmıştır. 1185 yılında Bizans İmparatorluğu tahtına çıkan II. Angelos'un (1185- 1195) bu fetih hareketlerini durdurmak amacıyla Sultan II. Kılıç Arslan'a muhtelif hediyeler göndermenin yanı sıra Selçuklu sultanına yıllık vergi de vererek bu hareketleri önlemek istediği anlaşılmaktadır[124].

II. Kılıç Arslan'ın, 1192 yılında ölümü üzerine sultan olan, lâkin çeşitli sebeplerden ve politikalardan dolayı tahtını kardeşi Rükneddin Süleyman Şah'a terk etmek zorunda kalan I. Gıyâseddin Keyhusrev (1192-1196, 1205-1211), gurbet hayatında oldukça fazla hediyeler almıştır. Sultan, gurbet hayatında şu istikâmeti takip etmiştir. Önce Ermeni Leon'un prenslik merkezi Kozan'da, ardından kardeşleri Tuğrul Şah'ın bulunduğu Elbistan'da ve Kayser Şah'ın bulunduğu Malatya'da kaldıktan sonra Eyyûbî hükümdarı el-Melikü'l-Âdil'in yanına Halep'e gitmiştir. Bir süre de Âmid'de (Diyarbekir) ve Ahlâtşahlar'dan Balaban'ın yanında kalmıştır. Ziyaret ettiği hükümdarlardan umduğu desteği bulamayınca Trabzon'a geçerek oradan bir gemiyle vaktiyle babası II. Kılıç Arslan'ın yaptığı gibi İstanbul'a gidip Bizans'a sığındı. I. Gıyâseddin Keyhusrev'in gurbet hayatının çoğu kısmını İmparatorun yanında geçirdiği bilinmektedir. I. Gıyâseddin Keyhusrev ile İmparator Alexios III. Angelos (1195-1203) arasında bu süreçte teâti olunan hediyeler dikkat çekicidir.

İbn Bîbî, I. Gıyâseddin Keyhusrev'in gurbet hayatı yaşamasına rağmen imparatorun, sultanın uğurlu gelişini büyük bir ganimet bilerek onun gurbete düşmüş olan memurlarına, yakınlarına ve hâciblerine izzet ve ikramda bulunduğunu ve sultanı yüceltmek için her türlü gayreti ve saygıyı gösterdiğini belirtmektedir. İmparatorun silahâneden çeşitli savaş araç ve

[121] Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Kommenos Devirleri)*, s. 131.
[122] Niketas, hiç bir barbarın altına dayanamayacağını söylemektedir. Bkz. Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Kommenos Devirleri),* s. 83
[123] *Anonim Selçuknâme*'de Sultan Kılıç Arslan'ın düşman askerlerinin ricat hattını kestikten sonra çaresiz kalan Kir Manuel'in şefaat için Michail'i sultanın yanına gönderdiğini, Michail'in ise aman diledikten sonra 100 bin altın, 100 bin dirhem gümüş, at, çuha ve saireyi haraç olarak vereceğini söyleyip ülkesine geri döndüğünü kaydetmektedir. Bkz. *Anonim Selçuk-nâme,* s. 25; Yusuf Ayönü, "Bizans'tan Selçuklulara Gönderilen Hediyeler", s. 41.
[124] Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 67.

gereçlerini çıkartıp verdiğini, ateşteki semender[125] ve göldeki ördek gibi vurulup yaralanmadan içeri giren mızrak, hançer, kemend, kılıç, ok ve yay, sanki onun boynu gibi özelliklere sahip olan muazzam bir at, Saklatun[126] kumaşlarından, Rum ipeklerinden, Dakyanus[127] keselerinden, gümüş tenli Kıpçak kölelerden, ay yüzlü cariyelerden, ev ve mutfak aletlerinden oluşan çok miktarda hediyeler sunduğunu belirtmektedir. Ayrıca İmparatorun, sultanın bütün yakınları için de aynı şeyi yaptığını kaydetmektedir. [128] İmparator III. Alexios'un,[129] bu misafirlik sürecinde sultanı, Bizans'ın ileri gelen devlet adamlarından Manuel Mavrazemos'in kızı ile evlendirdiği bilinmektedir[130].

Bizans İmparatorluğunun Selçuklu sultanlarına gönderdiği hediyelere bir diğer örnek de İznik İmparatoru I. Theodoros Laskaris (1024- 1222) tarafından I. İzzeddin Keykâvus'un (1211-1220) Selçuklu tahtına geçmesi münasebetiyle gönderilen hediyelerdir[131]. I. Gıyâseddin Keyhusrev, 1211 yılında Alaşehir yakınlarında meydana gelen savaşta şehit düşmüş, bu savaş ile Selçuklu- Bizans ilişkileri bozulmuştur. İmparator I. Theodoros Laskaris bozulan ilişkileri düzeltmek için savaş sırasında esir edilen Selçuklu beylerinden Seyfeddin Ayaba'yı[132] ve kendi elçilik heyetini Selçuklu sultanına göndermiştir. İmparator bu heyet ile birlikte I. İzzeddin Keykâvus'a zembiller dolusu mücevherler, yükler dolusu amberler, gulâmlar, cariyeler, altın işlemeli taslar, altın sırmalı ve atlas meliki ve madenî elbiseler ve dev yapılı atlardan oluşan kıymetli hediyeler göndermiştir[133].

---

[125] Ateşte yanmadığına inanılan hayali bir hayvana denir. Bkz. İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 82.

[126] İskarlat kumaşı da denilmektedir. Eskiden Bağdat'ta dokunan ipekli ve kırmızı bir kumaşa denir. Bkz. İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 85.

[127] Dakyanus ve Decius: Rum imparatoru. Hristiyanlara işkenceyle şöhret kazanmıştır. Herhalde kese adını ondan almıştır. Bkz. İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 85.

[128] I. Gıyâseddin Keyhusrev'in İmparatorun yanında geçirdiği günler için bkz. İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 79.

[129] Selçuklu sultanına 10,000 dinar altunluk bir ikta ayırmıştı. Bkz. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 270; Selim Kaya, *I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, Ankara 2003, s. 107.

[130] Ali Sevim, "Keyhusrev I", *DİA*, XXV, (2002), s. 348; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* s. 270.

[131] Yusuf Ayönü, "Bizans'tan Selçuklulara Gönderilen Hediyeler", s. 43.

[132] Laskaris, Selçuklu sultanı I. İzzeddin Keykâvus'a sunulmak üzere Seyfeddin Ayaba'ya 20000 altın teslim etti. Selçuklu sultanı da bu altın miktarına 30000 altın daha ekleyerek bu sırada Alaşehir'de Müslüman mezarlığına gömülmüş olan babasının mezarını Konya'ya getirtirken görev alan kişilere, fakirlere babasının tâziz için dağıttı. Bkz. Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, s. 63.

[133] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 159; Yusuf Ayönü, "Bizans'tan Selçuklulara Gönderilen Hediyeler", s. 43-44. Osman Turan; "I. Theodoros Laskaris, Seyfeddin Ayaba'yı serbest bırakıp, kendi ileçisi ile ve rivâyete göre 30.000 dinar para ve hediyeler ile birlikte Selçuklu sultanına göndermiştir. Babasının şehadeti dolayısı ile teessürlerini beyân ve katilin öldürüldüğünü ifâde ettikten sonra sulh teklifinde bulundu" şeklinde bir değerlendirme yapmaktadır. Ayrıca nakit olarak gönderilen paranın miktarını belirtmektedir. Bkz. Osman Turan, "Keykâvus I", *İA*, VI, (1952), s. 633.

Haçlılar, 1204 yılında Bizans İmparatorluğunun merkezi olan İstanbul'u işgal edip burada bir Latin İmparatorluğu kurdular. Bu olaydan dolayı Bizans İmparatorluğu büyük bir felakete uğramış, toprak bakımından da bölünme sürecine girmiştir. Ayrıca 1211 yılında Alaşehir yakınlarında meydana gelen savaşın akâbinde, Bizans İmparatorluğunun bir kolu veya devamı şeklinde hüküm sürecek olan İznik Rum İmparatorluğu ile Türkiye Selçuklu devleti (1075-1318) arasında, karşılıklı olarak sınırlara saygı gösterilmesini ihtiva eden bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşma ile her iki devlet arasında elli yıllık bir barış sağlandığı görülmektedir. Bundan dolayı Türkiye Selçuklu- Bizans ilişkileri yok denecek kadar azalmıştır. Dolayısıyla, her iki devletin hükümdarları arasındaki hediyeleşmenin de bu ilişkiye bağlı olarak azaldığı görülmektedir.

Kösedağ Savaşının (1243) ardından Anadolu'da Moğol tahakkümünün başlaması ile Selçuklu- Bizans ilişkileri de farklı bir boyuta girmiştir. Bu tarihten sonra Bizans, Moğollara karşı müttefik, ayrıca Moğollar ile anlaşmazlığa düşerek ülkesini terk etmek zorunda kalan sultanlar için bir sığınak haline gelmiştir. Bu dönemde de Bizans İmparatorları ile Türkiye Selçuklu devleti (1075-1318) sultanları arasında az da olsa hediyeler teâti olunmuştur. Lâkin bu dönemde hediyelerin türlerine ve miktarlarına dair bir bilgi mevcut değildir.

Moğolları kendisi için de tehlike olarak görmeye başlayan III. Ioannes Vatazes (1222-1254), Selçuklu sultanı II. Gıyâseddin Keyhusrev (1237-1246) ile ittifak kurmayı gerekli görmüştür. Buluşan iki hükümdarın birbirlerine hediyeler vererek birlikte hareket edeceklerine dair anlaştıkları görülmektedir. Ancak ne tür hediyelerin verildiğine dair bir bilgi mevcut değildir.

Bizans İmparatorları ile Selçuklu sultanları arasında teâti olunan hediyelerin gerçekleştiği bir diğer dönem ise II. İzzeddin Keykâvus (1246-1249 müstakil, 1249-1262 müşterek saltanat) dönemidir. Moğollar ile Türkiye Selçuklu devleti (1075-1318) arasında 1256 yılında Sultan Han'ı yakınlarında meydana gelen savaşta mağlup olan II. İzzeddin Keykâvus ailesini ve yakınlarını alarak İznik İmparatoru II. Theodoros Laskaris'e (1254-1259) sığınmıştır. Selçuklu sultanını çok iyi şekilde karşılayan II. Theodoros Laskaris, sultana çok miktarda hediye ve Isakios Dukas komutasında 400 kişilik küçük bir birlik vererek sultanı ülkesine geri göndermiştir[134].

Kaynak ve araştırma eserlerden edinilen bilgiler doğrultusunda Türkiye Selçuklu devleti ile Bizans İmparatorluğu'nun ilişkileri göz önüne alınınca her iki devlet arasında

[134] Yusuf Ayönü, "Bizans'tan Selçuklulara Gönderilen Hediyeler", s. 45.

genellikle siyasî olmak üzere politik ve askerî sebeplerden dolayı hediyelerin teâti olunduğu görülmektedir. Bâhusus Bizans imparatorlarının Selçuklu sultanlarına kıymetli ve çok daha fazla hediyeler verdikleri görülmektedir. Zaman zaman Selçuklu sultanları da Bizans imparatorlarına hediyeler göndermişlerdir. Bizans imparatorları at, para, uzun bir şamdan, altın ve gümüş sikke, giysi, vazo, kadeh, kumaş, mücevher, tabaklar, altın, gümüş, ipekli kese, gulâm, cariye, ev ve mutfak araç-gereçleri, amber, tas, elbise vb. hediyeler gönderirken Selçuklu sultanları da Bizans imparatorlarına at, gümüş eyer takımı, kılıç, işlemeli elbiseler (hil'at) vb. hediyeler göndermişlerdir[135].

B. Selçuklu Sultanları ile Hilâfet Makamı Arasında Teâti Olunan Hediyeler

Türkiye Selçuklu devletinin (1075-1318) münasebette bulunduğu güçlerden birisi de genellikle dönemin Sünnî kesimi tarafından Hilâfet makamı olarak kabul edilen ve Hz. Peygamber'in amcası Abbâs'ın soyundan gelen, 750-1258 yılları arasında önce Şam, daha sonra Bağdat'ta hüküm sürmüş olan Abbâsîler'dir[136].

Selçukluların İslâm dünyasında hâkim güç olarak görülmeye başlandığı dönemden itibaren, Selçuklu sultanları ile Abbâsî halifeleri arasında siyasî ve dinî sebeplerden dolayı ilişkilerin başladığını söylemek mümkündür. Tuğrul Bey ile başlayan Abbâsî halifelerine yardım etme, halifeleri Şii kesimin baskılarından kurtarma ve koruma vazifesi, kendisinden sonraki Selçuklu sultanlarına da geçmiştir. Selçuklu sultanları İslâm dünyasının siyasî gücünü temsil ederken hilâfet makamı da dinî gücünü temsil etmekteydi. Bundan dolayı Selçuklu sultanları, Abbâsî halifelerine karşı saygı ve hürmet göstermişlerdir. Türkiye Selçuklu sultanları ile Abbâsî halifeleri arasındaki hediyeleşmenin özellikle Selçuklu sultanlarının kazandıkları zaferlerini halife vasıtası ile İslâm dünyasına bildirmek, halifelerin ise İslâm dünyasında kazanılan bu zaferleri tebrik etme vesilesi ile gerçekleştiği görülmektedir.

Hilâfet makamından ilk hediyeyi alan Türkiye Selçuklu sultanının Süleyman Şah olduğunu söylemek mümkündür. Osman Turan, Süleyman Şah'ın İznik ve İzmit şehirlerini aldıktan sonra buraların Türkler ile dolduğunu duyan Bağdat halifesinin, Süleyman Şah'a sancak ve diğer şeyler (yâni hâkimiyet alâmetleri) gönderip onu taçlandırdığını, ayrıca ona "sultan" unvanını verdiğini belirtmektedir[137]. Gönderilen bu hâkimiyet alâmetlerini hediye olarak kabul etmekte bir sakınca yoktur.

---

[135] Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 75-76.
[136] Abbâsîler hakkında geniş bilgi için bkz. Hakkı Dursun Yıldız, "Abbasiler", *DİA*, I, (1988), s. 31-48.
[137] Ayrıca sultan unvanı ile ilgili tartışmalara bkz. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 92.

I. Kılıç Arslan tahta çıktığında Abbâsî halifesi, Dâr'ül-hilâfe Bağdat'tan I. Kılıç Arslan'a hil'at, âlem, tabl (davul) ve Rum saltanat menşûrunu göndererek mezkûr beldelere idareci olarak onu lâyık gördüğünü ifade buyurmuş, Acem mülkünü teslim etmek ümidiyle de onu buna heveslendirmiştir[138]. Buna karşılık olarak I. Kılıç Arslan da oğlu Mes'ûd'u, Dâr'ül-mülk Konya'da kendi yerine bırakarak halifeye hizmette bulunmak üzere Bağdat'a doğru yönelmiştir. Bu yöneliş ise Selçuklu sultanın hayatına mal olmuştur[139].

Hilâfet makamı ile Selçuklu sultanları arasında hediyelerin teâti olunduğu bir diğer dönem ise Sultan I. Mes'ûd (1116-1155) dönemidir. Niğdeli Kadı Ahmed, Sultan I. Mes'ûd'un, babasının ölüm haberini işitince yas tuttuğunu, halifeden kendisine hil'at, sancak ve Rum saltanatının onda karar bulduğunu bildiren bir taziyenâme sâdır olduğunu, Sultan I. Mes'ûd'un da Rum sultanı olup kendisini cihad ve gaza'ya verdiğini belirtmektedir[140]. Daha sonra halife tarafından Selçuklu sultanına bir takım hediyelerin gönderildiği görülmektedir. Sultan I. Mes'ûd'un Bizans İmparatorluğu ile 1146 yılında Konya, 1147 yılında ise Haçlılar ile yaptığı Eskişehir muharebeleriyle tahtını koruduğunu, Bizans ve Haçlıları ağır bir yenilgiye uğratarak Anadolu'ya emniyet ve kuvvet getirdiği görülmektedir. Bu zaferler ve mücadeleler sultanın şöhretini artırmış olacak ki halife tarafından kendisine üç defa hil'at, sancak ve sâire saltanat alametleri gönderilmiştir[141].

Türkiye Selçuklu sultanları ile hilafet makamı arasında hediyeleşmenin olduğu bir diğer dönem ise II. Rükneddin Süleyman Şah (1196-1204) dönemidir. II. Rükneddin Süleyman Şah'ın, cülûsunu bütün eyaletlere, komşu devletlere ve Abbâsî halifesine bildirmesiyle, Halife en-Nâsır-li Dînillâh saltanat menşuru, çetr ve sancak göndererek onun

---

[138] Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü'ş-şefîk ve'l-hâfidü'l-halîk'ı*, I, s. 438.

[139] Kadı Ahmed, Kılıç Arslan Bağdat'a doğru yönelince Çavlı Sagâur ve Acem sultanlarının devlet erkânı, I. Kılıç Arslan'ın gelişinden korkuya kapılarak onun emirlerini hem tehdit, hem de teşvik ve tamahlandırma yolu ile kandırıp gönüllerini kendisinden soğuttuğunu kaydetmektedir. Akabinde bu kimseler de ihâneti reva gördüler ve Kılıç Arslan'ı Habur nehrine atarak boğdular. Sultan, Meyyâfârikîn'de meftundur. Böylece müellif Selçuklu sultanın ölüm yerini, nedenini ve meftûn olduğu yeri de vermiş olmaktadır. Bkz. Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü'ş-şefîk ve'l-hâfidü'l-halîk'ı*, I, s. 438-439.

[140] Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü'ş-şefîk ve'l-hâfidü'l-halîk'ı*, I, s. 439.

[141] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 92. Hâlife tarafından gönderilen bu hediyeleri Osman Turan, yaşanan bu savaşlar sonucunda gönderildiğini belirtse de İbn Bîbî'de bu hediyelerin geçmediği tespit edilmiştir. *Anonim Selçuk-nâme*'ye göre sultanın Ermenilerin hâkimiyetinde bulunan Telbeşir üzerine yürüdüğünü, Ermeni emirlerinin ise kefenle secdeye kapanarak sultandan Telbeşir'i istediklerini, sultanın da 77 müslümanın minberini hutbe okutmak için kurduğunu kaydeder. Halife tarafından da hatiplerin gönderdiğini belirttikten sonra, Halifenin sultana hil'at ve süslü elbiseler gönderdiğini kaydetmektedir. Aksarâyî ise Sultan Mes'ûd'un saltanat tahtına oturmasının ardından bu hediyelerin kendisine verildiğini belirtmektedir. Bkz. *Anonim Selçuk-nâme*, s. 25; Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 22.

hâkimiyetini tasdik etti. Bunların yanında halife sultana on yıl boyunca Tokat'ta melik iken kullandığı Melik'ül-Kâhir lakabı yerine Sultan'ül-Kâhir lakabını vermiştir[142].

Selçuklu sultanlarının hilâfet makamına gönderdikleri veya hilâfet makamından aldıkları hediyeler ile ilgili ayrıntılı bilgi Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220) dönemine tekâbül etmektedir. Selçuklu sultanı, cülûsunu komşu devletlere ilan ederken sultanın Hilâfet makamı ile münasebete girişmek isteyişi önemli bir hadise olsa gerek. Bu dönemde hilâfet makamı eski gücünü kaybetmiş Abbâsî halifesi de kaybettiği bu gücünü tekrar kazanmak ve bütün İslâm dünyasını halifelik makamına bağlamak için Fütüvvet teşkilatını[143] kurmuştur. Hilâfet merkezi, İslâm hükümdarlarına bu teşkilata girmeleri için Fütüvvet elbiseleri göndermiştir. Bu durum Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un (1211-1220) işine gelmiş olmalı ki Seulçuklu sultanı, Hilâfet makamına kendi saltanatını tebliğ, halifenin bu manevi otoritesinden istifâde etmek ve Sinop'un fethini halifeye bildirmek için elçi göndermiştir. Kendisinin ve babası I. Gıyâseddin Keyhusrev'in de hocası olan şeyh Mecdüddin İshak'ı çok sayıda mücevherler, altın sırmalı Rumî kumaşlar, medenî atlaslar, Rus ketenleri, Kıbrıs malı kadın giysileri ve örtüleri, çok sayıda kadın ve erkek köleler, iğdişler, Arap atları, rahvan merkepler ve Bohtî[144] develeri, altın taçlar, günlerin raflarının ve zamanın sandıklarının taşımaktan aciz ve kusurlu kaldıkları gümüş tabaklardan meydana gelen sınırsız hediye ile birlikte Bağdat'a elçi olarak göndermiştir[145]. Ayrıca Mecdüddin İshak, halifeden Fütüvvet şalvarı istemiştir.

Şeyh Mecdüddin İshak, Bağdat'tan geri dönüşünde Halife en- Nasır li- Dînillâh Selçuklu sultanına sarı altınlar, mücevher işlemeli külah, gemli ve eyerli katırlar, Fütüvvet mektubu, ibâdet ve itâat şartlarını ve imâmlık görevlerini yerine getirmeği temsil eden; şalvar, altın ve gümüş nallar ile nallanmış, koşumları altın işlemeli, eyeri kıymetli taşlar ile süslenmiş beş rahvan katır, beş Arap atı, on Hicazî yolcu devesi, Hicaz ve Şam taraflarının kıymetli kumaşlarından, Hint mamülü mallardan meydana gelen çeşitli eşyalar, kıymetli elbiseler, İpekli ve pamuklu kumaşlar, Şuşterî-yi Haydarî[146] giyecekler, altın işlemeli Skenderî[147]

---

[142] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 287.

[143] Başlangıçta tasavvufî bir mahiyet taşırken XIII. yüzyıldan itibaren ictimâî, iktisadî ve siyasî yapılanmaya dönüşen kurum. Bu teşkilatın özellikleri ve tarihi için bkz. Süleyman Uludağ-Ahmet Yaşar Ocak, "Fütüvvet", *DİA*, XIII, (1196), s. 259-263.

[144] Çift hörgüçlü Asya Devesine verilen isimdir. Bkz. Ahmet Önkal - Nebi Bozkurt, " Deve", *DİA*, IX, (1994), s. 223.

[145] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 183; Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 69; Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, s. 64.

[146] Batı İran'da bulunan Şuster şehrinde dokunan kumaş. Bkz. İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 187.

döşemelikler, billur ve akik taşlar, ince nefis örtüler, amber kaplanıyla dolu sandıklar, yaban eşeği, zürafa, kartal gibi yaban hayvanları, Irak'a mahsus olan diğer şeyler, bir saltanat menşuru ile birlikte siyah bir imâme, zırhlı elbise, kamçı ve nalları altın bir katırı hâkimiyet alameti olarak gönderilmiştir[148].

Türkiye Selçuklu sultanları ile Hilâfet makamı arasında teâti olunan hediyelerin yoğun olduğu dönem ise Sultan I. Alâeddin Keykubad (1220-1237) dönemidir. Halife en- Nasır li-Dînillah tarafından I. Alâeddin Keykubad'a gönderilen ilk hediyelerin, sultanın tahta çıkışı ile alakalı oldukları görülmektedir. İbn Bîbî, halifenin şeyhlerin şeyhi, seçkin ve sıradan kimselerin kutbu, hakkın dili, milletin ve dinin direği, Müslümanların rehberi olan Ömer b. Muhammed es-Sühreverdi'yi çeşitli hediyeler ile Sultan I. Alâeddin Keykubad'a gönderdiğini kaydetmektedir[149]. Müellif daha sonra şöyle tasvir etmektedir: "*I. Alâeddin Keykubad, Sühreverdi'nin huzurunda halifenin gönderdiği hil'atı giydi. Bağdat'ta hazırlanmış ve kenarı halifenin imâmecileri tarafından örülmüş olan imâmeyi başına koydu, âdet olduğu üzere Hilâfet makamından getirilen kırbaçla sultana kırk kırbaç vurdular, ata binmek isteyince onun için imamet makamından gönderilmiş olan murassa yularlı ve başlıklı üzengisi süslenmiş ve nalı altından olan binek katırını getirdiler. Sultan, büyüklerin ve seçkinlerin huzurunda imâmın gönderdiği merkebin tırnağını öptü. Dârü'l-Hilâfe makamından gelmiş olan saçı dolu tabakları orada bulunanların üzerine saçtılar. Bu görüşme sonrasında sultan, şeyhin tarikatına girerek ona bağlandı*"[150]. Bu bilgilerden Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın da Fütüvvet teşkilatına girdiği anlaşılmaktadır.

İbn Bîbî, Sühreverdi'nin Konya'dan Bağdat'a dönüşünde ise sultanın gönül alma ve nafaka geleneğine uyarak Emîr Celâleddin Karatay ve Melik'ül-Ümera Necmeddin Ebül-Kâsım Tüsî ile beraber sultana 7.000 adet altın, 5.000 altın Sultanî dinarı, beş yüzlük, yüz ellilik ve yüzlük miskaller halinde basılmış olan Alai sikkesi,[151] eşya yüklü katırlar, Arap ve

---

[147] İskenderiye'de dokunan kumaşa denir. Bkz. İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 187.

[148] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 182-187; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 320.

[149] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 253; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 351-352; Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri*, s. 79-80.

[150] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 256; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 351-352; Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 69; Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri*, s. 79-80.

[151] Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın bastırdığı sikke. Bkz. İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 257.

iğdiş atlar,[152] Rum köleler, elbise dolu sandıklardan oluşan hediyeler gönderdiğini kaydetmektedir[153].

I. Alâeddin Keykubad ile Hilâfet makamı arasında teâti olunan hediyelere vesile olan diğer bir mevzu ise Tatar ordusunun Muhammed Hârzemşah ile çarpışması sonucunda gücü ve kuvveti artan, mal, hazine, elbise, silah ve atla donanan Tatarlardan tedirgin olan halifenin, Sultan I. Alâeddin Keykubad'tan asker yardımı istemesidir. Halife, Selçuklu sultanına Bağdat'ın kadısı ve Buşriyye Medresesi'nin müderrisi olan Muhyiddîn İbn Cevzî'yi elçi olarak gönderdi. Elçi, Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın emîrleri tarafından Sivas'ta karşılandı. Saltanat bargâhına varan elçi, hil'atlar, altın nalla nallanmış cevahir kakma takalı bir at, süslenmiş altından âlet ve edevât getirmişti. Sultan I. Alâeddin Keykubad, halifenin bu isteğini kabul etmiştir. Dönüşte ise elçi yanında kıymetli mallar, nefis kumaşlar götürdü[154]. Halifenin bu yardımına cevap veren Selçuklu sultanının, Bahâeddin Kutluğca komutasında asker gönderdiği anlaşılmaktadır. Erbil'e varan Bahâeddin Kutluğca ve emrindeki askerler, halifeden gelen bir mektup sebebiyle geri dönme kararı aldılar. Halife, Bahâeddin Kutluğca ve emrindeki askerler ile birlikte Sultan I. Alâeddin Keykubad'a 50.000 altın, 100 baş deve, 100 at, 50 katır, 10.000 baş koyun, 300 hil'at, çeşitli yiyecek ve tatlılar yüklenmiş 22 katır ve ikâmet resmi gönderdi[155].

Hülâsa olarak, Türkiye Selçuklu sultanları ile Hilâfet makamı arasında dönem dönem muhtelif sebeplerden dolayı hediyeleşmelerin olduğu görülmektedir. Tarafların birbirlerine gönderdikleri hediyelerin, kıymet olarak hemen hemen birbirlerine denk olduğu anlaşılmaktadır. Hilâfet makamının, gönderdiği hediyeler ile maddi tâltiften ziyade İslâm dünyası üzerinde hissettirdiği dini güçlerini Türkiye Selçuklu sultanları üzerinde de hissettirmeye çalıştığı görülmektedir. Buna karşılık Türkiye Selçuklu sultanları da Hilâfet makamına gönderdikleri kıymetli hediyeler ile siyasî, askerî ve iktisadî güçlerini İslâm dünyasına tanıtmışlardır.

---

[152] Sözlükte "terbiye etmek, beslemek ve yetiştirmek" anlamına gelen igitmek fiilinden türetilmiştir. İğdiş Türkistan, İran ve Anadolu'da farklı mânalarda kullanılmıştır. Yûsuf Has Hâcib, Kutadgu Bilig'de iğdiş kelimesine birkaç yerde "terbiye edilmiş kişi" anlamında yer vermiştir. Kelimenin "hadım edilmiş insan ve hayvan" şeklindeki bugünkü mânasının da bu eski anlamıyla bağlantılı olduğu söylenebilir. Bkz. Faruk Sümer, "İğdiş", *DİA*, XXI, (2002), s. 524.

[153] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 257; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 351-352; Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri*, s. 79-80.

[154] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 280-281; Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri*, s. 81-82.

[155] Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri*, s. 83.

C. Selçuklu Sultanları ile Eyyûbî Hükümdarları Arasında Teâti Olunan Hediyeler

Türkiye Selçuklu devletinin tarihsel süreçte münasebette bulunduğu bir diğer önemli devlet de merkezi Mısır olmak üzere Şam (Suriye, Ürdün, Lübnan), el-Cezire (Yukarı Mezopotamya), Diyarbakır, Kuzey Irak ve Kuzey Afrika'da 1171-1462 yılları arasında hüküm süren Zengilerin bir devamı olarak görülen Eyyûbîler'dir[156]. Türkiye Selçuklu devleti ile Eyyûbî devleti arasında zaman zaman gerginlikler yaşanmıştır. Bunun sebeplerinden zannımca en önemlisi, komşu devletlerin ve beylerin çıkardıkları huzursuzluklardan dolayı iki taraf arasındaki hâkimiyet mücadelesidir.

Türkiye Selçuklu devleti ile Eyyûbî devleti arasındaki münasebetler ilk olarak II. Kılıç Arslan döneminde 1176 yılında Bizans İmparatorluğu ile Türkiye Selçuklu devleti arasında vuku bulan savaş sonucunda II. Kılıç Arslan'ın, zaferini Selâhaddîn Eyyûbî'ye bildirmek için gönderdiği elçilik heyeti ile başladığı anlaşılmaktadır[157]. Münasebetler, Anadolu'nun güneyinde ve Suriye'nin kuzey bölgesinde hâkimiyet mücadelesi seklinde geçmiş olup her iki taraf arasında teâti olunan ilk hediyelerin ise tahtını II. Rükneddin Süleyman Şah'a terk etmek zorunda kalan I. Gıyâseddin Keyhusrev'in Halep'i ziyareti sırasında verildiği görülmektedir[158]. Eyyûbî hükümdarı el-Melikü'z-Zâhir, I. Gıyâseddin Keyhusrev'i çok iyi karşılamıştır. Melik Zâhir hızlı koşan atlar, doğulu köleler, Mısır kumaşlar, İskenderiye elbiseleri, altın ve gümüşten hediyeler hazırlayıp I. Gıyâseddin Keyhusrev'e takdim etmiştir. Ayrıca sultanın burada kaldığı süre içinde Melik Zâhir, mallarını ve mülklerini sultanın hizmetine sunmuştur. Buradan ayrılma vakti geldiğinde ise Selçuklu sultanı da Melik Zâhir'e ve yardımcılarına kıymetli hil'at, eyeri ve başlığı bulunan atlar hediye etmiştir[159].

Türkiye Selçuklu sultanları ile Eyyûbî hükümdarları arasında hediyeleşmenin olduğu bir diğer dönem ise I. İzzeddin Keykâvus dönemidir. Halep'i ele geçirmek isteyen Selçuklu sultanı bu amacına ulaşmak için Eyyûbîler'den Sumeysat (Samsat) hâkimi el-Melikü'l-Efdal'den istifade etmek istemiştir. Bu nedenle 1205 yılı başlarında amcası el-Âdil ile ilişkisini keserek I. Gıyâseddin Keyhusrev'e tâbi olan ve bu tâbi durumunu muhafaza eden

---

[156] Eyyubîler devletinin siyasi, ictimâî, iktisadî, kültürel hayatına dair geniş bilgi için bkz. Ramazan Şeşen, *Salâhaddîn Eyyubî ve Devlet*, İstanbul 1987; Ayşe Dudu Kuşçu, *Eyyûbî Devleti Teşkilatî*, Ankara 2013; Ramazan Şeşen, "Eyyubîler", *DİA*, (1995), s. 20-31.

[157] Emine Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Devleti Eyyûbî Münasebetleri", *Türkler,* V, s. 86; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 351-211.

[158] Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 70.

[159] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 72; Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 70.

Samsat hâkimi Melik Efdal'i 1218 yılında huzuruna davet etmiştir. Melik ile yapılan görüşmelerde[160] I. İzzeddin Keykâvus, Melik Efdal'e altınlar, hil'atlar, atlar ve silahlar hediye etmiştir[161].

I. İzzeddin Keykâvus açısından hezimetle sonuçlanan Halep Seferi'nin[162] ardından Türkiye Selçuklu-Eyyûbî ilişkileri oldukça gergin bir hal almıştır. Her ne kadar Melik Eşref, bir süre sonra bu seferde esir düşen Emir-i meclis Behrâm Şah ve diğer Selçuklu askerlerini serbest bırakıp Anadolu'ya göndermiş olsa da iki devlet arasında ilişkilerde yumuşama olmamıştır.

Türkiye Selçuklu sultanları ile Eyyûbî melikleri arasında hediyeleşmenin görüldüğü bir diğer dönem de Sultan I. İzzeddin Keykavus'tan sonra Selçuklu tahtına çıkan Sultan I. Alâeddin Keykubad dönemindeki hediyeleşmelerdir. I. İzzeddin Keykâvus döneminde gerçekleşen Halep Seferi sonucunda yerini gergin ilişkilere bırakan Selçuklu-Eyyûbî ilişkilerinin Sultan I. Alâeddin Keykubad döneminde düzeldiği görülmektedir. İlişkilerin düzelmesi için her iki tarafın birbirlerine karşı iyi niyetle davranacakları, birbirlerine destek olacakları, ayrıca birbirleri ile akrabalık kuracaklarına dair söz vermelerinin akabinde, her iki taraf arasında elçiler gidip gelmeye başlamıştır. Bu elçilik heyetleri ile birlikte hediyelerin de teâti olundukları muhakkaktır.

Sultan I. Alâeddin Keykubad, emirlerine yaptığı kötü muâmeleden dolayı Melik Kâmil'e darbe vurmak ve Âmid'i fethetmek için hazırlıklarını yaptığı sırada, Eyyûbî melikleri ile Melik Kâmil arasında bir gerginlik mevcuttu. Eyyûbî meliklerinden bir kısmı Melik Kâmil'in memleketlerini işgal edecek endişesiyle Selçuklu sultanına elçiler göndermekte ve ittifak yapmak istemekteydiler. Bunlardan Halep Eyyûbî hükümdarı Melik Nâsır, I. Alâeddin Keykubad'a elçi ve hediyeler göndermiştir[163]. Ancak ne tür hediyelerin gönderildiğine dair bilgi mevcut değildir.

Azerbaycan'a hâkim olduktan sonra Hârezmşahların hükümdarı olan Celâleddin Mengübirti'nin, bir süre sonra Doğu Anadolu'da tehditler savuran bir tutum takınması, Ahlât'ı muhâsarası sonucunda ise Selçuklu ile Eyyûbîler'in ortak hareket ettiği görülmektedir. İttifak teklifi üzerine askerleri ile birlikte Sivas'a gelen Melik Eşref Selçuklu sultanına

[160] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 316.
[161] Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 70.
[162] Bu seferin detaylarına dair bilgi için bkz. Emine Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Devleti Eyyûbî Münasebetleri", *Türkler,* V, s. 89.
[163] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 388; Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 70.

hil'atlar, bağışlar ve hediyeler vermiştir. Selçuklu sultanın emri ile de şahane bir meclis düzenlenmiştir. Bu eğlence meclisinden sonra makamına çekilen Melik Eşref'e, Selçuklu sultanı şahane bir hil'at, başlığı ve takımları altından olan rüzgâr gibi giden bir at, murassa altın ve gümüş aletler, araç ve gereçleri ihtiva eden armağan yükleri, Melik Eşref'in kardeşlerine ise hediyeler gönderilmesini buyurmuştur[164].

Yassı Çimen Savaşı'na birlikte giden her iki devletin sultanlarının bu zaferin sonucunda da birbirleri ile hediyeleştikleri görülmektedir. Zaferin kazanılmasından sonra Sultan I. Alâeddin Keykubad, Melik Eşref ve kardeşlerine 10 şahane hil'at ile tam takımlı 10 soylu at göndererek onları nevruz gibi süslenmiş olan cihanı aydınlatan bezmine çağırdı[165].

İbn Bîbî, Melik Eşref'in Selçuklu sultanından Oltu ve Ermen vilayetlerinin mülkünü istediğini belirtmektedir. Selçuklu sultanı da bu isteklerini kabul etmiş, Şemseddîn Altunapa ile birlikte onları Ahlât tarafına göndermiştir. Kendilerine 200 hil'at, altın takımlı at, ay yüzlü cariye ve erkek köleyi, soylu olan 100 at ve 100 katır, 100 gümüş tenli hizmetçi, boyunlarına kadar savaş araç ve gereci yüklenmiş 1000 Bohti deveyi, 1000 top Rumî İpekli kumaşı,[166] kimsenin bağışlamaya cesaret edemeyeceği Keykubadî sikkelerden 200 kese, hazinesi için 10 kutu dolusu inci gibi her türlü kıymetli mücevherleri gönderdiğini kaydetmektedir[167] .

Selçuklu sultanları ile Eyyûbî Melikleri arasında teâti olunan hediyelerin bir diğer örneği de sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev dönemine tekâbül etmektedir. Moğol tehlikesiyle baş başa kalacağını anlayan Selçuklu sultanı II. Gıyâseddin Keyhusrev'in Selçukluların vassalı olan komşu Müslüman ve Hristiyan hükümdarlara elçiler gönderip yardım istediği görülmektedir. Saltanat nâibi Şemseddîn İsfahânî'nin, milyonlarca altın ve gümüş para ile Halep'e ve diğer Eyyûbî hükümdarlarına elçi olarak gönderildiği[168] anlaşılmaktadır. Osman Turan, Eyyûbî melikleri ile yapılan antlaşmalara ve müzâkerelere rağmen, yalnız Selçukluların sâdık vassalı olan Halep'ten mutâd askeri yardım yapıldığını[169] belirtmektedir.

---

[164] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 387; Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 70.
[165] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 401.
[166] İbn Bîbî'nin kaydettiğine göre bu kumaş o dönemde ancak padişahlara verilirdi. Bkz. İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 404.
[167] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 403-404.
[168] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 431-432.
[169] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 494; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 432.

D. Selçuklu Sultanları ile Hârizmşah Hükümdarları Arasında Teâti Olunan Hediyeler

Türkiye Selçuklu devletinin münasebette bulunduğu bir diğer devlet de Türkiye Selçuklu devletinin doğu sınırında ortaya çıkan, Hârizm ve İran'da 1097-1231 yılları arasında hüküm sürmüş, Türk-İslâm hânedanı olan Hârizmşahlar devletidir[170]. Türkiye Selçuklu devletinin Hârizmşahlar ile olan münasebetleri XIII. yüzyılın başlarına, Hârizmşahlar devletinin son hükümdarı olan Celâleddin Hârizmşah (1220-1231) dönemine kadar gitmektedir. Moğol istilasıyla zayıf duruma düşen Hârizmşahlar devletinin başına 1220 yılında geçen Celâleddin Hârizmşah, gerek kardeşlerinin saldırıları gerekse Moğol saldırıları nedeniyle Harezm'den Horasan'a, oradan Gazne'ye, daha sonra da Hindistan'a gitmek zorunda kalmıştır. Tâkriben üç yıl Hindistan'da kaldıktan sonra Hârezmşahlar devletini tekrar canlandırmak için istikâmetini batıya çeviren Celâleddin Hârizmşah Fars, İsfahan ve Irak-ı Acem bölgesinde başarılar kazandı. Önce Moğollara karşı savaşabilmek için halifeden yardım istedi. Fakat Halife onun Irak-ı Arab'a saldırmasından korktuğu için yardım talebini kabul etmeyip üzerine asker gönderdi. İki taraf arasında meydana gelen olaylarda Celâleddin Hârizmşah, halifenin askerlerine karşı başarılar kazandı[171].

1225 yılında Tebrîz'i kendisine merkez yapan Celâleddin Hârizmşah, kazandığı bu başarılarından sonra, Türkiye Selçuklu devleti ile dostluk ve birlik kurulması için Sultan I. Alâeddin Keykubad'a, Kadı Mucireddîn Ömer bin Sa'd Hârezmî'yi elçi olarak dostane bir mektup ile birlikte yolladı. Elçi, Kayseri mahsuresinde Selçuklu sultanın huzuruna çıktı. Selçuklu sultanı, Moğol istilasına karşı birlikte hareket etmenin doğru bir siyaset olduğunu anlamış olmalı ki gelen elçiye, Selçuklu ülkesinde kaldığı süre boyunca attan, katırdan, erkek köleden ve elbiseden meydana gelen çok miktarda hediye verdi. Ayrıca hamam giderinin ve diğer görev dışı harcamalarının karşılığı olarak ona her gün 2.000 dinar verilmesini buyurmuştur[172]. Kadı Mucireddîn ülkesine döndüğünde Selçuklu sultanı da Celâleddin Hârizmşah'a, 10.000 Sultanî altın, adamlarının gönlünü almak için 30.000 dirhem (gümüş akçe), 5 rahvan katır, dağ yapılı 10 iğdiş at, 10 Kıpçak, Rum ve Rus köle ve cariye, yüksek,

[170] Bu devletin siyasî tarihi ile ilgili geniş ayrıntı için bkz. İbrahim Kafesoğlu, *Harezmşahlar Devleti Tarihi*, Ankara 2000.
[171] Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri*, s. 47.
[172] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 372.

orta ve düşük boylardan meydana gelen 20 hil'at[173] göndermiştir. Kendisine gönderilen mektuba da samimi ve olumlu cevap vermiştir.

Celâleddin Hârizmşah'ın, Doğu Anadolu'da fetihlere girişmesi Selçuklu sultanı ile arasının açılmasına sebep olmuştur. İbn Bîbî, Sultan Celâleddin Hârizmşah'ın Selâhaddîn'in getirdiği mektuba cevap olarak Sultan I. Alâeddin Keykubad'a değer verdiğini göstermek ve ona öğüt ve nasihâtler verdirmek için, babası merhum Sultan Muhammed'in yakın adamlarından taşdâr Melik Cemâleddin Ferruh, Cemâleddin Saveci, Necmeddin Ebu Bekir Câmî gibi önemli kişiler ile iki büyük Hârizm emîrini görevlendirdiğini[174] belirtmektedir. I. Alâeddin Keykubad ise bu elçileri Alanya'da karşıladı. Gelen elçilere izzet ve ikramda bulundu. Selçuklu sultanı gelen bu elçilik heyetine karşılık olarak Çaşnıgir Şemseddin Altunapa ile birlikte 30 katır yükü atlas (saten), hataî kumaş, elbiseler, koyun, sığır sürüleri, kunduz, samur, mutfak, şaraphane, çadır yüklü 200 görkemli Bohti deve, altın, has hil'atlar, altın eşya, altın saplı hindî kılıçlar, murassa kemerler, çeşitli cins mücevherler ve nefis süs eşyaları, 30 kadar atlı gulâm, 100 takımlı at ve 100 katır hediye göndermiştir[175].

Kaynak ve araştırma eserlerden elde edilen bilgelere göre Selçuklu sultanları ile Hârizmşahlar devletinin hükümdarları arasında teâti olunan hediyelerin yoğun olarak görüldüğü dönem bahusus Selçuklu sultanı I. Alâeddin Keykubad dönemine tekâbül ettiği görülmektedir. Her iki devlet arasında hediyeleşmenin sebebi ise Moğollara karşı beraber hareket etme politikasının izlenmiş olmasındandır. Her iki taraf da birbirine gayet zengin ve değerli hediyeler göndermişler.

E. Selçuklu Sultanları ile Moğol Hanları Arasında Teâti Olunan Hediyeler

Selçuklu sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın vefatından sonra Selçuklu tahtına geçen II. Gıyâseddin Keyhusrev (1237-1246) devrinde Selçuklu devleti adeta bir kâos içine girmiştir. Vezir Sâdeddin Köpek'in siyaseti ve II. Gıyâseddin Keyhusrev'in umursamaz devlet yönetme tavırları Selçuklu Anadolusu'nun siyasî, ictimâî ve iktisadî hayatının bozulmasına sebep olmuştur. Yine bu dönemde Selçuklu Anadolusu'nda ortaya çıkan Babaî İsyanı ile Selçuklu

---

[173] İbn Bîbî, Kadı Mucireddin'in Sivas'a varınca mübarek zatına öldürücü bir hastalık musallat olduğu için vefat ettiğini, Selçuklu sultanının Celâleddin Hârizmşah'ın gönderdiği mektuba karşılık verip mektubu Emir Sipehsâlâr Selâhaddîn ile gönderdiğini, Selçuklu elçisi Selâhaddîn'in, Sivas'ta vefat eden elçi ile gönderilen hediyeleri de alıp Ahlât'ı kuşatmakta olan Celâleddin Hârizmşah'a götürdüğünü kaydetmektedir. Bkz. İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 372; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 364; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar: Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, Ankara 2014, s. 86.

[174] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 374.

[175] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 380; Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri*, s. 47; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 368.

devletinin kuvveti sarsılmıştır[176]. Türkiye Selçuklu devletinin inhitât devri olan bu dönemde devletin bâhusus münasebette bulunduğu güç ise Moğollardır[177].

Selçuklu devleti ile Moğollar arasındaki münasebet Selçuklu sultanı I. Alâeddin Keykubad devrine dayanmaktadır. Moğolların kısa bir sürede pek çok ülkeye sefer düzenleyip bu ülkeleri yerle bir etmeleri Selçuklu sultanını tedirgin etmiştir. Sultan, Moğollara karşı dolaylı olarak güvenlik önlemleri almak için Hârizmşah hükümdarı Celâleddin Hârizmşah ile ittifak kurmuş, ülkesinde de ticaret yollarına ve imâr politikalarına önem vermiştir.

1231-1232 yıllarında Cormagon Noyan komutasındaki Moğol öncü birlikleri, Sivas'a kadar gelip Sivas nâhiyelerinde bulunan İsfahânî Kervansarayı'na saldırıp, çok sayıda hayvanı ve insanı öldürüp esir aldılar. Ortalığı yıkıp yağmaladılar ve geri döndüler. Böylece Türkiye Selçuklu devleti ilk defa ülke sınırlarında Moğol tehlikesi ile karşı karşıya kalmış oldu.

Yaşanan bu olaydan sonra Sultan I. Alâeddin Keykubad, 1232-1233 yıllları arasında Moğol hanına vergi vereceğini ve ona tabi olacağını bildiren bir elçi göndermiştir. Fakat Moğol hükümdarı, Selçuklu sultanının elçisine; "*Biz Alâeddin Keykubad'ın akıllı, dirayetli bir insan olduğunu işitmiştik. Bizzat huzurumuza gelirse her türlü hüsnü kabul ve ikramı görecektir. Aynı zamanda elindeki şehirler de kendisinde kalır*." şeklinde cevap vermiştir[178]. Moğol hükümdarı Ögeday Han ise Selçuklu sultanın bu elçilik heyetine karşılık olarak Emîr Şemseddîn Ömer, Todun ve Urumtay adındaki iki Moğol nökerini (köle/mıhafız) Sultan I. Alâeddin Keykubad'a elçi olarak gönderdi. Türkiye Selçuklu ülkesine gelen bu elçilik heyetinin Selçuklu sultanına bir altın ve iki gümüş payza[179] ile bir yarlık getirdikleri görülmektedir. Elçileri çok iyi karşılayan Selçuklu sultanı, yarlığı okuduktan sonra Ögeday Han'a her yıl kıymetli eşya ve at gibi hediyeler[180] göndereceğini belirtmiştir. Selçuklu sultanı, Moğol hanının gönderdiği elçilik heyetine sevinmiş dönüşte ise Moğol hanına hediyeler ve peşkeşler hazırlatmıştır. I. Alâeddin Keykubad'ın Moğollara tâbi olma şartlarını kabul etmesindeki amacın, yılda bir defa da olsa hediye göndererek, Moğol tehlikesini ülke sınırlarından uzak tutmak olarak yorumlanabilir. Ayrıca Selçuklu devletinin daha bu dönemde bile Moğollara ne derece bağlı olduğu I. Alâeddin Keykubad'ın Moğol hanına gönderdiği

[176] Bu isyan için bkz. Ahmet Yaşar Ocak, *Babaîler İsyanı: Alevîliğin Tarihsel Alt Yapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü,* İstanbul 1996.
[177] Ortaçağ dünya tarihinde önemli rol oynayan ve özellikle İslâm dünyasındaki tahribatıyla tanınan bir kavim olan Moğollar için bkz. Osman Gazi Özgüdenli, "Moğollar", *DİA*, XXX, (2005), s. 225-229.
[178] Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri*, s. 89.
[179] Moğol hükümdarları tarafından, idareleri altındaki hükümdar, emîr, askeri kumandanlar ve valilere verilen Moğol hanın imzasını taşıyan altın ve ya gümüş levha. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, Ankara 1989, s. 202; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 385.
[180] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 386.

muhtelif hediyelerden anlaşılmaktadır[181]. Hediyelerin cinsi kısmen belliyken miktarı ile ilgili bilgiye ulaşılmamıştır.

Selçuklu sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın vefat etmesinin ardından tahta geçen II. Gıyâseddin Keyhusrev de (1237-1246) Moğollara bağlı olacağını kabul etmiştir. Fakat Selçuklu sultanı II. Gıyâseddin Keyhusrev'in yeteri kadar güçlü olmaması ayrıca Moğolların da kendi aralarındaki bazı anlaşmazlıklar nedeniyle I. Alâeddin Keykubad döneminden beri süre gelen barış ortamının bozulduğu görülmektedir.1242 yılından itibaren Baycu Noyan'ın idaresindeki Moğollar Türkiye Selçuklu topraklarına girerek Erzurum'u işgal ettiler. 1243 yılındaki Kösedağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun işgalini hızlandırdılar ve 1256 yılında Sultan Han'ı yakınlarında meydana gelen savaştan sonra da Anadolu'ya kendi vâlilerini tayin etmeye başladılar. Bu dönemde Selçuklu sultanlarının adeta bir kukla gibi göründüğü esasında Türkiye Selçuklu devletini yöneten kesimin ise Moğollar olduğu anlaşılmaktadır.

Selçuklu sultanları ile Moğol hanları arasında hediyeleşmenin olduğu bir diğer dönem ise II. Gıyâseddin Keyhusrev dönemidir. "Kösedağ bozgunundan sonra Amasya'da kalmış bulunan vezir Muhazzib al-din Ali, Moğolların dönmesi üzerine, yanına şehrin kadısını ve türlü hediyeler alarak barış sağlamak maksadı ile onların arasından yola çıktı. Erzurum ile Erzincan arasında Baycu'ya mülâkî olarak, onunla birlikte Mugan'a kadar gitti. Orada Baycu ile müdebbirâne ve vakur bir tarzda müzâkereye girişti. Kösedağ'da ölenlerin üç binden fazla olmadığını, sultanın memleketinde yüz bin kişilik mücehhez bir kuvveti bulunduğunu, mağlûbiyetin ricâl arasındaki ihtilâflar dolayısı ile vukû bulduğunu ve Anadolu halkının Selçuklu sultanlarından başka kimseye inkıyât etmiyecek bir rûhta olduklarını izâha çalıştı. Bununla beraber Moğollara kendileri için lüzûmlu olan harâcın te'diyesine âmâde olduğunu da bildirdi. Nihâyet yılda 360.000 dirhem (veya dinâr) para, 10.000 koyun, 1.000 sığır, 1.000 at, deve, katır ve ipekli, altın işlemeli kumaşlar, av köpekleri v.b. hediyeler mukabilinde sulh akdedildi."[182]

1243 yılında meydana gelen Kösedağ yenilgisinden sonra Selçuklu sultanlarının ve devlet ricâlinin Moğol kumandanı Baycu Noyan ile yaptıkları antlaşmanın Moğol hanı tarafından da tasdik edilmesi gerekmekteydi. Bu amaçla Saray Ordugâh'ında (İtil Nehri ağzı) bulunan Batu Han ile görüşmek için nâib Şemseddîn İsfahânî'nin önderliğinde Amasya kadısı Fahreddîn ve tercüman Mecdüddin Muhammed'den oluşan elçilik heyeti yola çıkmıştır.

[181] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 440; Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri*, s. 90.
[182] Osman Turan, "Keyhusrev II", *İA*, VI, (1952), s. 627.

Elçilik heyeti Batu Han için mücevherat, nadide elbiselerden, şahane murassâ kaplardan, soylu atlardan, eyeri altın başlığı ve üzengisi mücevher kakmalı rahvan katırlardan ve Bohti develerden oluşan hediyeler ile Kırım'a vardı. Buradan da Batu Han'ın huzuruna çıkarak hediyeleri takdim etti[183]. Elçilik heyeti dönüşte ise Batu Han'ın Selçuklu sultanına hediye olarak gönderdiği padişahlık nişaneleri olan ok, yay, kılıç, mızrak, kaftan, murassâ külah ve yarlığı getirmiştir. Moğol hanı elçilik heyetin başında bulunan Şemseddîn İsfahânî'yi de kendi adına memleketlere tayin ederek kendisine *Nizamü'l-mülk ve salahü'l-âlem* lakâbını elçilik heyetinin içinde bulunan diğer Selçuklu devlet adamlarına da taşrif-i has (özel hil'at) vermiştir[184].

1253 yılına gelindiğinde ise Sultan II. İzzeddin Keykâvus, kendi yerine kardeşi II. Alâeddin Keykubad ve bir kaç devlet adamından oluşan elçilik heyetini Mengü Han'a, muhtelif eşya ve mallardan oluşan hediyeler takdim etmek üzere göndermiştir[185]. Sultanın en küçük kardeşi II. Alâeddin Keykubad Erzurum'da vefat edince yoluna devam eden elçilik heyetinin gittiği Moğolistan'dan Mengü Han'ın Sultan II. İzzeddin Keykâvus'a gönderdiği altın payza[186] ve bir yarlık ile geri döndüğü görülmektedir. Buna göre Selçuklu ülkesi iki kardeş arasında bölünecek ve Kızılırmak'ın doğusunda kalan yerler IV. Rükneddin Kılıç Arslan'a ait olacaktı. II. İzzeddin Keykâvus buna boyun eğdi ve Tuğraî Mahmûd'un vezirliğine razı oldu. Daha sonra iki sultanın, hediyelerle birlikte Tebrîz'e Hülâgû'yu ziyarete gittikleri görülmektedir[187]. Keykâvus ve Kılıç Arslan, İlhanlı hükümdarının Suriye seferine katıldıktan sonra onun izniyle ülkelerine geri döndüler. Her ikisinin de İlhanlı hazinesine vereceği tâbilik vergisi 200.000 altın olarak tespit edilmiştir[188]. Osman Turan'a göre bu tâbilik

---

[183] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 513; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 450; Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-Dîn Keyhüsrev ve Devri*, Ankara 2009, s. 104; Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 72.

[184] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 513; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 451.

[185] Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I" , s. 72.

[186] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 490.

[187] Hülagu Han, Sultan İzzeddin'den Baycu Noyan'a karşı iltifatsızlığı ve onunla savaştığından dolayı incinmişti. Bağdat ele geçirildikten sonra Sultan İzzeddin çok korkmuştu. Selçuklu sultanı, hile oyunları ile kendini o suçun çemberinden dışarı çıkartıp kurtulmak istedi. Gayet güzel ve Pâdişâha lâyık bir ayakkabı diktirmesini, kendi yüzünün tasvirini o ayakkabılara nakş etmesini söyledi. Hediye sunma esnasında onu Pâdişâhın eline verdi. Hülagu onu gördüğünde Selçuklu sultanı yeri öpüp "Pâdişâhın, attığı her mübarek adımıyla bu bendenin başını yüceltmesi, bu kulun isteğidir." dedi. Hülagu Han ona acıdı ve dokuz hatun ona şefaat edip suçunun bağışlanmasını istedi. Hülagu Han onu bağışladı. Bkz. Reşîdüddin Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih*, (İlhanlılar Kısmı), Türkçe çev. İsmail Aka-Mehmet Ersan-Ahmad Hesamipour Khelejani, Ankara 2013, s. 51. İlhanlı Moğollarına hediyeler takdim eden sadece Selçuklu sultanları değildi. Dönemin diğer hükümdarları da İlhanlı Moğollarına hediyeler takdim etmekteydiler. Nitekim Hurşâh, Hülagu Han'a sayılamayacak miktarda hazineler, defineler, ona kalan miras ve ele geçirdikleri değerli değersiz ne varsa hepsini Hülagu'ya verdi. Hülagu da bu hediyeleri asker ve emîrleri arasında taksim etti. Bkz. Reşîdüddin Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih*, s. 25.

[188] Faruk Sümer, "Keykâvus II", *DİA*, XXV, (2002), s. 356.

vergisi 200.000 nakit dinâr altın, 500 top ipekli kumaş, 3000 top altın işlemeli dîbâ,[189] 500 at ve 500 katır olarak kararlaştırılmıştır[190].

Selçuklu devleti Vezir Kadı İzzeddin Muhammed, Atabeg Celâleddin Karatay, Beylerbeyi Yavtaş ve Arslan Doğmuş'un kurduğu düzene göre devam ederken Baycu ve diğer noyanlardan mütemâdiyen elçiler gelip Moğol kumandanları, hatunları ve askerleri için hazineler miktarında para alıp götürüyorlardı. Antlaşma dışı bu istekleri önlemek için Selçuklu ümerâsı, 1254-1255 yılında Dîvân-ı adl ve ya Emîr-i dâd (Adliye nâzırı) olan meşhur Fahreddin Ali'yi ağır hediyeler, 100.000 sultanî dirhem para ile Batu Han'a gönderdiler[191]. Batu Han'ın, bu duruma son vermek için bir yarlığı[192] çıkartıp Baycu Noyan'a göndererek meseleyi hallettiği görülmektedir.

"*1260 yılına doğru denize açılan Polo kardeşlerin tek amacı para kazanmaktır. Sudak, Kürk Yolu'nun son bulduğu yerdir. Daha ötesi, Rus steplerinin efendisi olan Altınorda Moğollarının "Batı Tatarları" nın ülkesidir. Hükümdarları Berke, Cengiz soyundan gelip de İslâmı benimseyen ilk prenstir. Bu durum, Batının düşlerinde ilk ciddi çatlağa yol açar. Ama Polo kardeşler bundan endişelenmişe benzememektedirler. Mallarında kaynağında aramak için Moğol yutluğunun içlerine kadar ilerlerler, Berke'yi kendi başkentinde ziyaret ederler ve hediye alışverişi yoluyla onun topraklarında ticaret yapma hakkını elde ederler*"[193] Görülüyor ki, XIII. yüzyılda Moğolların hâkim olduğu yerlerde ticaret yapabilemek için Moğolara hediye sunmak gerekiyordu. Hediye verme ile ticaret ayrıcalığının elde edildiği anlaşılmaktadır.

Yine bir olay sırasında Moğolların haksız yere para almaları sebebiyle 1261 yılında Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un, Vezir Fahreddîn Ali ile birlikte İlhanlı ülkesine gitmek için altın ve mücevheratla işlenmiş son derece kıymetli eşya, at ve katır gibi sayısız hediyeler[194] hazırlatarak yola çıktığı görülmektedir. Lakin Baycu Noyan'ın Anadolu'ya gelmekte olduğu haberi gelince Selçuklu sultanının ve vezirinin bu hareketleri sonuçsuz kalmıştır. Baycu Noyan'ın geceleyin tâaruz amacıyla Aksaray'dan Obruk Hanı'na geleceğini öğrenen Sultan II. İzzeddin Keykâvus memleketin müdâfasını emirlerine bırakıp Antalya'ya çekilmiştir.

---

[189] Renkli dokuma motiflerle süslü lüks bir çeşit ipek kumaş, canfes kumaş. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 184.
[190] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 476.
[191] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 476.
[192] Türk ve Moğol devletlerinde hükümdar buyruğu ya da fermanına denir. Daha geniş bilgi için bkz. İlyas Kamalov, "Yarlık", *DİA*, XXXXIV, (2013), s. 334-335.
[193] Marco Polo, *Dünyanın Hikaye Edilişi: Harikalar Kitabı I*, s. 11.
[194] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 495.

Türkiye Selçuklu sultanı III. Gıyâseddin Keyhusrev'in (1266-1282), Muînüddin Süleyman Pervâne ile birlikte 1276 yılında Azerbaycan'da Abaka Han'nın[195] huzuruna çıktıkları görülmektedir. Pervâne, vefat eden IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın atını, silahlarını ağır hediyeler ile birlikte Abaka Han'a sunmuştur[196]. Bu durum vefat eden Selçuklu sultanlarının değerli eşyalarının Moğollara teslim edildiğinin bir göstergesi olmakla birlikte Selçuklu devletinin ne derece Moğollara tâbî olduğunun da bir delilidir.

Türkiye Selçuklu devleti sultanları ile Moğol hanları arasında hediyeleşmelere mezkûr misallerin dışında, kaynakların açık bir şekilde belirtmediği başka hediyeleşmeler de olmalıdır. Gerek bizzat Selçuklu sultanları, gerekse sultanı temsilen gönderilen şehzâdeler ve ümerâ, çeşitli vesileler ile Moğol hanlarının ve İlhanlı hükümdarlarının huzuruna çıkmış ve bu devletlerin hükümdarlarına hediyeler sunmuşlardır. Ancak kaynak ve araştırma eserlerde genellikle bu hediyelerin cinsi ve miktarı ile ilgili bilgiler mevcut değildir[197]. Selçuklu sultanları tarafından, Moğollara ve İlhanlılara gönderilen hediyelerin başlangıcı Sultan I. Alâeddin Keykubad (1220-1237) dönemine dayansa da teâti olunan hediyelerin ağırlıklı olduğu dönem, 1243 yılında meydana gelen Kösedağ Savaşı ile Anadolu'da başlayan ve aralıklarla devam etmiş olan Moğol istilâsının yoğun olduğu inhitât dönemidir. Selçuklu sultanları ile devlet ricâli tarafından, Moğollara gönderilen hediyelerin adeta rüşvet mahiyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Selçuklu sultanlarının ve devlet ricâlinin Moğollara gönderdikleri hediyeler ile amacın Anadolu'da Moğol baskısını azaltmak ve Moğol noyanlarının haksız yere aldıkları verginin önüne geçmek olduğunu belirtmek gerekir. Teâti olunan hediyelerin miktarının çok fazla olmasından hareketle bu hediyelerin sadece hediye mahiyetinde olmayıp bir nevi Moğollara verilen vergi niteliğini hayız olduğu da söylenebilir.

---

[195] Türkiye Selçuklu sultanlarının cülûsları zamanında emîrlere Sultanlar tarafından verilen hediyelerin, İlhanlı Moğollarında da mevcut olan bir gelenek olduğu görülmektedir. Nitekim Abaka Han'ın, hanlık tahtına oturduktan sonra hatunlara, şehzadelere, emîrlere sayısız para, mücevher ve kıymetli elbiseler dağıttığı anlaşılmaktadır. Bkz. Reşîdüddin Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih*, s. 78.

[196] Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 72; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 531.

[197] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, Türkçe terc. Mürsel Öztürk, Ankara 2014; Kerîmüddîn Mahmûd-i Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Türkçe terc. Mürsel Öztürk, Ankara 2000; *Anonim Selçuk-nâme =Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III: Hıstoire Des Seldjoukides D'asie Mineure*, neşr. ve Türkçe terc. Feridun Nafiz Uzluk, Ankara 1952; Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *Tarih-i Cihangüşa*, Türkçe terc. Mürsel Öztürk, Ankara 1988.

F. Selçuklu Sultanları ile Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Suriye'de Hüküm Süren Beyler ve Melikler Arasında Teâti Olunan Hediyeler

Kaynak ve araştırma eserlerin verdikleri bilgiler doğrultusunda belirtilmeye çalışılan mezkûr devletlerden başka Türkiye Selçuklu sultanlarının zaman zaman Doğu ve Güneydoğu Anadolu ve Suriye'de hüküm süren beyler ve melikler ile hediyeleşmeleri görülmektedir.

Selçuklu tahtını II. Rükneddin Süleyman Şah'a bırakmak zorunda kalan I. Gıyâseddin Keyhusrev, gittiği her yerde çok iyi misafir edilmiş ve kendisine çeşitli hediyeler sunulmuştur. I. Gıyâseddin Keyhusrev ilk önce İstanbul'a gitmek istemiş, lâkin çeşitli sebeplerden dolayı yolunu değiştirmek zorunda kalmıştır. İlk olarak Ermeni Leon'un prenslik merkezi Kozan'a (Sîs), oradan da Mıgîseddin Tuğrul Şah'ın melik olarak hüküm sürdüğü Elbistan'a, buradan da diğer kardeşi Mu'izeddin Kayserşah'ın melik olduğu Malatya'ya, ardından Eyyûbî hükümdarı el-Melikü'l-Âdil'in yanına Halep'e gitmiştir. Bir süre sonra da kız kardeşinin kocası yani eniştesinin bulunduğu Âmid'e (Diyarbekir) Melik Salih'in yanına gitmiştir. Âmid'de de çok iyi misafir edilen sultana Melik Salih, çeşitli yiyecekler, kumaşlar, altın ve gümüşten kıymetli ev eşyaları, gulâmlar, cariyeler, paralar, gösterişli atlar ve develerden oluşan hediyeler[198] sunarken, Ahlât hâkimi Melik Balaban ise, çok kıymetli eşyalar, 30.000 nakit dinar, on Arap atı, on başlıklı ve eyerli katır, on cins deve, beş gulâm ile bir cariye hediye etmiştir. I. Gıyâseddin Keyhusrev ise Melik Balaban'a hil'at hediye etmiştir[199]. Selçuklu sultanın, İstanbul'a gitmek için Samsun'a gittiği, burada Canik melikinin tahsis eylediği gemilerle birlikte İstanbul'a hareket ettiği[200] görülmektedir. Selçuklu sultanı, Canik melikinin kendisine yaptığı yardımlardan dolayı Canik melikine, içinde cübbe, aba, kemer ve külah bulunan bir torba hediye etmiştir[201].

Selçuklu sultanı I. Alâeddin Keykubad ile Artuklu meliki Melik Mes'ûd arasında da hediyeleşmeler söz konusudur. Melik Mesûd, öteden beri Türkiye Selçuklu devletine tâbi olan Diyarbekir Artuklularını Eyyûbîlerin tâbiyeti altına sokmuştu. Ancak Selçukluların Fırat boylarında kazandığı zaferden sonra kalan memleketlerini muhafaza etmek isteyen melik Mes'ûd, hatasından dolayı özür dileyip Selçuklu sultanı I. Alâeddin Keykubad'a lâlden, firuzeden, parlak incilerden, nadide eşyalardan, Hint ve Yemen kılıçları ile dolu sandıklardan,

---

198 İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 76; Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 74; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 269.

199 İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 77; Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s.74.

200 Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 269.

201 İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 78; Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 74.

Çinli erkek kölelerden, panterlerden, değişik renkli elbiselerden, tatar miski kutularından, amber ve kâfur şişelerden hediyeler göndermiştir[202].

Türkiye Selçuklu sultanları ile Mengücek beyleri arasında da hediyeleşmeler söz konusudur. Osman Turan; Selçuklu sultanı I. İzzeddin Keykâvus'un, Mengücek oğlu Behrâmşah'ın kızı ile evlenmek için yapıtığı düğün merâsiminden sonra Erzincan emîrlerine 500 hil'at ve 70.000 dirhem para, 400 at ve katır ve çeşitli elbiseler sunduğunu belirtmektedir[203].

Erzincan'da Mengücek hükümdarı Fahreddîn Behrâmşah'ın, 1225 yılında ölümü üzerine oğlu Alâeddîn Dâvûd-şâh hükümdar oldu. Babası gibi Selçuklulara tâbî olmak istemeyen Alâeddîn Dâvûd-şâh'ın, Selçuklulara karşı emîrlerini de kışkırttığı görülmektedir. Onun yanlış yolda olduğu söyleyen emîrlerden para, mâl ve emlâklarını alıp onları hapse attırdı. Bazı emirler de Sultan I. Alâeddin Keykubad'a gelip durumu izâh ettiler. Selçuklu sultanı da Kemâleddîn Kâmyâr'ı Pervânelik divânına gönderip Erzincan beylerinin her birine emîrlik ve ıktâ verilmesini ferman eyledi. Bundan endişe duyan Alâeddîn Dâvûd-şâh ağır hediyeler ile birlikte derhal Kayseri'ye gitti. Sultan, onu gayet iyi karşıladı. Misafirliğin dördüncü gününde I. Alâeddin Keykubad, tâbiyet alâmeti olarak Dâvûd-şâh'a murassa bir kemer, kıymetli taşlar ile işlenmiş külah, şahane altın işlemeli bir cübbe, altın takımlar ile bir at, koşumlu ve başlıklı bir Arap atı ve 10.000 dinar altın ihsan etti. Ayrıca bu hükümdarın, mutfak araç ve gereçlerini temin etmeleri için 2.000 koyun, 2.000 çuval buğday, 5.000 yük arpa, 200 yük şarap, mum, şeker ve diğer giderlerine sarf etmesi için 20.000 akçelik beratlar yazıp dîvâna gönderdi[204]. Daha sonra Selçuklu sultanı Dâvûd-şâh'a, Sadeddin Köpek tarafından kaleme alınan ahdnâme'yi, kendisine verdi. Bu ahdnâme'de Dâvûd-şâh'ın sultanın ahdnâmesi'ne bağlı kalması, düşmanları ile dostluk yapmaması, ona sadâkat gösterip tezvirlere itibar etmemesi ve buna mukâbil Selçuklu beyleri ve askerlerinin onun memleketine tecâvüzde bulunmaması taahhüt ediliyordu. Eğer bu şartlara muhâlif hareketi görülürse Dâvûd-şâh'ın cezasını bulacağı da belirtiliyordu[205].

[202] Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 74.
[203] Osman Turan, "Keykâvus I", *İA*, s. 641.
[204] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 352-357; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* s. 375.
[205] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 352-357; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* s. 375.

G. Selçuklu Sultanları ile Ermeni Kralları Arasında Teâti Olunan Hediyeler

Türkiye Selçuklu devletinin siyasî, ictimâî, iktisadî ve kültürel olarak ilişki içine girdiği bir diğer güç ise Ermenilerdir. Selçukluların, Anadolu'nun keşfi ve fethi için Doğu Anadolu Bölgesi'ne yaptıkları akınlar sırasında, bu bölgede Bizans İmparatorluğu'na tâbi olarak yaşayan Ermeniler ile karşılaştıkları görülmektedir. Selçukluların Ermeniler ile olan ilişkilerini, XI. yüzyılın ilk yarısında Çağrı Bey'in 1015-1021 yılları arasında Doğu Anadolu Bölgesi'ne gerçekleştirdiği keşif seferi ile başlatmak mümkündür. X. yüzyılda Vaspurakan, Ani, Kars ve Lori bölgelerinde yaşayan Ermeniler, daha sonra çeşitli sebeplerden dolayı Orta Anadolu'ya göç ettiler. Büyük Selçuklu devleti döneminde muhtelif sebeplerden dolayı aralıklı olarak Ermeniler üzerine seferlerin düzenlediği görülmektedir.

Bizans İmparatorları tarafından Doğu'daki krallıklarına son verilen ve İç Anadolu'ya göçürülen Ermenilerin bir kısmı Çukurova'ya geçmiştir. 1071 yılında gerçekleşen Malazgirt Meydan Muhârebesi'nden sonra Anadolu'da Bizans hâkimiyetinin süratle çökmesinden yararlanan Ermeniler[206] Maraş, Antep, Urfa, Malatya ve Çukurova'ya göç ederek buralarda küçük prenslikler kurmuşlar ve nüfuzlarını artırmayı başarmışlardır[207]. Dağınık halde bulunan Ermenileri bir araya toplayan Philaretos, sınırlarını kısa sürede Güneydoğu Anadolu'dan Çukurova'ya kadar genişletti. Bu dönemde Ermeni Krallığı hâkimiyetinde bulunan şehirler; Malatya, Harput, Palu, Anzarba, Elbistan, Tarsus, Göksun, Urfa ve Antakya idi. Daha eskilere gitmek gerekirse kendilerine 1042 yılında Bizans tarafından Tarsus'un hâkimiyeti ve Kilikya valiliği verilerek burada kurulacak olan Ermeni Krallığının temelleri atılmıştır. XII. yüzyılın başlarında ise Ermeniler artık Çukurova'da bir krallık kurmuşlardır.

Türkiye Selçuklu devleti sultanları ile Ermeni kralları arasında çeşitli sebeplerden dolayı hediyeleşmeler söz konusudur. II. Rükneddin Süleyman Şah'a tahtını bırakmak zorunda kalan I. Gıyâseddin Keyhusrev'in, gurbet hayatı döneminde gittiği yerlerden birisi de Çukurova bölgesine hâkim olan Kilikya Ermeni prensi Leon'un memleketidir. Kozan'a varan Selçuklu sultanını Tekfur Leon büyük bir saygı ve tevâzu ile karşılamıştır[208]. Leon, bir ay süresince sultanı ülkesinde ağırladığı zaman onun için her gün güzel sofralar hazırlatmıştır. Ayrıca sultanın sıkıntısını hafifletmek için nükteli ve güldürücü fıkralar da anlatmıştır. Leon, sultana Frengistan'ın en çok tutulan mallarından ve etraftan gelen nefis kumaşlardan hediye

[206] Selçukular zamanında Anadolu'da ikâmet eden Ermeniler ile ilgili şu çalışmalara bkz. Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, Ankara 2007; Ali Sevim, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri*, Ankara 1983, s. 20-34.
[207] Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, s. 79.
[208] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 67; Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler,* s. 161.

etmiştir. I. Gıyâseddin Keyhusrev de Leon'a özel bir hil'at ve at hediye[209] ettikten sonra kardeşi Mıgîseddin Tuğrul Şah'ın melik olarak hüküm sürdüğü Elbistan'a yönelmiştir.

Kayseri'de I. Alâeddin Keykubad tarafından kuşatılan I. İzzeddin Keykâvus, Ermeni kralı Leon'a 12.000 Mısır dinarı değerindeki mücevherli baş sargısını ve sefer akçasını (nalbaha) hediye vererek müttefik olan I. Alâeddin ve Leon'u ayırma siyaseti izlemiştir[210]. Emir-i Ahur Zeyneddîn Başara, I. Alâeddîn Keykubâd'ın Kayseri kuşatmasını kaldırmak zorunda kaldığını Leon'a haber vermeye giderken Arap ve Frenk atlarından, altın ve gümüş kaplardan ve Iskarlat kumaşlarından çok miktarda hediyeyi[211] de beraberinde tekfur Leon'a götürmüştür.

Ermeni Kralı Leon, 1216 yılında kendisini ağır bir yenilgiye uğratan Selçuklu sultanı I. İzzeddin Keykâvus'tan af ve özür dilemek, haracı artırmak ve ettikleri kusuru itiraf etmek, barışın sağlanması ve yeniden dostluğun oluşması için elçilik heyeti göndermiştir. Gelen elçilik heyeti Selçuklu sultanına altından, gümüşten, meclis levâzımından, üzerlerinde altın işlemeli eyerler bulunan soylu atlardan, keklik yürüyüşlü ve tavus renkli rahvan katırlardan, güzel yüzlü soylu Frenk kadın kölelerden, Iskarlat kumaşı yüklerinden, sayısı rakama sığmayacak para (perpere) keselerinden, hızlı uçan doğan ve şahinlerden oluşan çok miktarda hediye getirmiştir. Ermeni kralı Leon'un bu davranışına ve gönderdiği hediyelere karşılık olarak Selçuklu sultanı I. İzzeddin Keykâvus da Leon'a elçilik heyeti göndermiştir. Selçuklu sultanı Leon için her yıl haraç olarak 20.000 dinarı şahane hediyeler ile birlikte saltanat hazinesine gönderecekleri, bir önceki yıldan kalan haracı da Ermen ülkesine gelecek olan habercilere ve tahsildarlarına ödeyecekleri ve o günden itibaren kulluk görevlerini hiçbir şekilde ihmal etmeyecekleri şartlarını içeren antlaşmayı elçilik heyetine bildirmiştir. Ermen ülkesinin mülkiyetini de Leon'a verdiğine dair yeni bir menşurla, hil'at ve at götürmek için Ziyâeddin Kara Arslan'ı görevlendirmiştir[212]. Türkiye Selçuklu devleti, Moğol tahakkümü döneminde Moğollara karşı müttefik arayışı içindeyken Kilikya Ermenileri ile de görüşmeler yapmıştır[213]. Görüşmeler gerçekleşse de her iki taraf arasında hediyeleşmeye dair bilginin kaynak ve araştırma eserlerde mevcut olmadığı görülmektedir.

---

[209] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 68.
[210] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 146; Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 73.
[211] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 148; Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 73.
[212] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 196-197; Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 73.
[213] Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 73.

Hülâsa olarak Selçuklu sultanlarının Bizans imparatorlarına, Hilâfet makamına, Eyyûbîlere ve Hârizmşahlar'a gönderdikleri zengin hediyeleri Ermeni krallarına göndermedikleri anlaşılmaktadır. Böyle olmasının nedeni Ermenilerin Anadolu'da Bizans hâkimiyetinden çıktıktan sonra tamamen bağımsız olmayıp Türkiye Selçuklu devletine tâbi oluşuyla ilgilidir.

H. Selçuklu Sultanları ile Diğer Yabancı Hükümdarlar Arasında Teâti Olunan Hediyeler

Mezkûr devletlerin dışında Türkiye Selçuklu sultanlarının çağdaşı olan yabancı devletlerin hükümdarları ile de hediyeleştikleri görülmektedir. II. Kılıç Arslan, Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa'nın akrabası olan Saksonya Dukası Henri'yi 1171 yılında Anadolu yolu ile Filistin'den Almanya'ya dönüşü sırasında Aksaray'da karşılamıştır. Aralarında çeşitli mevzûlar ve dinler üzerinde sohbetler cereyan etmiş olup Selçuklu sultanı onu yolcu ederken kendisine hil'atlar, ipekli kumaşlar, at ve parslar[214] hediye etmiştir[215]. Daha sonraki yıllarda II. Kılıç Arslan'ın III. Haçlı seferini gerçekleştiren Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa Konya Kalesi'ne geldiğinde, kendisine hediyeler verdiği görülmektedir[216]. Osman Turan, Alman ve Bizans İmparatorları arasında İtalya'da çıkan ihtilâf dolayısıyla da Selçuklu sultanı II. Kılıç Arslan ile Friedrich Barbarossa arasında elçi ve hediyelerin teâti olunarak dostluk kurulduğunu[217] belirtmektedir.

Sinop'un 1214 yılında fethinden sonra Selçuklu sultanı I. İzzeddin Keykâvus ile Kir Alexsi arasında hediyeleşmeler söz konusudur. Kir Alexsi, önce Selçuklu sultanına esir düşmüş, daha sonra bu esirlikten "ancak Selçuklu devletine tâbi olacağına" dair antlaşmayı kabul ettikten sonra kurtulabilmiştir. Selçuklu sultanı da Sinop hâvâlisi dışında kalan Canik ülkesini Kir Alexsi ve evlatlarına mukârrer kılmıştır. Bu antlaşmaya bağlı olarak Kir Alexsi de vassallık gereğince Selçuklu devletinin hazinesine her yıl 12.000 dinar (altın), 500 baş at, 2.000 sığır, 10.000 koyun ve hazineye gelen her cins maldan 50 yük türlü eşyalardan oluşan hediyeler vermekle mükellef olmuştur[218]. Buna karşılık Selçuklu sultanı da Kir Alexsi'ye altın işlemeli elbiseden, mücevher kakmalı külâhtan ve koşumlu atlardan meydana gelen şahane ve

[214] Aslan, kaplan ve jaguar gibi büyük kedilerin içinde en büyük dördüncü (kaplan, aslan ve jaguardan sonra) cüsseli olanıdır.
[215] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 246; Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 74.
[216] Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 74.
[217] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 246.
[218] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 181; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 326-327; Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, s. 78; Osman Turan, "Keykâvus I", s. 635.

nefis hediyeler ile hil'at vermiştir[219]. İbn Bîbî, Selçuklu sultanının tekfurun bir kaç adamlarına da yük taşıyan atlar ve katırların yanında Arap atlarını[220] da hediye verdiğini kaydetmektedir.

Türkiye Selçuklu devletinin sultanları ile Rus melikleri arasında bizzat hediyeleşmeler söz konusu olmasa da Rus meliklerinin Selçuklu devlet adamları ile hediyeleştikleri bilinmektedir. Rus melikleri ile hediyeleşen Selçuklu emirlerinden birisi de I. Alâeddin Keykubad'ın önemli emirlerinden olan Melikü'l- Ümerâ Emir Hüsâmeddîn Çoban'dır. Rus meliki, Suğdak Seferi sırasında Emir Çoban'dan Selçuklu ordusu ile savaşacak güçte olmadığı için barış isteğinde bulunmuştur. Ülkesinin kendisine bağışlanmasını isteyen bir mektup yazıp sonra her ülkeye has kıymetli eşyalardan, Rus ketenlerinden ve kürklerinden, bedahşan mücevherlerden ve 20.000 dinardan meydana gelen bir hediye hazırlayıp sevimli ve bilgili bir elçi ile Hüsâmeddîn Çoban'a göndermiştir. Hüsâmeddîn Çoban, elçiyi kabul edip isteklerini dinledikten sonra haraç ve bac ödemeyi kabul eden Rus elçisine,[221] ülkesine dönerken hil'at verip bağış yapmıştır. Ayrıca Rus melikine de soylu atlardan, kını altın Hint kılıcından, altın işlemeli özel hil'atten, kıymetli sultanî külahtan meydana gelen şahane hediyeler ve içinde iltifatlı sözler bulunan bir mektup göndermiştir[222]. Rus melikleri tarafından Türkiye Selçuklu sultanlarına veya devlet ricâline gönderilen hediyelerin, rüşvet algısı hediyeler olduğu görülmektedir.

Türkiye Selçuklu devletinin, tarihsel süreçte münâsebette bulunduğu bir diğer güç de Gürcülerdir. Kaynak ve araştırma eserlerden edinen bilgilere göre ilişkilerin en yoğun olduğu dönem Selçuklu sultanı II. Rükneddin Süleyman Şah dönemidir. Rivâyetlere göre Gürcü Kraliçesi Thamara, Selçuklu sultanı II. Kılıç Arslan'ın şehzâdeleri arasından kendisine koca bulmak istemiş ve Selçuklu ülkesine ressam gönderip şehzâdelerin resimlerini yaptırmıştır. Bunlar arasından II. Rükneddin Süleyman Şah'ı beğenen Thamara, II. Kılıç Arslan'a oğlu ile evlenmek için hediyeler[223] ile beraber elçi ve mektup göndermiştir. II. Rükneddin Süleyman Şâh, ilk başlarda bunu reddetse de aralarında aşkın yaşandığı kabul edilmektedir. Ancak daha sonra ne olduysa, bu aşk kine dönüşmüş olacak ki II. Rükneddin Süleyman Şah, 1202 yılında Gürcistan Seferi'ne çıkmıştır. Thamara, II. Rükneddin Süleyman Şah'a sık sık elçiler ve hediyeler göndererek onu oyalama siyaseti takip etmiştir. II. Rükneddin Süleyman Şah, bu

[219] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 181; Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, s. 78; Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", s. 75.
[220] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 181; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 327; Salim Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus*, s. 78.
[221] Rus elçisinin Selçuklu ordusuna dair gözlemleri için bkz. İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 333.
[222] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 333-334.
[223] Hediyelerin cinsi ve miktarı ile alakalı bilgiye ulaşılamamıştır.

sefer sırasında Gürcü Kraliçesine, bir elçi ile birlikte çok sert bir mektup ve ultimatom göndermiştir[224]. Ancak Selçuklu sultanı savaşı kaybetmiştir. Bu savaş sırasında Gürcüler ordugâhı işgal etmiş, sayısız eşya ve levâzım, hesapsız servet, altın ve gümüş kaplar, mücevherat ve inciler, kıymetli kumaşlar, çadırlar, halılar, at, deve ve katırlar Gürcülerin eline geçmiştir[225]. Bu malzemeler her ne kadar ganimet olarak Gürcüler tarafından savaş meydanından toplanıp götürülmüş olsalar da, dönemin zihniyeti göz önüne alınınca, her iki taraf arasında teâti olunan hediyelerin de bu cinsten olması lazım gelir.

Türkiye Selçuklu devletinin münasebette bulunduğu bir diğer güç de Kıbrıs Frank krallarıdır. İlk resmi ilişkiler Sultan I. Gıyâseddin Keyhusrev'in ikinci saltanat döneminde (1205-1211), Antalya'nın fethinden (1207) sonra başlamıştır[226]. Genellikle gıda maddelerini Antalya Limanı ile Anadolu'dan temin eden Franklar, I. Gıyâseddin Keyhusrev'in Antalya kuşatması sırasında Rumlara askerî yardımlarda bulunsa da şehrin Türkiye Selçuklu devletinin eline düşmelerini engelleyememişlerdir. Bundan sonra Selçuklu devleti ile Kıbrıs Frank kralları arasında 1208 yılında mûhtevâsını bilmediğimiz bir dostluk ve ticaret anlaşması imzalanmıştır. Daha sonra I. İzzeddin Kaykâvus ile Frank Kralı Hugues (1210-1218) arasında 1214 ve 1216 yıllarında teâti olunmuş beş adet resmî mektup vâsıtası ile Selçuklu-Kıbrıs Krallığı ilişkileri[227] öğrenilmektedir. İlişkiler bâhusus ticaret üzerine gelişmiştir. Ancak her iki tarafın hediyeleştiklerine dair bilgiler mevcut olmasa da aralarında hediyeleşmenin olduğu düşünülmektedir.

[224] Mektubun içeriği ve ultimatom için bkz. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 1280-1281.
[225] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 282.
[226] Salim Koca, *Sultan I. İzzeddîn Keykâvus*, s. 66.
[227] Türkiye Selçuklu Devleti-Kıbrıs Frank Krallığı ilişkileri için daha fazla bilgiye bakmak için şu kaynaklara mürâcât ediniz. Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*; Osman Turan, "Ortaçağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri", *Belleten*, XXVIII/110, Ankara 1964, s. 209-227; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2004.

İKİNCİ BÖLÜM

SELÇUKLU SULTANLARININ, HANEDAN ÜYELERİNİN, DEVLET RİCÂLİNİN, SEÇKİN VE SIRADAN KİMSELERİN HEDİYELEŞMESİ

Bu bölümde, Selçuklu Anadolusu'nda başka bir ifade ile Türkiye Selçuklu devletinin ülke içindeki hediyeleşmeleri belirtilmeye çalışılacaktır. Özel bir ifade ile de belirtmek gerekirse Selçuklu sultanları, hanedan üyeleri, devlet ricâli, seçkin ve sıradan kimseler arasında teâti olunan hediyelerin gönderiliş nedenleri ve amaçları üzerinde durulacaktır.

A. Selçuklu Sultanları ile Hanedan Üyeleri Arasında Hediyeleşme

Selçuklu sultanları ile hanedan üyeleri arasında çeşitli nedenlerden dolayı hediyeler teâti olunmuştur. Kaynak ve araştırma eserler; saltanat mücadelesinin neticelenmesinden sonra üzüntülerini biraz olsun giderebilmek amacıyla mücadeleyi kaybeden tarafa, kazanan tarafından kıymetli hediyelerin verildiğinden söz ederler[228].

Selçuklu sultanları ile hanedan üyeleri arasında teâti olunan hediyeler mevzusunda ilk tespit edilen hediyeleşme, II. Kılıç Arslan'ın vefatından sonra Selçuklu tahtına geçmiş olan I. Gıyâseddin Keyhusrev'i tahttan indirip, tahta çıkmak için ordusu ile birlikte Konya'ya gelen II. Rükneddin Süleyman Şah'a, kardeşi I. Gıyâseddin Keyhusrev tarafından II. Rükneddin Süleyman Şah'ın tahta çıkmasına mani olmak için gönderilen hediyelerdir. Bu sebeple Konya şehrinin ileri gelenleri, II. Rükneddin Süleyman Şah'a elçi gönderip kendisinden şöyle isteklerde bulundular: "İkiniz de efendimizin oğlusunuz. Devletin namusu için size vefa ve itaat vazifemizdir. Eğer Melik Rükneddin babası zamanında kardeşinin veliahtlığına yaptığı ahde sadık kalır, dünya ve ahirette kötü bir nam bırakacak muhasaradan vazgeçer de Konya'dan uzaklaşırsa kendisine sefer masrafı (na'l-bahâ) olarak 500.000 dirhem gümüş

[228] Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme II", s. 95.

nakid para, 300 İstanbulî atlas kumaş, 200 altın işlemeli elbise, 300 arşın çuha, 10.000 arşın keten, 300 baş at, 10.000 koyun ve 300 devenin üç taksit ile gönderileceği, eğer memleketi almakta ısrar ederse sultana, çocuklarına, mensuplarına ve hazinesine dokunmayacağına ve istediği yere gitmesine taahhütte bulunmasını ve bir ahidnâme vermesini"[229] ileri sürdükleri görülmektedir. Rüşvet algısı olarak değerlendirebilecek bu hediyelerin, her ne kadar Konya halkı tarafından gönderildiği görülse de I. Gıyâseddin Keyhusrev'in bu hediyeleri belirleyip gönderttiği muhakkaktır. Hediyeler amacına ulaşmamış olacak ki I. Gıyâseddin Keyhusrev tahtını kardeşine bırakıp gurbet hayatı yolculuğuna çıkmıştır.

Selçuklu sultanı II. Rükneddin Süleyman Şah (1196-1204), 1196 yılında kardeşi I. Gıyâseddin Keyhusrev ile taht mücadelesine girişmiştir. Tahttan indirdiği kardeşi I. Gıyâseddin Keyhusrev'in oğulları; İzzeddin Keykâvus ile Alâeddin Keykubad'ı babasından alıp yanında misafir etmiştir. Daha sonra onları bağrına basmış, yanaklarından öpmüş, tahta oturunca da birini sağ, diğerini de sol dizine oturtup, meliklere moral verici konuşmalar yapmıştır[230]. Fakat meliklerin babalarının yanına gitmek için ağladıklarını gören II. Rükneddin Süleyman Şah, meliklere musarra kemer, altın ve gümüş ile süslenmiş bir külah, başlıklı, gemli ve mücevher işlemeli eyerli atlar, haddi hududu olmayan para ve eşya verip onları babalarının yanına göndermiştir[231].

I. Gıyâseddin Keyhusrev gurbet hayatı döneminde, hanedan üyesi olan iki kardeşinin misafiri olmuştur. İlk önce Elbistan'a Tuğrul Şah'ın yanına gitmiştir. Elbistan'da bir kaç gün kaldığı sürede, kardeşi tarafından gayet iyi bir şekilde karşılanmıştır. Bu misafirlik süresinde Tuğrul Şah, kendisine mülkiyet olarak verilen Elbistan'ı I. Gıyâseddin Keyhüsrev'e temlik eylemiştir. Sultan, diğer kardeşi Malatya meliki olan Mu'izeddin Kayserşah'ın yanına gitmek için hazırlıklara başlayınca kardeşi Tuğrul Şah, kendisine 100.000 adet sikke, 30 baş katır, 30 baş seçkin at, 50 deve, 20 erkek köle, 10 cariye ile her cinsten eşya ve kumaş hazırlatarak sultanı Malatya'ya yolcu etmiştir[232]. İbn Bîbî'ye göre; I. Gıyâseddin Keyhusrev de kardeşine altın işlemeli bir cübbe, şahane bir kemer ve padişahlara lâyık bir külahtan oluşan kıymetli hediyeler vermiştir[233].

---

[229] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 61-62; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 269.
[230] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 66.
[231] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 67; Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme II", s. 95.
[232] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 69.
[233] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 69; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 292.

İbn Bîbî, Malatya'ya varan I. Gıyâseddin Keyhusrev'in diğer kardeşi tarafından da yine çok iyi karşılandığını, Mu'izeddin Kayserşah'ın hazinesinin anahtarlarını sultana teslim edip her türlü harcamayı yapacaklarına dair kendisine izin verdiğini belirtmektedir. Ayrıca Halep'e gitmek için yola çıkan I. Gıyâseddin Keyhusrev'e kardeşi Mu'izeddîn Kayserşâh'ın, hareminden kıymetli 50.000 dinar olan gerdanlık çıkartarak sultanın hazinedarlarına verdiğini, gümüş paradan, attan, katırdan, deveden, erkek köleden ve cariyeden oluşan hediyelerden iki mislini sultanın nâiblerine verirken I. Gıyâseddin Keyhusrev'in de kardeşine hil'at ve hediyeler verdiğini kaydetmektedir[234].

1204 yılında vefat eden II. Rükneddin Süleyman Şah'ın ardından oğlu III. Kılıç Arslan (1204-1205) Selçuklu tahtına geçmiştir. Kaybettiği tahtına kavuşmak için III. Kılıç Arslan ile taht mücadelesine girişen I. Gıyâseddin Keyhusrev 1205 yılında ikinci defa Selçuklu tahtına çıktıktan sonra yıllar önce oğullarına aynı şefkati gösteren II. Rükneddin Süleyman Şah gibi I. Gıyâseddin Keyhusrev'in de III. Kılıç Arslan'ı yanına çağırıp yanağından öpüp dizine oturttuğu görülmektedir. Sultan, şehzâdenin gönlünü alarak düşünce arsasından korkuyu ve endişeyi dışarı atmak için ona kemer, külah, altın saplı kılıç, at ve katır gibi şahane hediyeler verir[235]. Ayrıca I. Gıyâseddin Keyhusrev'in, Tokat mâhsûresini III. Kılıç Arslan'a iktâ olarak vermiş olması da dikkat çekici bir hediye olarak değerlendirilebilir.

Selçuklu sultanları ile hanedan üyeleri arasında teâti olunan hediyelere bir diğer örnek de I. Alâeddin Keykubad'ın 1228 yılında Mengücek oğullarının hüküm sürdüğü Erzincan'ı zapt ettikten sonra, siyasî ihtiraslara kapılan Selçuklu sultanının amcası Mugiseddîn Tuğrul Şah'ın oğlu Rükneddin Cihan Şah'a ait beldelerinin bir kısmını ele geçirmesi üzerine Selçuklu sultanına gönderilen hediyelerdir[236]. Melik Rükneddin, Selçuklu sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın askerlerinin ülkesine girdiğini, bir kaç parça toprağının ve saltanat divanının yönetimi eline geçtiğini öğrenince tevâzu ve sultana itaât yolunu tercih etmiştir. Bundan dolayı Melik Rükneddin çok miktarda hediye ve yolluk hazırlayarak sultanın emîrlerine göndermiştir. Sonra devletinin emîrlerinden büyük bir emîri altından, mücevherden, attan, taçtan, muhtelif yerlerde imal edilmiş olan kıymetli elbiselerden, Kıpçaklı, Hıtaylı ve Keşmirli erkek ve kadın kölelerden, cins atlardan ve katırlardan, çift hörgüçlü develerden,

[234] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 70; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 292.
[235] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 117; Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme II", s. 96. Abû'l-Farac, I. Gıyâseddin Keyhusrev'in kardeşinin oğlu olan III. Kılıç Arslan'ı hapse attığını kaydetmektedir. Bkz. Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, s. 486.
[236] Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme II", s. 96.

ödden, amberden ve miskten oluşan çeşitli koku maddeleriyle yüklü bir hazine ile birlikte Selçuklu sultanına göndermiştir[237]. Buna karşılık Selçuklu sultanı da Melik Rükneddin'e Erzurum mülkünü tevcih etmiştir. Daha sonra Türkiye Selçuklu devletine tâbiyet konusunda tereddüt eden, ancak Yassı Çimen Savaşı'ndan sonra Melik Eşref'in, Melik Rükneddin Cihanşah'ı affettirme gayretleri başarılı olmuştur. Selçuklu sultanı da ona bir aman yüzüğü, kıymetli bir hil'at birçok altın ve at göndererek[238] onu affetmiştir.

Moğol tahakkümünün olduğu dönemde, II. İzzeddin Keykâvus ile IV. Rükneddin Kılıç Arslan arasında saltanat mücâdelesi yaşanırken her iki taraf arasında hediyeler teâti olunmuştur. İki Selçuklu sultanı arasında ikinci defa olarak 1254 yılında yaşanan savaşta IV. Kılıç Arslan yenilmiştir. Daha sonra kardeşi IV. Kılıç Arslan ile birlikte Kubâdiye Köşkü'ne giden II. İzzeddin Keykâvus, kardeşine burada kıymetli bir hil'at, donanımlı bir at ve çok miktarda hediye vermiştir[239]. Ayrıca kendisine ikâmet etmesi için Amasya ve Borgulu arasında seçim yapılması istenmiştir. IV. Kılıç Arslan da Amasya'yı tercih etmiştir.

Görülüyor ki; Selçuklu hanedan üyeleri arasında meydana gelen taht mücâdelesi muâhecesinde tahta çıkan tarafın, çıkmayan tarafa hediyeler vererek tahta çıkamayanı bertaraf ettiği anlaşılmaktadır.

B. Selçuklu Sultanları ile Devlet Ricâli Arasında Hediyeleşme

Selçuklu sultanları ile devlet ricâli arasında çeşitli sebeplerden dolayı hediyeler teâti olunmuştur. Devlet ricâlinin, genellikle elde edilen başarıları kutlamak için düzenlenen eğlence meclislerinde sultanlar tarafından muhtelif hediyeler aldıkları görülmektedir. Bu meclislerin yanı sıra devlet ricâlinin savaş sırasında gösterdikleri yararlılıklar ve sultanı ani bir tehlikeden kurtarmaktan dolayı da hediyeler aldıkları anlaşılmaktadır. Selçuklu sultanlarının ise bâhusus cülûsları zamanında devlet adamlarından hediyeler aldıkları görülmektedir.

İbn Bîbî, I. Gıyâseddin Keyhûsrev ikinci defa Selçuklu tahtına çıkmak amacıyla Konya'ya gelmeye karar verince her ne kadar daha o dönemde Selçuklu devlet ricâli arasında olmasa da Emîr Mavrazemos'un, sultana imkânı ölçüsünde hediyeler verdiğini

[237] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 364; Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme II", s. 97.
[238] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 403.
[239] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 571; Mehmet Ersan, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme II", s. 96.

kaydetmektedir[240]. Müellif, bu hediyelerin cinsine ve miktarına dair bilgi kaydetmektedir. Selçuklu sultanı ise tahta çıktığında beylere, ileri gelenlere ve seçkin kimselere iktâlar vermekteydi[241]. Bunların yanında Sultan I. Gıyâseddin Keyhusrev, askerlerin ve ileri gelenlerin paralarını dağıtmış, Emîr Mavrazemos'un yakınlarına, akrabalarına ve adamlarından her birine de makam ve mevkîlerine göre hil'atlar, bağışlar ve hediyeler vererek onların gönlünü hoş etmiş çevrede bulunan melîklere ve diğer yöneticilere de mektuplar, elçiler ve hediyeler göndermiştir[242].

Sultan I. Gıyâseddin Keyhusrev tahta çıktığı zaman devlet ricâli, sultana bağlılıklarını bildirdikten sonra kendisine, denizin fakir, madenin cevhersiz ve zamanın gözünün hayretler içinde kaldığı dinâr saçtılar. Sultan da buna karşılık olarak saltanat elbise deposundan ve hazineden görevli ve askerlerden oluşan her sınıftan emîrlere, kıyamet gününe kadar sayılmayacak kadar çok kıymetli hediyeler, pahalı kumaşlar ve nakit paralar dağıttı[243]. Teâti olunan bu hediyeler ile her iki taraf da birbirlerine bağlanmıştır.

I. İzzeddin Keykâvus'un Kayseri'de gerçekleşen cülûsunda da devlet ricâlinin, sultanın tahta çıktığının sevinciyle saçı saçma geleneğine uyarak dinâr saçtığı görülmektedir. Sultan ise devlet ricâline rütbeleri ölçüsünde hil'atlar ve unvanlar verdi. Devlet ricâli de sultana imkânları ölçüsünde attan, katırdan, ay yüzlü erkek kölelerden, altın kesesinden ve başka şeylerden çok miktarda hediyeler sundular[244].

Selçuklu sultanı I. Alâeddin Keykubad, Sivas'ta tahta çıktığında büyük küçük, tanınmış tanınmamış bütün beyleri, makam ve rütbelerine göre kıymetli ve nefis hil'atlarla şereflendirdi. Onlara beylik, makam, iktâ, emlak ve müsellemlik menşurlarını verdi[245].

I. Alâeddin Keykubad, Konya'ya gelip saltanat tahtına oturduktan sonra, emîrlerden her biri kendi imkânı ölçüsünde, makamına, mevkiine, gücüne ve kuvvetine göre mücevher, elbise, altın, gümüş gibi eşya dolu sandıklardan, ay yüzlü erkek kölelerden, hoş endamlı, iyi huylu cariyelerden, sabah rüzgârının hızına yetişemediği, denizler aşıp ovalar kat eden atlardan oluşan çeşitli hediyeler sundular[246]. Emir-i Çoban Melikü'l-Ümera Hüsâmeddin ile Emir-i Kızıl Melikü'l-Ümera Seyfeddîn, burada sayılması uzun zaman alacak ve bıkkınlık verecek olan dinar, dirhem ve kölelerden oluşan hediyeler getirdiler. Bu hediyeler hüsnü

[240] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 111.
[241] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 117.
[242] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 120.
[243] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 48.
[244] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 143.
[245] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 233.
[246] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 243.

kabul gördü ve padişahın gönlünü hoş etti. Onların her biri, makam ve mevkiilere kavuştu, makam ve rütbeleri yükseldi, menşurları yenilendi[247].

Görülüyor ki Selçuklu devlet ricâli, tahta çıkan Selçuklu sultanlarının bolca dağıttığı mûhtelif hediyelere mâzhar olmuşlardır. Selçuklu sultanlarının, cülûslerinde emîrlere dağıttıkları hediyeler, bir geleneğin ötesinden başka bir şey olup, sultan dağıttığı hediyeler ile kendisinden önceki devrin kapandığını belirtmek istemiş olmalıdır.

Türkiye Selçuklu devletinde de zaman zaman yaşanan taht mücâdelelerinde emîrlerin de rol aldıkları görülmektedir. Destek veren emîrlere, vakti geldiğinde bir teşekkür olarak sultanlar tarafından hediyeler verilmiştir.

I. Alâeddin Keykubad, Selçuklu sultanı I. İzzeddin Keykâvus'u Kayseri'de kuşattığı vakit, emîrlerin desteği ile bu kuşatmada başarılı olan I. İzzeddin Keykâvus'un devlet ricâline ve askerlerine hil'atlar ve bağışlar yaptıktan sonra Pervâneliği Emir Celâleddin Kayser'e, şehirlerden her birinin yönetimini beylerinin seçkinlerinden bir kuluna verdikten sonra, Niğde'yi Zeyneddîn Basara'ya, Malatya'yı Hüsâmeddîn Yusuf'a ve Elbistan'ı da Mübarizeddîn Çavlı'ya bıraktı[248]. Bu da bir nevi Selçuklu sultanları tarafından devlet ricâline verilen hediye olarak kabul edilebilir.

I. İzzeddin Keykâvus, Ankara'da Melik Alâeddin Keykubâd'ı kuşattığı vakit, Necmeddîn Behrâmşâh'ın yiğitliğini, sabrını ve dayanma gücünü övdükten sonra kendisine hil'at vererek makam ve mevkiini yükseltmiştir[249]. Ayrıca I. İzzeddin Keykâvus, Ankara'yı ele geçirip, oranın önemli işlerini karara bağladıktan sonra Konya'ya döndüğünde beylere hil'atlar verdi[250].

Türkiye Selçuklu devletinde zaman zaman seferlerde başarılı olan emîrlere de hediyelerin verildiği muhakkaktır. I. İzzeddin Keykâvus Sinop'u fethedince emîrlerine mücevherler saçmış, Sivas'a geldiğinde ise savaşın zahmetini çekmiş ve başarı göstermiş emîrlerine ve beylerine hil'atlar ve hediyeler vermiştir[251]. Alara Kalesi'nin fethedilmesinden sonra Antalya'ya varan I. Alâeddin Keykubad, emîrlerin seçkinlerine şahane hil'atlar ve hediyeler dağıtmıştır[252]. Yine Selçuklu sultanı I. Alâeddin Keykubad 1226, yılında Kahtâ Kalesi'ni fethedilmesinin akabinde subaşı ve diğer büyük emîrlere özel hil'atlar ve soylu atlar

[247] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 243.
[248] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 147.
[249] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 163.
[250] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 168.
[251] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 174-178.
[252] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 273.

hediye etmiştir[253]. Ardından Malatya subaşısı Kündistabl Emîr Esededdin, padişahın emri ile muzaffer askerlerden 5000 süvari ile Çemişkezek'in fethine çıktı. Çemişkezek'in fethinden sonra Selçuklu sultanı I. Alâeddin Keykubad, Emir Esededdin'e emirlerine ve ordu serverlerine yaptıkları çalışmalardan ve üstün hizmetlerinden dolayı kendilerine teşekkür edip onları övdükten sonra nimetler bağışlayıp ilave topraklar ve iktâlar vermiştir[254]. Yine aynı Selçuklu sultanı, Melik'ül-Ümera Hüsâmeddin Çoban ve diğer ileri gelen emîr ve komutanlara seçkin hil'atlar ve kıymetli hediyeler vermiştir[255].

Selçuklu Anadolusu'nda, sultanlar tarafından genellikle devlet ricâlinin de içinde bulunduğu eğlence meclisleri[256] düzenlemiştir. Bu meclislerde Selçuklu sultanları ile devlet ricâli arasında hediyeleşmeler söz konusudur. 1216 yılında Kilikya Ermeni kralı Leon üzerine yapılan seferden sonra düzenlenen eğlence meclisini müteâkiben Selçuklu sultanının huzuruna gelen memurların, sundukları hediyeler arasında güzel kokulu çiçekler de mevcuttu. "Padişahın sarayının balkonu (eyvan) ilkbahar bahçesinin rengini aldı" ifadesi çiçeklerin de sunulan hediyeler arasında olduğuna dair bir delildir.

Gerek İslâmiyet öncesi Türk devletlerinde gerekse Müslüman-Türk devletlerinde sultanların babalık vazifelerini ifâ ettiklerine dair bilgiler mevcuttur. Bu durum Türkiye Selçuklu devleti için de geçerlidir. Bu noktada İbn Bîbî dikkate şayan malumât vermektedir. Müellif, Selçuklu sultanı I. İzzeddin Keykâvus'un güzel ahlâkından ve iyi huylarından bahsederken sultanın reâyasına karşı babalık vazifelerini yerine getirdiğine dair şu bilgileri vermektedir. "*Sultan, padişahlara can damarları gibi gerekli ve melîklerin ayrılmaz vasıflarından olan üstün kimselerin iyi ahlâkına sahip olmayı kendisine şiâr edinmiş, o konuyu kendi kendine söyle özetlemiştir. Askerlerini ara ve onlara hediyeler ver. Onların merkeplerinin otlatılıp beslenmesine dikkat et. Çünkü asker, mertlik ve yiğitlik kaynağı olup, devletin ve halkın koruyucusu, ülkenin kılıcı, padişahın mızrağı, şehirlerin ve beldelerin kalesidir. Onlar, felâketleri önleyip, düşmanları uzaklaştırır. Açıklar onlar ile kapatılır, işler onlar ile düzene girer. Onların yoksuluna yardım et ki, sırtın sağlam olsun. Başına bir iş gelmeden önce onları dene. Bir şey buyurmadan önce onları imtihana çek. Onların arasından*

[253] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 301.
[254] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 307.
[255] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 341.
[256] Türkiye Selçuklu devletinde adeta bir gelenek olan eğlence meclisleri; cülûs merasimlerinin ardından, elçi kabullerinde, fetih öncesi ve sonrası, düğün merâsimleri, tayîn ve atamalardan sonra, isyanların bastırılmasından sonra ve devlet erkânına düzenlenen sûikâstlerden sonra düzenlenmekteydiler. Eğlence meclisleri için şu kaynaklara bkz. Aziz B. Erdeşir-i Esterâbâdî, *Bezm u Rezm Eğlence ve Savaş*, Türkçe çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2014; Emine Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Devleti'nde Resmî Eğlence / Bezm Meclisleri", *İ.Ü. EFTD*, XLIII, (2006), s. 37-50; Mehmet Ersan, "Türkiye Selçuklularında Devlet Erkânının Eğlence Hayatı", *TİD*, XXI, (2006), s. 77-92.

vefâkar, yiğit ve savaş alanından kaçamayanlarını seçip ödüllendir. Çünkü askerlerin sayı bakımından fazla olanı değil, güçlü ve cesur olanları işe yarar. Bir savaş veya kavga alanında başarılı olana bol bağışta bulun ve onun rütbesini yükselt. Onların biri, bayrağının altında görev sırasında şehit olursa, çocuklarına kucak aç. Ailesine ve akrabalarına onun yokluğunu hissettirme ki zor anında sana yardımcı olmak ve devletini desteklemek için canlarını feda etmek onlara kolay gelsin."[257] İfadeleri ile Selçuklu sultanlarının, Selçuklu devlet ricâline hediye vermenin gerekliliği belirtilmiştir.

Selçuklu devletine önemli hizmetleri olmuş, görevden alınmasından sonra içine düştüğü durumu bizzat gözlemleyip özellikle de atının düşmesinden sonra canından dahi olabilecek kadar zor günler geçiren Kemâleddin Kamyâr'ı yanına çağırtıp gönlünü almak isteyen I. Alâeddin Keykubad, kendisine özel bir hil'at, 1000 kırmızı dinar, 5 palanlı katır 10 eyerli ve başlıklı at ve 5 erkek köle verdi. Ayrıca o zamana kadar geliri 100.000 akçe olan ve 60 askeri barındıran Sivas'ın Kars adıyla bilinen Zara vilayetini de ona iktâ olarak verdi[258]. Bu günden sonra bu emîrin tekrar yıldızının parladığı görülmektedir. Daha sonra bu emîrin Şam'a elçi olarak gittiğini elçilik heyetinin gidiş gelişinde çok miktarda mal sahibi olup zengin olduğu anlaşılmaktadır.

Selçuklu sultanlarının sevinçlerini paylaşmak için de hediyeler verdikleri görülmektedir. I. Alâeddin Keykubad döneminde Selçuklu devletinde görev alan Hârezm emîrlerinin itâat altına girmesiyle sultan, kendilerine hil'at, ikram ve bağışta bulunmuştur. Daha sonra Erzincan'ı Kır Han'a, Amasya'yı Bereket Han'a, Larende'yi Küçlü Sengüme'ye ve Niğdeyi'de Yılan Boğa'ya iktâ olarak verdi. Bu emîrlerin saltanat bargâhından bağış gördükleri bilinmektedir[259]. Bu bir sevincin nişânesi olmalıdır. Ayrıca Moğolları Anadolu'dan uzaklaştırma politikası izleyen ve bu politikada kısmen de başarılı olan Selçuklu sultanı I. Alâeddin Keykubad sevincini paylaştıktan sonra emîrlerine nefis hil'atlar ve kıymetli hediyeler vermiştir[260].

Selçuklu devlet adamları arasında Muînüddin Süleyman Pervâne[261] dikkate şayan bir şahsiyet olup on beş yıllık bir devre kendi damgasını vurmuştur[262]. Etkili olduğu dönemlerde

[257] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 157-158.
[258] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 293-294; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, s. 75.
[259] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)* s. 423.
[260] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)* s. 414.
[261] Bu emîr ile ilgili ayrıntı bilgi için bkz. Nejat Kaymaz, *Pervâne Süleyman: 13. Yüzyılın İşbirlikçi Emiri Muinüddin Süleyman,* Ankara 1970.
[262] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 539.

Pervâne'den yetki ve izin alan Sâhîb Fahreddîn Ali'nin kendisine gönderilen mektubun cevabıyla birlikte bir kaç elbise, altın bir maşrapa, 500 altın (miskal) ve başka kıymetli eşyalardan oluşan armağanları, o sırada Kırım'da hayatını idâme ettirmek zorunda kalan sultan II. İzzeddin Keykâvus'a göndermiştir[263]. Bu durum Pervâne'nin vefâlı bir emîr olduğunu göstermektedir. Yine Selçuklu sultanı II. İzzeddin Keykâvus, Sâhîb Fahreddîn Ali'ye[264] saltanat nâibliği derecesinden vezirlik makamına kavuştuğu zaman vezirlik makamına oturmasından dolayı kıymetli bir hil'at ve altın bir divit göndermiştir[265].

Selçuklu sultanlarının, devlet ricâline verdiği hediyelerden birisi de iktâdır. Bu bir ödüllendirme olarak görülse de aslında verilen en kıymetli hediyelerin başında gelmektedir. Ayrıca Selçuklu Anadolusu'nda sultanlar tarafından vezirliğe getirilen devlet adamlarına, sultanların bu görevi tasdik ettiklerinin bir belirtisi olarak da hilât gibi vezîrlik âlâmetleri gönderdikleri görülmektedir. Bu âlâmetleri de hediye olarak kabul etmekte bir beis yoktur.

C. Selçuklu Sultanları ile Seçkin ve Sıradan Kimseler Arasında Hediyeleşme

Selçuklu Anadolusu'nda sultanlar ile seçkin ve sıradan kimseler arasında teâti olunan hediyelerin bâhusus Selçuklu sultanlarının cülûsları zamanında yoğun olduğu görülmektedir. I. Gıyâseddin Keyhusrev, 1192 yılında tahta çıktığı zaman ülkenin ileri gelenleri ve yiğitleri kulluklarını bildirmek için sultanın yanında yer almışlardı. Selçuklu sultanı da emîrlere, büyüklere, seçkin ve sıradan kimselere çok kıymetli hediyeler, pahalı kumaşlar, nakit paralar, hil'atlar dağıtmıştır[266]. Sultan tarafından verilen bu hediyeler ile emîrlerin, büyüklerin, sıradan ve seçkin kimselerin kalpleri sultanın sevgisi ve saygısı ile dolup taşmıştır. Bu kimseler kendilerine verilen bu hediyeler ile sultanın emîr ve yasaklarına daha rahat uymaya karar vermiş olmalıdırlar.

---

[263] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 601; Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 176.

[264] Fahreddîn Ali, birçok Selçuklu sultanına vezîrliği ve kırk yıldan fazla yüksek makamlarda bulunması ile devlete hizmet etmiş ve büyük hayır müesseseleri ile de bütün Selçuklu Anadolusu'nda ve hatta İslâm dünyasında tanınmış bir şahsiyet idi. Başta Konya, Kayseri ve Sivas olmak üzere inşâ ve vakfeylediği câmi, medrese, kervansaray, zâviye ve hamam gibi hayratı her tarafa yayılmış ve her biri bir âbide olan eserleri bugüne kadar haşmeti ile yaşamıştır. Bu hayır tesisleri ile o, Selçuklu devrinde " Hayrat babası" (Ebû'l-Hayrât) lâkabını haklı olarak kazanmıştır. Bu hayır tesisleri ve ihsanları dolayısıyla Anadolu halkı arasında asırlarca "Sâhib Ata" adını almış ve bu da kendisine karşı duyulan yüksek saygının bir ifâdesi olmuştur. Daha fazla bilgi için bkz. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 552. Aksarâyî, vezirlik payesinin ona uygun bir saatte ve kutlu bir talihte verildiği için ömrünün sonuna kadar bu makamın başka birine geçmediğini kaydetmektedir. Hatta emîrliklerden ve saltanat nâibliğinden sonra 35 yıl öyle vezirlik hükmü sürdü ki divan kararlarının dışındaki fermanlara ve menşurlara ondan başka kimse imza atamazdı. Bkz. Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 47.

[265] Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 47.

[266] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 49.

İbn Bîbî, Selçuklu sultanlarından II. Rükneddin Süleyman Şah'ın[267], halkına çokça bağışta bulunduğunu, sultanın elbise deposundan çıkan bir hil'atın yoksul birini adeta mallara ve mülklere kavuşturduğunu, yoksulluk bağından ve iflas çukurundan kurtardığını[268] belirtmektedir. Daha sonra müellif, Rükneddin Süleyman Şah'ın tahta çıkmak için Konya kapısından içeri girdiğinde Konya'nın ileri gelenlerinin ve itibârlı kişilerinin Sultan Rükneddin'i karşıladıklarını, Sultan I. Gıyâseddin Keyhusrev'e taraftar olmaları dolayısıyla yaptıkları küstahlıktan dolayı özür dilediklerini, kurbanlar kesip, saçılar saçtığını[269] kaydetmektedir. Sultan ise buna karşılık olarak cömertliğini ve huzurlu bir halkın yaşadığı devlete sahip olduğunu vurgulamak için onları bağışlamış olmalıdır. Sultan öylesine cömert biriydi ki bir defasında çevgân oynarken kendisine getirilen beş yıllık askerî haracı getiren elçilerin huzurunda, sıradan ve seçkin kimselere dağıtması[270] dikkate şayan bir uygulamadır. Cömertliği ve iyiliği vesilesiyle dünyanın ileri gelen âlimleri, fâzılları, şâirleri ve sanatkârları onun sarayına koşup sanatlarını ve inceliklerini onun yüce görüşüne arz ederler ve ondan çok miktarda bağış alırlardı.

Selçuklu sultanı I. İzzeddin Keykâvus, başkent Konya'ya hareket ettiğinde Konya'nın efendileri, itibârlı kimseleri, ileri gelenleri, ahîleri ve müzisyenleri, mehter takımı ve seyyar köşkler ile Obruk'a kadar gidip sultanı karşıladılar. Büyük bir izzet, ikram, saygı ve sevgi gösterisinde bulunarak sultanı şehre getirip ülke tahtına ve saltanat makamına oturttular ve üzerine şahâne mücevherler saçtılar. Seçkin ve sıradan kimseler, sultanın verdiği nimete şükür için, aziz ve yüce Allah'ın huzurunda sayısız kurbanlar kestiler. Ayrıca ayakbastı vergisi olarak 100.000 dirhem gümüş, 5.000 dinar kızıl altın, 100 kat altın işlemeli giysi, her cins ve renkten 50 kat elbise, her renkten 150 top tam boy atlas kumaş, 30 baş at, 20 baş katır ve 50 hörgüçlü deve hediye sundular. Bu hediyeler sultan tarafından kabul gördü[271]. Bu hediyelere karşılık olarak sultan ise onlardan yemin etmelerini istemiş, onlar da sultanın isteğine can ve

[267] II. Rükneddin Süleyman Şah, âlimlere, şairlere ve halka büyük ihsanlarda bulunur, adaletli davranma hususunda gayret gösterir, zayıfların, mazlumların haklarını gözetirdi. Herkes onun âdil olduğuna inanır ve ona güvenirdi. Zalimlere karşı sert ve acımasızdı. İbn Bîbî onun cömertliğini, "Bağış ve ihsanda bulunurken yağmur bulutunu yetersiz, Nil nehrini cimri kabul ederdi" sözleriyle ifade eder. Daha fazla bilgi için bkz. Selim Kaya, "Süleyman Şah II", *DİA*, XXXVIII, (2010), s. 107. Şâirliği, edebiyat, felsefe ve hat sanatındaki bilgisi ve becerisiyle tanınan Süleyman Şah şiir üzerine yapılan tartışmalarda doğru fikirler ileri sürerdi. Onun felsefecileri desteklediği ve onlara büyük bağışlar yaptığı söylenir. Hatta bu konu ile alakalı İbnü'l-Esîr; Rükneddin Süleyman Şah'ın felsefî bir ekole inandığını, bu mezhebe ithâm edilen herkesin ona sığındığını, sultanın da bu taifeye çok iyi davrandığını, lütuf ve ihsanlarda bulunduğunu belirtmektedir. Bkz. İbn'ül-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, XII, Türkçe terc. Ahmet Ağırakça-Abdülkerim Özaydın, İstanbul 1987, s. 167.

[268] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 87.

[269] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 88.

[270] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 89.

[271] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 148.

gönülden uyarak yemin ettiler. Sultan onların emlak, îktâ ve irâd menşurlarını yeniledikten sonra hapistekileri serbest bıraktırdı. İtibârlı kişilerin önde gelenlerine ise hil'at giydirdi[272].

I. İzzeddin Keykâvus, kardeşi Melik Alâeddin'i kuşatmak için Ankara'ya gittiğinde Ankara halkı Selçuklu sultanının huzuruna çıkınca çok miktarda dinâr ve dirhem saçtı. Ayrıca Ankara halkı, sultana altın keselerinden, fil yapılı atlardan, rahvan katırlardan, selvi boylu, gümüş tenli, ay yüzlü ve parlak yanaklı kölelerden oluşan hediyeler sundu. Bu hediyeler kabul gördü. Selçuklu sultanı da şehrin ileri gelenlerine ve saygın kişilerine hil'at'lar verip ve türlü bağışlar yapıp onlara çeşitli iltifatlarda bulunduktan sonra onların her birinin arzusunu yerine getirmek için, ferman ve menşurlar yazdı[273].

İbn Bîbî, Selçuklu sultanlarından I. Alâeddin Keykubad başkent Konya'ya saltanat tahtına oturmak için geldiğinde Konya'nın seçkin ve sıradan kimseleri sultanı karşılamak için Obruk mevkiine kadar gittiklerini[274] kaydetmektedir. Müellif, Konya halkının efendilerinin şerefine süslenmiş koçlar ve sığırlar kurban ettiklerini, saçı ve peşkeş olarak altın ve gümüş saçtıklarını da belirtmektedir. Bu saçıları toplayan kimselerin ise topladıkları bu altınlar ve gümüşler ile ölünceye kadar geçimlerini garanti altına aldıkları görülmektedir. Konya'nın emirleri ve serverleri, daha sonra öndeki sıralardan ayrılarak padişahın kabul yerine gidip kulluk ayakları üzerinde dikildiler. Her biri makamına, mevkiine, gücüne ve kuvvetine göre mücevher, elbise, altın, gümüş gibi eşya dolu sandıklardan, ay yüzlü erkek kölelerden, hoş endamlı iyi huylu cariyelerden, atlardan oluşan çeşitli hediyeler[275] sundu. Buna karşılık olarak sultan da onlara iltifatlarda bulundu. Bu durum Selçuklu Anadolusu'nda zenginliğin ne derece büyük olduğunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Kaleme aldıkları eserler ya da hizmetleri karşılığında, Türkiye Selçuklu sultanlarının da diğer Ortaçağ Türk-İslâm hükümdarları gibi seçkin kimselerin başında gelen âlimleri, şâirleri[276], sanatkârı ve filozofları himaye edip onlara hediyeler verdikleri görülmektedir[277].

---

[272] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 148.
[273] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 167.
[274] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 238-241.
[275] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 243.
[276] Büyük Selçuklu sultanlarında da durum böyleydi. Nizâmî'yi 'Arûzî, Sultan Melikşâh'ın şair Mu'izzî'ye, söylediği bir şiir için kendi seçkin atlarından birini verdiğini, şairin ertesi gün söylediği başka bir şiir için de 1.000 altın (dînâr), 1.200 dînâr değerinde elbise ve 1.000 mennlik hubûbat beratı bağışladığını kaydetmektedir. Yine Sultan Alp Arslan'ın oğlu ve Nîşâbûr şehri hâkimi olan Melik Toganşâh, muhtelif rivayetlere göre Selçuklu hanedanı içerisinde şiiri ve şâirleri en çok seven ve koruyanlardandı. Nizâmî- yi 'Arûzî, onun, şair Ezrakî'ye bir şiiri için 500 altın (dînâr) bağışladığını kaydetmektedir. Bkz. Osman Gazi Özgüdenli, "Büyük Selçuklu Sultanlarına Ait Farsça Şiirler", *MTAD*, I/2, (2014), s. 43-45.
[277] Alâeddin Keykubad âlimlere çok değer verir, onları himaye ederdi. Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Abdüllatîf el-Bağdâdî, Necmeddîn-i Dâye, Kânîî-i Tûsî, Sultânülulemâ Bahâeddin Veled ve Ahî Evran gibi âlim, mutasavvıf, edip ve şairler onun zamanında Anadolu'ya gelmiş, ilgi ve itibar görmüştür. Selçuklu sultanının Tarihe yakın ilgi

İbn Bîbî, eserinde I. İzzeddin Keykâvus için şunları söylemektedir: " *Sultan her zaman bağışta bulunup armağanlar vermeyi yapılması gerekli şeylerden sayardı. Şâirleri ödüllendirmekte aşırıya kaçtığı zaman bile yine de kendisini eksik sayardı*"[278]. Bu ifadeden Selçuklu sultanlarının, himaye ettikleri şâirlere ne derece zengin hediyeler verdikleri anlaşılmaktadır.

Türkiye Selçuklu devletinde önce debîr sonra münşi daha sonra da vezir olan Muhammed b. Gâzi, oğlu Nizâmeddîn Mahmûd'un ricası üzerine küçük oğlu Husâmeddîn Hâmid'in terbiyesi için bir takım hikâyeleri toplayarak yazdığı *Ravzat ul-'ukûl* isimli terbiyevi eserini II. Rükneddin Süleyman Şah adına telif edip sultana sunduktan sonra ondan ihsanlar görmüştür[279].

Selçuklu sultanlarına hediye olarak takdim edilen eserlerden birisi de Râvendî'nin *Râhatü's-sudûr ve âyetü's-sürûr* isimli eseridir. Râvendî, II. Tuğrul'un ölümüyle Irak Selçukluları yıkıldığından eserini o sırada Anadolu Selçuklu tahtında oturan II. Rükneddin Süleyman Şah'a takdim etmek üzere Konya'ya gitti. II. Süleyman Şah'ın da 1204 yılında vefatı üzerine kitabını yeni sultan I. Gıyâseddin Keyhusrev'e ithaf etmek isteyen Râvendî bu fırsatı ancak sultanın 1207 yılında Antalya'yı fethi münasebetiyle yakaladığını belirtir. Râvendî'nin ifadelerinden, Hemedan'a gelip I. Keyhusrev'in cömertliğinden ve âlicenaplığından bahseden Cemâleddin Ebû Bekir b. Ebü'l-Ala er-Rûmî adlı bir tâcirin teşvikiyle Konya'ya giderek eseri sultana takdim ettiği anlaşılmaktadır[280].

İmâmların büyüğü, söz ustasının sultanı, Arapça ve Farsça dillerinde ustalık göstermiş, ilimleri ve faziletleri kendisinde toplamış olan Zahirüddîn Faryâbî'nin, Sultan II. Rükneddin Süleyman Şah'a yazıp gönderdiği Nun redifiyle yazdığı *Nûn Kasîdesi*'nde[281] "sultan ul-â'zam Süleyman Şah'ın gölgesinde, dünya kendisine ikinci İskender diye hitâb etmekte; Kayser dîvânında onun haşmetinden dem vurmakta ve Fağfûr (Çin İmparatoru) dergâhında kapıcılık yapmaktadır" beyitleri ile sultanı övdüğü görülmektedir. Sultan, can damağına helva etkisi yapan bu kasidesinin ödülü olarak şâire; 2.000 Sultanî dinarı, 10 baş at, 10 baş katır, 12

---

duyduğu, Nizâmülmülk'ün Siyâsetnâme'sini, Gazzâlî'nin Kimyâ-yı Sa'âdet'ini ve Keykâvus b. İskender'in Kâbûsnâme'sini okuduğu kaydedilmektedir. Bkz. Faruk Sümer, "Keykubad I", *DİA*, XXV, (2002), s. 359. Yine I. Gıyâseddin Keyhusrev; edip, şâir ve âlimleri himaye ederdi. Nitekim Râvendî *Râhatü's-sudûr ve âyetü's-sürûr* adlı eserini Keyhusrev'e ithaf etmiştir. Bkz. Ali Sevim, "Keyhusrev I", *DİA*, XXV, (2002), s. 348.

[278] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 150.

[279] Ahmet Ateş, Rükneddin Süleyman Şah'ın müellife iltifât ettikten sonra, eserini kendi namına ikmâl etmesini emrettiğini yazmaktadır. Bkz. Ahmet Ateş, "Hicri VI-VIII. (XII-XIII.) Asırlarda Anadolu'da Farsça Eserler", *Türkiyat Mecmuası,* VII-VIII, (1945), s. 104-106.

[280] Abdülkerim Özaydın, "Râvendî, Muhammed b. Ali", *DİA*, XXXIV, (2007), s. 471.

[281] Kasidenin Türkçe tercümesi için bkz. İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 89-92.

hörgüçlü deve, 5 erkek köle ve 5 güzel yüzlü Rum cariye, altın işlemeli, atlas, pamuklu saklatun, attabî[282] kumaşlarından oluşan 50 takım elbise ile birlikte, bu anlamlı ve güzel kasidenin sözlerinin açıklığını, deyimlerinin uyumluluğunu ve manasının inceliğini övüp göklere çıkaran bir yazı göndererek onu acele olarak sarayına ve dergâhına çağırmıştır[283]. Bu hediyeler şâirin şanını ve şöhretini artırmış olmakla beraber onu fakirlikten alıp zenginlik rahatlığına ve bolluk cennetine de çıkarmış olmalıdır.

I. İzzeddin Keykâvus, devrin fâzıl ve seçkin kadını olan Hüsâmeddîn Salar'ın kızının Musul'dan yazıp gönderdiği kasidenin[284] her beyti için ona 100 kırmızı dinâr[285] vermelerini buyurmuştur. Ayrıca sadr-ı kebîr, söz meliki, sâadet kaynağı Nizâmeddîn Ahmet Erzincanî 'nin veziri olan Şemseddin Tabas'ın, Sultan I. İzzeddin Keykâvus'a yazmış olduğu ve bir toplantı günü sultana sunduğu kasideye karşılık olarak sultan, kendisine emir-i arîzlik[286] ve emir-i inşâ[287] makamını vermiştir[288].

Büyük mutasavvuflardan Necmeddîn Dâye adıyla bilinen Necmeddîn Razi, I. Alâeddin Keykubad adına kaleme aldığı *Mirsâdü'l-İbad* isimli eserini sultana sununca sultanın ilgi ve iltifâtına mazhar olmuştur. Sultan ise kitabın her harfi karşılığında kendisine ödemede bulunarak onu büyük bir servete kavuşturmuştur[289]. Zencânî[290], eserinin dokuzuncu

---

[282] Adını dokunduğu yer olan Bağdat'ın Attab mahallesinden alan, muhtelif renkte bir kumaş türü. Bkz. İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 92.

[283] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 89-92; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 286-287.

[284] Kasidenin Türkçe tercümesi için bkz. İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 150-154.

[285] Kasidenin tamamı 72 beyit olduğuna göre; 72x100= 7200 dinar eder. Ayrıca kasideyi getiren postacıya da hil'at, binek hayvanı ile 2.000 dinarın hediye olarak verildiği kaydedilmektedir. Bkz. İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 154.

[286] Bir diğer ismi Tuğra veya inşa divanıdır ki Selçuklu sultanları komşu devletler ve ülke içindeki eyaletler ile muhaberelerini yapardı. Ayrıca berat, nişan, menşur dediğimiz hükümdar tuğrasını taşıyan araziye ve tayinlere ait vesikaları da vermekteydi. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, s. 43.

[287] Ordunun levâzımât ve ihtiyaçlarına bakan, maaşlarını veren, defterlerini tutup yoklamalarını yapan divanın reisidir. Daha fazla bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, s. 96-97.

[288] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 156.

[289] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 258.

[290] *el-Letâifü'l-'alâiyye fi'l-Fedâi's-seniyye* ez-Zencânî tarafından XIII. yüzyılın başında kaleme alınmış ve Sultan I. Alâeddin Kaykubad'a sunulmuş önemli bir siyasetnamedir. Eser, Hasan Hüseyin Adalıoğlu'nun çalışması neticesinde Arapça'dan Türkçe'ye çevrilerek *Sultana Öğütler Alâeddin Kaykûbat'a Sunulan Siyasetnâme* adı ile yayımlanarak tüm bilim dünyasına sunulmuştur. Bkz. Zencânî, *Sultana Öğütler Alâeddin Kaykûbat'a Sunulan Siyasetnâme*, haz. Hasan Hüseyin Adalıoğlu, İstanbul 2005, s. 219-224. Büyük Selçuklu döneminde ise Nizâmülmülk eserini, Melikşah'ın bilginlerden, bürokratlardan ve vezirlerden ülkeyi en iyi şekilde idare edebilmesi, din ve dünya işlerinde gerekli tedbirleri alması, kendi hayat düsturlarını, siyasî, ictimâî ve dinî davranışlarını ayarlayabileceği bir kitap yazmasını istemesi üzerine kaleme almıştır. Nitekim bu eseri, Büyük Selçuklu sultanı Melikşah'a sunulan bir hediye olarak kabul etmekte bir sakınca yoktur. Eser ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Nizâmü'l-Mülk, *Siyâset-nâme*, Türkçe terc. Mehmet Altan Köymen, Ankara 1999. Selçuklu egemenliği sınırları içinde yazılan diğer bir siyâsetnâme ise Ziyârî Hükümdarı Keykâvus b. İskender'in 475 (1082) yılında oğlu Gîlân Şah için kaleme aldığı *Kâbusnâme (Nasihatnâme)* adlı eserdir. Türkiye Selçuklu

bölümünde; sultanların halkın durumlarını gözetmesi ve diğer zümrelerin durumu ile alakalı mevzularda sultana öğütler vermektedir. Bu kısımda Zencânî, halkın sultana Allah tarafından verilmiş bir emanet olduğunu, sultanın ise halkını gözetmesi, halkına merhametle davranması ve halkını memnun etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Müteâkiben yönetici kesim dışında kalan sivil halkı, yaptığı işler ve durumlara göre âlimler, meşâyih, çiftçiler ve esnaf olmak üzere dört sınıfa ayırmıştır. Nitekim Zencânî, eserini sultana takdim etmiştir. Muhtemelen sultan da buna karşılık olarak kendisine değerli hediyeler vermiştir.

Selçuklu sultanlarının, tabiplere de oldukça cömert davrandığı görülmektedir. I. Alâeddin Keykubad'ın boynunda çıkan yarayı iyileştiren Tabip Vâsil, bir günlük masraflarını dahi karşılamak için büyük zorluklar çekerken bu hizmetinden sonra Şam ve Rum emîrlerinin, hatunlarının ve harem görevlilerinin yaptıkları bağıştan dolayı büyük servet sahibi olmuştur[291].

Ortaçağ Türk-İslâm devletlerinde nikâh kıyan kadılara hediye verilmesi de oldukça sık görülen bir gelenekti. Sultan I. İzzeddin Keykâvus, Erzincan meliki Fâhreddin Behrâmşâh Dâvûd'un kızlarından Selçukî Hatun ile nikâhını kıyan Kadı Şerâfeddîn'e altın, hil'at, çok miktarda elbise, sıkı bağlanmış at ve katırla birlikte köle ve cariye hediye etmiştir[292]. Düğün merâsimi ve eğlenceler bittikten sonra da sultan, 500 hil'atı, 700.000 dirhem gümüş akçeyi, tam takımlı 100 atı ve 100 katırı, türlü elbise ve kumaşlar ile yüklenmiş olan 200 at ve katırı, hazinedarları ve ahır emînlerini, emir-i meclisin gözetimi altında hediye olarak göndermiştir[293].

İbn Bîbî, Selçuklu sultanlarının yılda bir defa şer'i mahkemede kendisinden davacı olan birisi ile kadının önünde soruşturma yerinde ayakta durduğunu ve o davada kadının buyurduğu her şeyin şer'i kanunlara dayandığını ve hemen de uygulandığını belirtmektedir. Müellif, daha sonra şöyle devam etmektedir. "*Şeriât hükümlerinin kutsallığı göz önünde tutularak, hiçbir şekilde sultana iltimas edilmez. Sultan, davalı huzurunda üstün tutulmazdı. Mahkeme bitince sultan, saltanat sarayına geri dönerdi. O günkü görevi dolayısıyla kadıya kıymetli bir hil'at ve sıkı bağlanmış bir katır vermek adettendi*."[294] İfadesi Selçuklu sultanlarının, görevini tam anlamıyla kanunlara bağlı olarak yerine getiren kadılara hediyeler verdiklerini göstermektedir.

---

sultanlarının bu eseri okudukları bilinmektedir. Bkz. Keykâvus, *Kâbusname*, haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul 2007.

[291] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 314.

[292] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 203.

[293] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 207.

[294] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 124.

Selçuklu döneminde Anadolu'da kadıların görevlerini zaman zaman suistimâl ettikleri de anlaşılmaktadır. Bunlardan birisi de Kadı Tirmizî'dir. I. Gıyâseddin Keyhusrev Konya'ya gelip saltanat tahtına oturduktan sonra aleyhinde fetvâ veren Kadı Tirmizî'yi öldürtmüştür[295] . Daha sonra çıkan kargaşayı önlemek için kadının hâleflerinden ve çocuklarından özür dilemiş, imkân ölçüsünde onlara iktâdan ve mülkten vermiştir.[296] Verilen bu hediyeler ile sultan onların gönlünü almış olmalı ki kargaşanın son bulmuştur.

Selçuklu Anadolusu'nda gündelik hayatta karşılaşılan sıkıntılardan dolayı hediyelere kavuşan insanlar da mevcuttu. II. Rükneddin Süleyman Şah döneminde kölenin biri, sıradan bir kadının yoğurt çanağını çalar. Kadın durumu sultana izâh eder. Sultan kölenin bulunup getirilmesini emreder. Köle bulunur ve feci bir şekilde cezalandırılır. Sultan, kadına 1000 dirhem hediye verir.[297] Sıradan bir hayat süren bu kadın, verilen bu hediye ile bir süreliğine bile olsa rahat bir yaşam sürmüş olmalıdır.

Selçuklu sultanlarının, seçkin kimseler olarak kabul edebileceğimiz Müslüman din adamları ile oldukça sıkı münasebetler içinde olduğu görülmektedir. Selçuklu sultanlarının, Müslüman din adamlarının mekânları olan camii, medrese, hankâh, zaviye, vb. kurumlara çeşitli vesileler ile bağışlarda ve ihsanlarda bulunduğu bilinmektedir. Dönemin Müslüman din adamlarının başında Mevlânâ ve etrafındakiler gelmekteydi. Bu ilişkilerin en yoğun olduğu dönem ise Selçuklu sultanı I. Alâeddin Keykubad (1220-1237) dönemidir. Ahmed Eflâkî,[298] zamanın sultanları ve ulları arasında âdet olduğu gibi sultan Alâeddin Keykubad'ın Bahâeddîn Veled'e para ve eşyadan türlü hediyeler gönderdiğini kaydetmektedir. Buna karşılık olarak Bahaeddîn Veled'in ise "Sizin mallarınız haram ile karışık ve şüphelidir[299].

[295] Zühtü dindarlığı, doğruluğu, dürüstlüğü ve isbetli fetvalarıyla tanınmış olan ve halkın fâkih imam Ebü'l-Leys Semarkandî'nin yerine koyduğu kadıyı öldürtmenin sebebi şuydu: Kadıyı kıskanan ve ona düşman olan bir topluluk, sultana Konya halkının şehri teslim etmekte gösterdikleri isteksizliğin ve ihtimalin sebebinin kadının " Sultan I. Gıyâseddin, kâfirlere yakınlık ve dostluk gösterdiği ve onların ülkesinde şeriâtın yasakladığı şeyleri yaptığı için saltanat tahtına oturmaz." şeklinde fetvasının olmasından dolayıdır. Bkz. İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 124.

[296] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 125.

[297] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 95.

[298] Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, s. 28.

[299] Bu durum sadece Selçuklu sultanları için geçerli değildi. Eflâkî, Bahâeddîn Veled Konya'ya gelmeden önce Bağdât'a uğradığında Bağdat'ın ulularının ve küçüklerinin Bahâeddîn Veled'i karşılamaya gittiklerini, Bahâeddîn Veled'in "İmamlara medrese daha münâsiptir" diyerek Mustansıriye Medresesi'ne indiğini, Halife'nin kendisine "hoşgeldin" hediyesi olarak çeşitli yemeklerle beraber altın bir tabak içinde 3.000 Mısır altını gönderdiğini, Bahâeddin Veled'in ise "halifenin malı haram ve şüphelidir" diyerek gönderilen hediyeleri kabul etmediğini kaydetmektedir. Bkz. Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, s. 18.

Bana yetecek kadar esbâbım vardır ve daha atalarımızın gâzâ suretiyle elde ettikleri malımız duruyor." ifadelerinden hiç kimseden hiçbir şey kabul etmediği[300] anlaşılmaktadır.

Türkiye Selçuklu devletinde seçkin veya sıradan kimseler kategorisine koyulması gereken bir diğer önemli kesim de gayri müslim halk ve din adamlarıdır. Selçuklu sultanları kendilerine daima güvenli bir ortam sunmuşlar. Zaman zaman gayri müslimlerin de Selçuklu sultanları ile hediyeleştikleri görülmektedir. Türkiye'de milli birliği kurarak Selçuklu devletine kudret kazandıran büyük Sultan II. Kılıç Arslan'ın (1156-1192), Hristiyanlara karşı takip ettiği dini hürriyet siyâseti ve hoşgörüsü sayesinde çok mümtâz bir şahsiyet olduğu bilinmektedir. II. Kılıç Arslan 1181 yılında Malatya'ya gittiğinde Malatya patriği ve tarihçi meşhur Mihael ile kurduğu dostâne münasebetler dikkate şâyândır[301]. Selçuklu sultanı Malatya'da Mihael'i huzuruna davet ederek yanından ayırmadığı filozof Kemâleddîn ile dinî ve felsefî meseleler üzerinde münâkaşâlar yaptırtmıştır[302]. Sultan, Mihael'i beğenmiş olacak ki Barsuma Manastarı'nda oturan patriğe bir mektup, bir asâ ve 20 altın dinar göndermiştir[303]. Ertesi yıl ise patriği üç emîr ve bir süvari kıtasıyla huzuruna davet etmiş ve kendisi bizzat istikbâle çıkmıştır. II. Kılıç Arslan, manastırın vergisini kaldırdığına dair bir ferman yazmış ve patriğe St. Pierre'in mukaddes hâtıralarını taşıyan altın ve mücevher kakmalı bir haç hediye etmiştir [304]. Müellif, sultanın burada kaldığı süre içerisinde her gün kendilerine hediyeler gönderdiğini de kaydetmektedir [305].

Selçuklu Anadolusu'nda seçkin kimselerin arasında zikredilmesi gerekenlerin başında elçiler[306] gelmektedir. Çeşitli vesileler ile gerek komşu devletlerden, gerekse ülke içinde Selçuklu sultanlarına gelen elçilerin beraberinde getirdikleri veya götürdükleri hediyeler önemlidir. Elçiler vâsıtası ile devletler arasında ticarî, siyasî ve kültürel ilişkiler kurulmasının yanında bu devletler ile ilişkilerin her zaman hoş tutulmaya çalışıldığı da görülmektedir.

---

[300] Herkes onun bu Ebû Bekir evlâdına yaraşır takvasının kemâline ve tokgözlülüğüne şaştı. Sayısız doğruluk ve samimiyet ile kadın ve erkek onun müridî oldular. İslâm sultanı, vezirleri, etrafında bulunanlar ve diğer değerli kişiler bu duruma hayran oldular. Bkz. Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, s. 28. Hatta ilerleyen zamanlarda Selçuklu sultanı I. Alâeddin Keykubad ve askerlerinin de Bahâeddîn Veled'e mürit oldukları bilinmektedir. Bkz. Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, s. 29. Eflâkî, İslâm padişahı dediği I. Alâeddin Keykubad'ın, daha sonraki dönemlerde Bahâeddîn Veled'e ve Şeyh Sühreverdi hazretlerine kıymetli hediyeler, diğer bilginler ve fakirlere de bahşişlerde bulunduktan sonra onlardan duâ istediğini kaydetmektedir. Bkz. Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, s. 45.

[301] Osman Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, s. 369.

[302] Osman Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, s. 369.

[303] Suryanî Mihail, *Süryani Patrik Mihail'in Vekâyi-Nâmesi*, s. 263-264; Osman Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, s. 369.

[304] Suryanî Mihail, *Süryani Patrik Mihail'in Vekâyi-Nâmesi*, s. 264.

[305] Selçuklu sultanı ile Suryanî Mihail arasında geçenlere dair ayrıntılı bilgi için bkz. Suryanî Mihail, *Süryani Patrik Mihail'in Vekâyi-Nâmesi*, s. 263-264.

[306] Türkiye Selçuklu devletine gelen ve Türkiye Selçuklu devletinden giden elçiler için Bkz. Emine Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen ve Giden Elçiler*, İstanbul 2011.

Selçuklu Anadolusu'na gelen bu elçilere, genellikle merâsim törenleri ile karşılama yapılmıştır. Elçilere, merâsim törenlerinde ya da elçilerin dönüşleri sırasında hükümdarlarına verilmek üzere hediyeler gönderildiği ve elçilerin bizzat kendilerine de hediyelerin verildiği bilinmektedir.

Selçuklu tahtına çıkmak için harekete geçen I. Alâeddin Keykubad tarafından Kayseri'de kuşatılan I. İzzeddin Keykâvus, Alâeddin Keykubad'ın müttefiki olan Ermeni Prensi Leon'a, Celâleddin Kayser vasıtasıyla kuşatmadan çekilmesini teklif etmiştir. Leon ile Celâleddîn Kayser arasında yapılan görüşmeler olumlu sonuç vermiştir. Aralarında yapılan sözleşmenin teyit edilmesi için Sultan I. İzzeddin Keykâvus'un huzuruna gönderilen Ermeni Prensi Leon'un elçisine, hil'at hediye edilmiştir[307]. I. İzzeddin Keykâvus, I. Gıyâseddin Keyhusrev'in nâşının nakli ile ilgili olarak gelen Bizans elçisine, Rum melikine gönderdiği hediyelerin iki katı hediye vermiştir[308]. Ancak kaynak ve araştırma eserlerde hediyelerin cinsi ve miktarı ile ilgili bilgiye ulaşılamadı.

I. Alâeddin Keykubad'ın, Hilâfet makamından kendisine gelen şeyhlerin şeyhi, seçkin ve sıradan kimselerin kutbu, hakkın dili, milletin ve dinin direği, Müslümanların rehberi olan Ömer b. Muhammed El- Sühreverdi'ye, oldukça kıymetli hediyeler verdiği görülmektedir. Yapılan görüşmelerin tamamlanmasından sonra Bağdat'a geri dönüş hazırlığı yapan Sühreverdi'ye Selçuklu sultanı, gönül alma ve nafaka geleneğine uyarak Emîr Celâleddin Karatay ve Melik'ül-Ümerâ Necmeddîn Ebu'l-Kâsım Tusî vasıtasıyla 7.000 adet altın, 5.000 altın sultanî dinarı, beş yüzlük, yüz ellilik ve yüzlük miskaller halinde basılmış olan Alâi sikkesi, eşya yüklü katırlar, Arap ve İğdiş atlar, Rum köleler, elbise dolu sandıklar göndererek[309] şeyhin yüce himmetinden yardım dileyerek ondan kusurda bulunduysa kendisini affetmesini istemiştir.

I. Alâeddin Keykubad, kendisine Hilâfet makamından elçi olarak gelen Muhiyeddîn İbn'ül Cevzî, onun yakınları ve görevlileri için ikametgâhlarına vardıkları zaman 50.000 sultanî akçe, her türden ve her renkten 100 kat kıymetli ve nefis elbiseyi, eyerli ve başlıklı 5

[307] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 146.
[308] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 160.
[309] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 257. Eflâkî, Selçuklu sultanı I. Alâeddin Keykubad'ın, Şeyh Sühreverdi hazretlerine verdiği kıymetli hediyeleri Bahâeddîn Veled'e de verdiğini belirttikten sonra diğer bilginler ve fakirlere bahşişlerde bulunduğunu ve onlardan duâ etmelerini istediğini kaydetmektedir. Bkz. Eflâkî, *Ârifîerin Menkıbeleri*, I, s. 45.

rahvan katırı, güzel yürüyüşlü hoş endamlı eyerli ve dizginli 5 İğdiş atı, yakışıklı 5 Rumî erkek köleyi, 30 nefis hil'atı ve 30.000 dirhem gümüşü hediye etmiştir[310].

Moğol tehlikesine karşı birlikte hareket edilmesi gerektiğine inanan ve muhteşem bir güvenlik politikası takip eden Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad, Celâleddin Hârezmşah'a mektup ve elçiler göndermiş, onun gönderdiği elçileri de kabul etmiştir. Celâleddîn Harezmşâh Selçuklu sultanına elçi olarak, ülkelerin Kadıyü'l-Kudat'ı Mucireddin Tahir b. Ömer El Hârezmî'yi göndermiştir. Kadı Mucireddîn, Kayseri mahsuresinde sultanın huzuruna çıkıp elçilik vazifesini yerine getirdikten sonra kendisine tahsis edilen odasına çekilmiştir. Sultan onun için attan, katırdan, erkek köleden ve elbiseden meydana gelen çok miktarda hediye ile hamam giderinin ve diğer görev dışı harcamalarının karşılığı olarak her gün 2.000 dinar verilmesini buyurmuştur. Ayrılık vakti geldiğinde ise sultan, devlet hazinesinden 10.000 Sultanî altın, adamlarının gönlünü alması için 30.000 dirhem (gümüş akçe), 5 rahvan katır, dağ yapılı 10 İğdiş at, 10 Kıpçak, Rum ve Rus köle, yine aynı milletlerden 10 cariye, yüksek, orta ve düşük boylardan meydana gelen 20 hil'atı Kadı Mucireddin'in odasına gönderip hediye etmiştir[311].

Ortaçağın önemli mesleklerinden birisi de müneccimlik idi[312]. Selçuklu sultanlarının müneccimliğe önem verdikleri ve bu alanla ilgilenen kimseleri de himâye altına aldıkları görülmektedir. II. Kılıç Arslan[313] da dönemin hükümdarları gibi müneccimlere inanmakta ve maiyetinde müneccimler bulundurmaktaydı. Devrin müneccimleri, 1186 yılında Nuh Tufanı'na benzer bir tufanın kopacağı kehanetinde bulunmuşlardı. Müneccimlerden biri böyle bir olayın olamayacağını savunmuş ve nitekim herhangi bir felaket vuku bulmamıştı. Tufan olmayacağını söyleyen müneccimi huzuruna çağıran II. Kılıç Arslan'ın; "*Bunu nereden bildin?*" sorusuna "*Yeryüzünü tufan kaplayacak olursa beni tenkit edecek bir kimse hayatta kalmaz. Olmazsa ben doğruyu söylemiş olduğum için ayrıca mükâfat görürüm*" şeklinde cevap veren müneccime, II. Kılıç Arslan güldü ve ona bir atıyye[314] verdi[315]. Bu durum

[310] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 283.
[311] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 372; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* s. 385.
[312] İnsanları ve olayları etkilediği inancına dayanan, yıldızların durum ve devinimlerinden anlam çıkarıp bu ilim dalıyla uğraşan kimse; astroloji ve yıldız falcılığına dair meslek. Bkz. Tevfik Fehd, "İlm-i Ahkâm-ı Nücûm", *DİA*, XXII, (2000), s. 124.
[313] Herkesten fazla Konya sultanı Kılıç Arslan bu budalaca lâflara inandı ve yığın yığın paraları boş yere israf ederek yer altını kazdırdı ve yerin diplerinde evler yaptırdı. Daha fazla bilgi için bkz. Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, s. 439.
[314] Atıyye; hediye demektir. Kaynakta ne türde bir hediye verildiğine dair bilgi mevcut değildir. Bkz. Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, s. 439.
[315] Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, s. 439.

Selçuklu Anadolusu'nda yaşayan müneccimlerin de Selçuklu sultanlarının verdikleri hediyelere mâzhar olduklarını göstermektedir.

D. Selçuklu Devlet Ricâlinin Birbirleri ile Hediyeleşmesi

Devlet adamları arasında hediyeleşme geleneği, dönemin diğer devletlerinde olduğu gibi Türkiye Selçuklu devletinde de var olan bir gelenekti. Devletin kuruluş ve yükselme döneminde emîrlerin birbirleri ile hediyeleştiklerine dair kaynak ve araştırma eserlerde fazla malûmât yoktur. Lâkin Türkiye Selçuklu devletinin inhitât döneminde ise devlet ricâlinin kendi makamlarını korumak için çeşitli politikalar izledikleri bilinmektedir. Dolayısıyla devlet ricâlinin kendilerine rakip olabilecek diğer devlet adamlarına hediyeler göndererek onları bertaraf ettikleri görülmektedir.

Selçuklu sultanı II. Gıyâseddin Keyhusrev, Sâdeddin Köpek'i ortadan kaldırmak için Emir-i Cândar Hüsâmeddîn Karaca'yı görevlendirmiş. Sâdeddin Köpek de Emir-i Candar'a itimâd etmek veya onu oyalamak için kendisine atlar, elbiseler, altınlar, köleler ve cariyeler göndermiştir[316]. Lakin bu hediyeler işe yaramamış olacak ki Sâdeddin Köpek'in öldürüldüğü görülmektedir.

Selçuklu devletinin diğer bir önemli veziri olan büyük vezir Sâhib Fahreddîn Ali, Kazova kışlağında bulunduğu süre içinde Kastamonu'ya, Simre'ye, Sinop'a ve uc bölgeleri gibi ülkenin her yanına hil'at ve davet mektupları göndermiştir[317]. Vezirin, güçlü devlete yani Moğollara muhâlefet eden herkesi cihan padişahı, yedi iklimin hükümdarı İlhan-ı A'zam'ın yani Abaka Han'ın dünyanın sığındığı dergâhının kulluk ve bağlılık idaresine ve itâat çemberine çağırarak, Selçuklu devletini Moğollara tâbi konuma getirmek için çaba sarf ettiği görülmektedir.

E. Selçuklu Devlet Ricâli ile Seçkin ve Sıradan Kimseler Arasında Hediyeleşme

Ortaçağ Türk-İslâm devletleri tarihinde devlet ricâli ile sıradan ve seçkin kimseler arasında hediyeleşmelerin olduğu muhakkaktır. Türkiye Selçuklu devlet ricâli ile yine bu devlete mensup olan seçkin ve sıradan kimseler arasında zaman zaman hediyeleşmeler söz konusudur. Kaynaklarda sıradan kimseler, genellikle seçkin kimseler ile beraber zikredilmiştir. Mezkûr kesimin verdikleri hediyelerin değeri ise maddî gücüne ve makamlarına göre şekilllendiği görülmektedir.

---

[316] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 463; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 432.
[317] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 643.

İbn Bîbî, Pervâne Zahireddîn İli'nin Alâeddin Keykubad'ın hizmetinden ayrılıp Niğde'ye gitti zaman şehrin ileri gelenlerini ve halkı malla, bağışla, ikramla ve iltifatla itâatı altına aldığını kaydetmektedir. Müellif, Zahireddîn İli'nin, şehrin ileri gelenlerinin ve halkın kalplerinin derinliklerini dinarlar ve hediyeler ile fethederek onları kendisine bağladığını, evlerine ve saraylarına altın keseleri ve kumaş parçaları saçtığını belirtmektedir. Emir-i Ahur Zeyneddîn Basara'nın ise Niğde'ye vardığını, Niğde'de bulunan seçkin ve sıradan kimselerin gönlünün bağış ve ikramla aldığını da eklemektedir[318]. Bu durumdan hareketle Selçuklu Anadolusu'nda devlet adamlarının, idareci olarak gittikleri yerlerde seçkin ve sıradan kimselere hediyeler verdiklerini, böylece reâyayı kendilerine bağlama siyâseti izledikleri görülmektedir.

İbn Bîbî, Suğdak Melik'ül-Ümerâ Hüsâmeddîn Çoban tarafından fethedildiğinde orada bulunan halkın, kendi can güvenliği için seçtikleri şehir temsilcileri ile birlikte Selçuklu devlet adamına ve askerlerine çeşitli hediyeler sunduklarını kaydetmektdir. Müellif, "*şehir halkı; dinardan, dirhemden, yünlü kumaştan, Rus keteninden, huri soylu Kıpçak cariyelerden, rüzgar gibi giden soylu attan, lâldan, firuze mücevherlerden ve kıymetli incilerden bir hazine meydana getirerek, Hüsâmeddin Çoban'a sunup hazinedarlara teslim ettiler. Sonra sipehsâlar ve emîrler için hazırladıkları hediyeleri onlara gönderdiler. Hepsi de hüsnü kabul gördü*"[319] diye kaydetmektedir.

Selçuklu devlet ricâlinden Mevlevîler ile en çok ilişki içinde bulunan devlet adamı Muînüddin Süleyman Pervâne'dir. Çeşitli vesilelerle Pervâne ile Mevlâna arasında hediyeleşmeler söz konusudur. Pervâne'nin dostları arasında Mevlâna Celâleddin şüphesiz müstesna bir yer almaktadır. Pervânen'in Mevlâna ile münasebetleri çok sıkı olup Pervâne, sarayında Mevlâna'ya ziyafetler, âyinler ve sohbetler tertip eder ve Mevlâna'nın ziyaretinde de kusur işlemez, irşatlarından daima faydalanırdı[320]. Mevlânâ Celâleddîn, mektuplarında Muînüddin Süleyman'a "uluğ-pervâne, pervâne-i a'zam, kutluğ uluğ pervâne, muînüddin pervâne beg" diye hitap ederdi. Ayrıca mektuplarında kendisine, ilim adamlarına, talebelerine[321] ve dervişlerine Pervâne'nin yaptığı yardımları yazmaktadır.

---

[318] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 147-148.
[319] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 340.
[320] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 542.
[321] Eflâkî, Pervâne'nin bir defasında Mevlâna'nın huzurdan çıktıktan sonra mazhar olduğu rahmet ve merhametin şükranesi olarak 6.000 aded-i sultâni Mevlâna'nın müridlerine verdiğini ve bunun Hüsâmeddîn Çelebi'nin evine götürülüp orada taksim olunmasını emrettiğini kaydetmektedir. Bkz. Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, s. 291.

Görülüyor ki Selçuklu devlet ricâli de Selçuklu sultanları gibi din adamlarına ve talebelere zaman zaman yardımlar yapmışlardır. Yapılan yardım ister aynî ister nakdî yardım olsun din adamları ve talebelerine ilim tahsil ettikleri için gönderilen her şeyi hediye olarak kabul etmekte bir beis yoktur.

Mevlâna'nın muhiplerinden birisinin zarara uğradığı görülmektedir. 2.000-3.000 dinara yakın altın borçlanıp bunu ödeme kudretinden mahrum kalınca Mevlâna, yine Pervâne'ye yardım elini uzatmasını bildirir. Süleyman Pervâne, bu meblâğ işinin dîvâna taallûk ettiği cevabını verir. Bunun üzerine Mevlâna Celâleddin-i Rumî, Hazret-i Süleyman ile devler arasındaki efsanevî münasebetleri düşünerek şu nükteyi yapar. "Biz dîvân (devler)'in Süleyman'ın hükmünde olduğunu biliyorduk. Süleyman'ın dîvân (devler)'in emrinde bulunduğunu sanmıyorduk." Bu güzel teşbih ve sanat üzerine Pervâne bu parayı kendi hazinesinden ödemiştir[322].

Moğolların verdiği zararı en az düzeye indirmeye çalışan uzun ve süre Moğollara karşı mücadele veren Vezir Fâhreddîn Ali, 1288 yılında öldüğü zaman yerine Kazvinli Fâhreddîn[323] atanmıştır. Konya ulları, Kazvini'nin ziyaretine gittiklerinde elbiselik kumaş, bal mumu, şeker ve kuzu hediye götürdüler[324].

Ortaçağ devrin âdetine göre, Selçuklu sultanlarının, hanedan üyelerinin, devlet ricâlinin birbirlerine ve reâyaya verdikleri ve ya reâyadan aldıkları hediyelerin zenginliği ve çeşitliliği bulundukları konumun ölçüsüne göre değiştiği tespit edilmiştir. Hanedan üyelerinin birbirlerine verdikleri hediyeler arasında mücevher, altın, at, kumaş, köle, cariye ve çeşitli hayvanlar dikkat çekmektedir. Selçuklu sultanlarının devlet ricâline verdikleri hediyeler arasında ise en çok hil'ât ve başka bir makama terfi dikkat çekmektedir. Seçkin insanlara verilen hediyelerin arasında; paranın, atın, kumaşın, katırın, devenin, kölenin ve cariyenin ağırlıkta olduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarda sıradan kimselere verilen hediyelere dair bilgi mevcut değildir. Sıradan insanlar için genellikle "seçkin ve sıradan kimselere" şeklinde geçen ifadeler mevcuttur. Bundan dolayı seçkin kimselere verilen veya seçkin kimselerin verdikleri hediyelerin sıradan kimseler için de geçerli olduğunu düşünmekte bir beis yoktur.

[322] Eflâkî, *Ârifîerin Menkıbeleri*, I, s. 209-210; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 542.
[323] Bu vezir, Argun Han tarafından Anadolu'ya ulu vezir olarak tayin edildi. Bkz. *Anonim Selçuk-nâme*, s. 49. Ayrıca Kazvinli Fahreddîn, geniş bir kadro ile Anadolu'ya gelerek halktan zülüm derecesine vergiler almıştır.
[324] *Anonim Selçuk-nâme*, s. 52.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SELÇUKLU TOPLUMUNDA HEDİYELEŞME

Büyük Selçuklu devletinde "devlet hazinesinden faydalanan zümreler dışında kalan bütün halk, reâyâ diye adlandırılıyordu. Reâyâ vergi ödemek, devlet otoritesine ve onu temsil edenlere itâat etmekle mükellefti. Reâyânın devletçe resmen tanınmış mezhep ve tarikâtlar dışındaki dinî zümrelere katılması, farklı akîdeler benimsemesi, nizam ve asayişi bozması ağır suçtu. Buna karşılık hükümdar da reâyânın can, mal ve namusunu korumakla mükellefti. Birçok resmî belgede reâyânın hükümdara Allah'ın bir emaneti olduğu vurgulanmış, bürokrat ve emîrlerden onlara karşı âdil davranmaları, kendilerinden haksız taleplerde bulunmamaları istenmiştir. Siyasî hukuk bakımından birbirinden farksız olan bu çok geniş kitle içerisinde ekonomik ve sosyal bakımdan farklı sınıflar mevcuttu. Büyük Selçuklu devleti; şehirliler,[325] köylüler[326] ve göçebeler,[327] olmak üzere üç büyük toplum katmanından oluşuyordu."[328] Türkiye Selçuklu devletinde de toplumun; hayat tarzları, ictimâî ve iktisadî yapıları ve üretim

[325] Osmanlı belgelerinin dilinde şehir "cuma kılınır ve pazar durur yer" şeklinde tanımlanır. Buradan şehirlerin çekirdeğini cuma camisiyle haftanın belirli günlerinde kurulan pazarların oluşturduğu anlaşılır. Bkz. İlhan Şahin "Şehir", *DİA*, XXXVIII, (2010) s. 446. Bu devletin selefî olan Selçuklular'da da şehirlerin böyle olduğu düşünülebilir.

[326] Vakti geldiğinde kısmen de olsa göçebe hayatı yaşayan, lâkin şehir hayatına yatkın olmadıkları görülen köylüler, göçebeler ile şehirliler arasında kalan kesim olarak tanımlanabilir. Köylüler, Selçuklular zamanında nüfusun en kalabalık kesimini oluşturmaktaydılar. Genellikle çiftçilerden oluşan köylerde, ziraat ile meşgul olunmaktaydı. İslâm dünyasındaki şehir hayatının genel özellikleri için Bkz. Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Şehir" *DİA*, XXXVIII, (2010) s. 441-446.

[327] İbn Haldun, göçebeleri yani bedevîleri "sahrada, arazide ve kırda ikâmet eden, çadır hayatı yaşayan kimseler" olarak tanımlamaktadır. Başka bir ifade ile İbn Haldun, bedevîleri "mağaralarda, ormanlarda, sahrada ve çadırda, yurtlarda, obalarda, köylerde ve daha küçük yerleşme yerlerinde otururlar." şeklinde de tarif etmektedir. Ona göre, asıl olan bedevî hayattır. Hadarî hayat (şehirlerde, kasabalarda ve köylerde oturanlar), sonradan ortaya çıkmıştır. Bunun da kökü, kaynağı ve çekirdeği bedevî hayattır. Yeryüzünde hadarî bir hayatın bulunmadığı zamanlarda bedevî hayat vardı. İbn Haldun'a göre insan toplulukları, dağ başlarında, orman içlerinde, mağara ve sahralarda yaşama halinden çadır hayatına geçmişler, buradan da köy, kasaba ve şehir hayatına intikâl ederek medeniyet merkezlerindeki saray ve köşklere kadar gitmişlerdir. Haldun, aslında bedevîleri, hadarîlere göre üstün tutmaktadır. Bedevîlerin hadarîlerden daha yiğit, daha mert, hayra ve fazilete daha yakın olduklarını zaman zaman vurgulamıştır. Bkz. İbn Haldun, *Mukaddime,* I, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul 1982, s. 130-135. Selçuklu Anadolusu'ndaki göçerler de böyle bir hayat sürmüş olmalılar. Selçuklu göçerlerinin dünyasına dâir geniş bilgi için bkz. Muhammed Said Polat, *Moğol İstilasına Kadar Türkiye Selçukluları'nda İçtimaî ve İktisadî Hayat*; Muhammed Said Polat, *Selçuklu Göçerlerinin Dünyası*; Osman Gazi Özgüdenli, "Selçuklu Çağında Kırsal Hayat: Göçebeler ve Köylüler", *Selçuklu Tarihi El Kitabı*, ed. Refik Turan, Ankara 2012, s. 555-563.

[328] Osman Gazi Özgüdenli, "Büyük Selçuklular: Sosyo-ekonomik ve Kültürel Hayat", *DİA*, XXXVI, (2009) s. 371; Osman Gazi Özgüdenli, "Selçuklu Çağında Kırsal Hayat: Göçebeler ve Köylüler", s. 555.

faaliyetleri birbirinden farklı olan bu mezkûr katmanlardan müteşekkil olduğunu söylemek mümkündür. Selçuklu Anadolusu'nda; göçebe Türkmenler genellikle çadır hayatı yaşarken, köyler ve şehirlerde yaşayan reâyâ ise taş veya kerpiçten yapılan ve içine saman karıştırılmış çamur balçıkla sıvanan evlerde oturmaktaydı.

Marco Polo eserinde, "Türkmenler Hz. Muhammed'e taparlar ve onun yasasına bağlıdırlar; her konuda hayvan gibi yaşarlar. Toprağı işlemezler ve yalnızca sürü hayvanlarıyla yaşarlar. Hayvan derisinden giysileri ve keçe ya da deriden evleri vardır. Ermeniler ise oldukça kusurludurlar. Yunanlar şehirlerde ve köylerde karışık olarak yaşarlar ve ticaret ve zanaatla geçinirler"[329] ifadeleri ile Selçuklu Anadolusu'nda yaşayan halklar hakkında bilgi vermektedir. Çalışmanın bu bölümünde; Selçuklu toplumunu meydana getiren şehirlerde, köylerde ve göçebelerde hediyeleşme geleneği kaynak ve araştırma eserlerin verdikleri bilgiler doğrultusunda belirtilmeye çalışılacaktır.

A. Şehirlerde Hediyeleşme

Selçuklu Anadolusu'nda şehir hayatının[330] esasını memûrlar ve askerler oluşturmaktaydı. Bu iki zümreden başka din âlimleri, müderrisler, vâizler ve şeyhler gibi kişiler de şehir halkının birer parçasıydı. Şehir hayatında hediyeleşmeye dair kroniklerde yer yer bilgiler zikredilse de Mevlevî kaynakları ve seyâhatnâmeler bu mevzu ile alakalı daha çok bilgi vermektedir. Kaynakların verdikleri bilgilere göre mezkûr kesimin zaman zaman birbirleri ile hediyeleştikleri muhakkaktır. Yine kaynak ve araştırma eserlere göre şehirlerde hediyeleşmenin köy ve göçebe kültüründe mevcut olan hediyeleşmeye göre daha çok olduğu görülmektedir. Sebebi ise Türkiye Selçuklu devleti kaynaklarının, bahusus saray ve çevresinde yaşayan entellektüel kesim tarafından yazılmış olmalarıdır. Bundan dolayı şehirlerde ikâmet edenlerin birbirleri ile hediyeleşmeleri de çokça zikredilmiştir.

XIV. yüzyılın önemli seyyahlarından biri olarak kabul edilen İbn Battûta,[331]Anadolu coğrafyasında gezdiği şehirlerin neredeyse tamamında kendisine hediyelerin sunulduğunu kaydetmektedir. Eğridir sultanı Dündar Bey'in oğlu Ebu İshâk'ın oğlu vefat ettiği zaman İbn

---

[329] Marco Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi: Harikalar Kitabı I*, s. 75.

[330] Selçuklu Anadolusu'ndaki şehirlerin hayatlarına dâir teferruâtlı bilgi için bkz. Muhammed Said Polat, *Moğol İstilasına Kadar Türkiye Selçukluları'nda İçtimaî ve İktisadî Hayat*; Tülay Metin, "Selçuklular Çağında Şehir Hayatı", s. 509-554; Tuncer Baykara, *Türkiye Selçuklularının Sosyal ve Ekonomik Tarihi,* s. 187-275; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu,* s. 97-341.

[331] İbn Battûta, her ne kadar Selçuklunun Anadolu'da hâkimiyetinin kalmadığı dönemde Anadolu'yu gezse de "kültür devamlılık taşır" mantığı ile bu dönemde ünlü seyyahın hediyeleşmeye dair verdiği bilginin Selçuklu döneminde Anadolu'da mevcut olan bir gelenek olduğunu düşünmekte bir beis yoktur.

Battûta, cenazeye katılmak ister. Yayan yürümemesi için kendisine bir at, buradan ayrılma vakti geldiğinde ise bir takım elbise ve paranın hediye olarak verildiğini belirtmektedir.[332]

Daha sonra seyyah, gittiği yerleri ve bu yerlerde kendisine sunulan hediyeleri de zikretmektedir. "Lârende sultanı Karamanoğlu Sultan Bedreddin idi. Beraberce şehre girdik. Benim en güzel şekilde ağırlanmam için gereken emirleri verdi. Gümüş tabaklar içinde mükellef yemekler, meyveler ve tatlılar gönderdikten sonra elbise, binek hayvanı ve başka hediyeler de ihsan etti"[333]. İbn Battûta, Lârende'den sonra Niğde'ye buradan da o zaman Irak hükümdarının elinde olup Anadolu'nun en büyük şehirlerinden biri olan Kayseri'ye seyahat eder. Kayseri'de Ağa Hatun'un[334] evine konuk olur. Ağa Hatun, ünlü seyyaha izzet ve ikramda kusur etmez. Buradan ayrılma vakti gelince bu hatunun, seyyaha kölelerden biri vasıtasıyla koşumu mükemmel bir at, bir hil'at ve bir miktarda para gönderdiği görülür.[335] Daha sonra İbn Battûta, Sivas'a gittiğinde ise Irak sultanının Anadolu'daki nâibi olan Emîr Alâeddin Eretna'nın kendilerine atlar, elbise ve bir miktar para hediye ettikten sonra yol harçlıklarının tedârik edilmesi için de emirnâmeler yazıp gönderdiğini belirtmektedir.[336]

İbn Battûta, Birgi sultanı Aydınoğlu Mehmed Bey'in kendilerine bir tane at verdiğini, burada bulundukları süre içinde 100 miskal altın, 1000 dirhem gümüş, bir takım elbise, bir at ve Mihail adında bir Rum köle hediye edip arkadaşlarına da elbiseler ve para gönderdiğini[337] kaydetmektedir. Ayasuluk'a hâkim olan Aydınoğlu Sultan Mehmed'in oğlu Hızır Bey, seyyahı şehrin dışında karşılamıştır. Seyyah, Hızır Bey'i at üzerinde selamladığı için Hızır Bey'in kendisinden hoşlanmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü onların âdetlerine göre yolcu atından inecek ki hükümdar da insin. Daha sonra Hızır Bey kendisine nah[338] denilen altın işlemeli bir kumaş göndermiştir.[339] İzmir'de ise seyyaha "şehrin emîri Aydınoğlu Sultan Mehmed Bey'in oğlu Umur Bey'in, İzmir'de olmadığı için kendilerini şehre ilk geldikleri zaman karşılayamadığı görülmektedir. Umur Bey, özür dilemek için mükellef bir sofra ile beraber Nikola adında bir Rum cüceyi köle olarak gönderdiği gibi kemhadan[340] mamul iki kat

[332] İbn Battûta, s. 197.
[333] İbn Battûta, s. 202.
[334] Asıl adı Taga Hatun'dur. Alâeddin Eretna Bey'in hatunlarından olup iyi ve faziletli bir hatun idi. Irak sultanı ile akrabalığı vardı. Kendisine Ağa diye hitap edilirdi. Ağa büyük manasına gelmektedir. Sultana yakınlığı bulunan herkese bu unvan verilir. Bkz. İbn Battûta, s. 202.
[335] İbn Battûta, s. 203.
[336] İbn Battûta, s. 204.
[337] İbn Battûta, s. 208.
[338] Kesme boğazlama yöntemi ile değerli kumaşlardan yapılan elbise. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 797.
[339] İbn Battûta, s. 209.
[340] Bağdat, Tebrîz, Nişâbur ve Çin'de dokunan bir nevi İpekli bir kumaş ve havsız kadife. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, s. 506.

elbise de verdi. Ayrıca Umur Bey, Şeyh İzzedin'e takımlarıyla beraber üç at ile burada maşraba denilen ve içi parayla dolu büyük bir gümüş kap, bürümcek,[341] mır'ız,[342] kusey ve kemha kumaşlarından yapılmış elbiseler, cariye ve köleler gönderdi."[343]

İbn Battûta'ın daha sonra Manisa'ya buradan da Bergama'ya gittiği bilinmektedir. Bergama sultanı Yahşi Han, yemekler ikram ettikten sonra kendilerine kuseyden mamul elbise gönderdi. Balıkesir hâkimi ise seyyaha ipekli bir elbise gönderdi. Seyyah burada Margalita adında bir Rum cariye satın aldı.[344] Ayrıca İbn Battûta, Türkçe bilmediği için Arapça bilen bir hocanın kendilerine eşlik etmesini istemiş, yardımcı olan hocaya elbiselerinden Mısır kesimi olan elbise ve bir at hediye etmiştir[345]. Gerede sultanı Şah Bey ise seyyaha eyerli bir at ile bir kat elbise gönderdi[346]. Kastamonu hükümdarı Süleyman Padişah, tok bir renkte bir at ile bir kat elbise ihsan etti[347].

İbn Battûta'ya, Anadolu'daki seyahati sırasında sunulan hediyelerden Selçuklu Anadolusu'nda yaşayan halkın, hediyeleşmeyi ve yardımlaşmayı kendilerine adeta âdet haline getirmiş oldukları anlaşılmaktadır. Seyyaha verilen hediyeler arasında bâhusus atın ve elbisenin verilmiş olması bunların Anadolu'da ne kadar elzem olduklarının bir göstergesidir. İbn Battûta, Anadolu coğrafyasından geçerken geçtiği tarihler her ne kadar beylikler devrine tekâbül etse de beyliklerden önce Anadolu'ya hâkim olan Selçuklularda da bu hediyeleşme geleneğinin var olduğu muhakkaktır.

Selçuklu Anadolusu'nda da diğer Türk-İslâm devletlerinde olduğu gibi Cuma sabahında sultanlar tarafından umumî ziyafetler verilirdi. Hatta bu ziyafetlerin icabı olarak Selçuklu ülkesinde yemekten yendikten sonra kıymetli eşyanın yağma edilmesi anânesinin mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Bu geleneğe dair bir örnek I. İzzeddin Keykâvus'un düğününde yapılan ziyafeti[348] sırasında yaşananlardır. Bu ziyafetlerden özellikle halkın istifâde ettiği görülmektedir.

Selçuklu Anadolusu'nda şehir hayatında muhtelif sebeplerden dolayı tasavvuf ehlî ile seçkin ve sıradan kimseler arasında hediyeleşmeler söz konusudur. Bu mevzu ile alakalı Mevlevî kaynakları oldukça zengin bilgiler vermektedirler. Eflâkî'de şöyle hikâye

[341] Ham ipekten dokunmuş ince bez.
[342] Eski elbise. Kışın palto yerine giyilen, yünden yapılmış uzun ceket.
[343] İbn Battûta, s. 209-210.
[344] İbn Battûta, s. 211.
[345] İbn Battûta, s. 217.
[346] İbn Battûta, s. 218.
[347] İbn Battûta, s. 219.
[348] Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, s. 30.

olunmaktadır: "*İtibarlı, zengin ve dindar bir tâcirin Konya'ya gelir. Konya eşrafına: Bu şehirde şeyhler ve bilginler kimlerdir? Diye sorar. Konya eşrafı da Sâdreddîn-i Konevi'yi işaret buyurması üzerine bu zaât Sâdreddîn-i Konevi'yi ziyarete gider. Tâcir, iki yüz dinar kıymetinde bulunmaz armağanlar ve nadir hediyeleri Sâdreddîn-i Konevi'ye götürür*"[349]. Bu idadeler ile Selçuklu Anadolusu'nda tasavvuf ehlî kimselere hediyelerin verildiği anlaşılmaktadır.

Türkiye Selçuklu toplumunda izdivaç zamanında gelenek halini alan hediyeleşmeler de söz konusuydu. XIII. ve XIV. yüzyılda Anadolu'da İslâm hukuku hâkim olup evlenen erkek, kadına mehîr vermekteydi. Kızların evliliklerinde çeyizinin olması önemli idi. Bu duruma Şeyh Selâhaddin'in kızı Hediye Hatun'un evlendirilmesi sırasında karşılaşılmaktadır. Çünkü Şeyh Selâhâddin kızını evlendireceği vakit, kıza verilmesi âdet olan çeyiz namına hiçbir şeyi yoktu. Hediye Hatun, Mevlânâ'nın harem dairesinde yaşamaktaydı. Büyüyüp buluğa erişince Sultan Veled ile Çelebi Hüsâmeddin onu hattat Mevlânâ Nizâmeddin ile evlendirmek isterler. Ancak kızın çeyizinin olmaması ve herhangi bir servetinin bulunmaması onları düşünmeye sevk eder[350]. Bunun üzerine bu durumu bir münasebetle Mevlânâ'ya arz ederler. Mevlânâ bu duruma bir çare bulmak için Gürcü Hatun'un[351] sarayından Usta Hatun'un çağrılmasını ister. Usta Hatun Mevlânâ'nın huzuruna geldiği vakit ona Gürcü Hatun'a giderek, kendisinden selam söylemesini ve Hediye Hatun'a hediye vermesini söyler. Bunun üzerine Usta Hatun Selçuklu sarayına giderek Mevlânâ'nın selamını onlara söyleyerek meseleyi anlatır. Gürcü Hatun, kendi hazinedarına emir vererek birkaç takım elbise ve her cinsten birer kat çamaşır hazırlatır. Ayrıca yirmi süslü küpe, yirmi tane kıymetli yüzük, inci gerdanlığı, altın işlemeli külah, çok nefis yüz örtüleri ve kıymetli bilezikler toplarlar. Bunların yanında kıymetli halılar, seccadeler, Gürcü, Şiraz ve Aksaray perdeleri, sini, kazan, bakır ve çini kâselerden, havanlardan, şamdanlardan teşekkül eden tam bir mutfak takımı hazırlarlar ve böylece herkes derecesine göre bir şey vererek tam bir çeyiz vücûda getirirler[352]. Daha sonra toplanan eşyaları Usta Hatun'a teslim ederler ve sultanın katırlarına yükleyerek Mevlânâ'nın

[349] Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, s. 101.
[350] Şemseddin el-Eflâkî, *Menâkibü'l-ârifîn*, II, neşr. Tahsin Yazıcı, Ankara 1976, s. 310.
[351] Gürcü Hatun Gürcistan kraliçesinin bir kızı olarak Gıyâseddin Keyhusrev ile evlenmiştir. Selçuklu sultanı bu prensesle dinine dokunulmaması şartı ile evlendiği için bu Hatun, Konya sarayına papazı, mukaddes eşyası ve hizmetçileri ile gelmiştir. Bunlar arasında Gürcü Kraliçesi oğlunu tahta varis yapmak için, uzaklaştırmak maksadıyla, Türkiye'ye gönderdiği yeğeni David de vardır. Gıyâseddin bu eşine çok düşkündü. Onunla evlendikten sonra kendisini tamamıyla eğlence ve sefahat hayatına verdi. Hatta bastırdığı paralar üzerinde kendisini arslan ve zevcesini de onun üstünde kadın yüzlü doğan bir güneş resmi ile tasvir ettirdi. Selçuklu Türkiyesi'nde Gürcü Hatun adı ile tanınan bu melike az bir müddet sonra Müslüman olunca papazı ve amcası David hapse atıldı. Gürcü Hatun iyi bir Müslüman olduğunu, âlim ve dervişlerle, hususiyle Mevlanâ ile dostane münasebetlerde bulunmuştur. Bkz. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 415.
[352] Şemseddin el-Eflâkî, *Menâkibü'l-ârifîn*, II, s. 311.

medresesine götürürler. Mevlânâ bütün çeyizleri ikiye bölmelerini, yarısını Arif Çelebi'nin annesi Fatıma Hatun'a yarısını da Hediye Hatun'a vermelerini emreder. Çeyizler hazırlandıktan sonra Hediye Hatun'u Nizâmeddin-i Hattat'a nikâhlarlar[353].

Selçuklu Anadolusu'nda doğum vesilesi ile de hediyeleşmenin olduğu görülmektedir. Doğum, diğer toplumlarda olduğu gibi Selçuklu toplumunda da sevinç gösterilerine neden olan bir olaydı. Nitekim bu vesile ile saçı saçmak, bebeğe altın takmak ve eşe dosta ziyafet vermek adetleri hediye olarak kabul edilebilir[354]. Çelebi Arif, 6 Haziran 1272 tarihinde doğar. Torununun doğduğunu işiten Mevlânâ eve gelir ve Fatıma Hatun'un başına altın dinar serptikten sonra yeni doğan çocuğu ister ve onu Fatıma Hatun'un elinden alıp, kendi gömleğine sararak yenine koyup götürür. Dualar etikten sonra gecenin ilk üçte birinde dönüp gelerek çocuğu kadınlara teslim eder. Mevlânâ çocuğu geri getirdiğinde, çocuğun gömleğinin ucuna sarrafların hiç görmediği nadide bir kaç altın bağlamıştır[355]. Yeni doğan çocuğa altın takma geleneği bugün de devam etmektedir.

> "*Pek çirkin sesli bir müezzin vardı. Kâfirler ülkesinde ezan okumaya başladı. Ona, her ne kadar ezan okuma, savaş uzar, düşmanlıklar uzar gider dedilerse de inat etti. Çekinmeden kâfirler yurdunda ezan okumaya devam etti. Halk, toplumu kaplayacak bir fitneden korkarken elinde bir elbise ile kâfirin biri çıkageldi. Eski bir dost gibi o elbise ile beraber mum ve helvayı da müezzine hediye olarak getirdi*."[356]

Görülüyor ki; Selçuklu Anadolusu'nda imâm ve müezzin gibi din görevlilerine çeşitli vesileler ile hediyeler verilmiştir. Bu kesime hediye verme geleneği Ortaçağ Türk-İslâm devletlerinde var olduğu gibi bugün de mevcuttur. Türk kültüründe, imâm ve müezzine bu tür hediyelerin verilmesi ise İslâmi bir gelenektir.

Yine devrin anlayışına göre; Selçuklu sultanları ile ileri gelen devlet adamlarının halka hediyeler verdiği görülmektedir. Bu anlayış genellikle bulunulan makam ile mütenâsib olurdu. Muinüddin Süleyman Pervâne, Mevlâna'nın müjde ve iltifatı üzerine tarikat mensuplarına 2.000 dinara yakın bağışta bulunmuştur. Ayrıca Konya'da bulunan yetim ve fakirlere de elbiseler dağıtmıştır. Devrin en kabul gören hediyesi ise altındı. Uğur getireceğine inanıldığı için çokça altın hediye edilirdi. Bunun yanında çiçek de hediye edilmekteydi.

---

[353] Şemseddin el-Eflâkî, *Menâkibü'l-ârifîn*, II, s. 312.
[354] Aydın Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 52.
[355] Eflakî, *Âriflerin Menkıbeleri*, II, s. 419.
[356] Mevlânâ, *Mesnevî ve Şerhi*, V-VI, s. 296.

Hacı Bektâş-î Velî, hizmetinde bulunan Güvenç Abdâl isimli dervişi 1.000 altın nezrini almak için sarrafı bulmakla görevlendirmişti. Güvenç Abdal, sarrafı bulup altınları alır. Çünkü bu sarraf vaktiyle Hindistan Denizi'nde giderken gemisi batmak üzere olan sarraftı. Sarraf, hemen vilâyet erenlerini çağırmış ve kendilerini kurtarana "1.000 altın nezrim olsun" demişti. Sarrafı kurtaran Hacı Bektâş-î Velî'ydi. Sarraf, erenler için 1.000 altın, Güvenç Abdal için de 1.000 altın hediye verip kendisini uğurlamıştır[357]. Karadeniz'de gemisi batmakta olan bir tâcir, gemisini kurtaran Hacı Bektâş-î Velî için bir at ve 500 altını alıp teşekkür etmek için Konya'ya gitti. "Hünkâr kimdir" diye sordu? Mevlânâ'yı işaret ettiler, bu tacir Mevlânâ'nın huzuruna çıktı. Bu zâtın gemisini kurtaran zât olmadığını anladı. Fakat yine de elini koynuna sokup nezrini çıkarıp verdi. Elini öpüp karşısında durdu.[358]

Eflâkî'de Selçuklu devrinde şehir hayatında hediyeleşmeye dair oldukça fazla bilgiler mevcuttur. Müellif, eserinin muhtelif yerlerinde Mûinüddin Süleyman Pervâne ile Gürcü Hatun'un muhtaçlara sadakalar verip, kurbanlar kestiğini Mevlevîlere ise paralar ve güzel güzel hediyeler gönderdiğini belirtmektedir[359]. Ayrıca Mevlevî kaynakları, Konya Baycu Noyan tarafından muhasara edildiği zaman Mevlâna'nın kerâmeti sayesinde Moğolların muhasarayı kaldırmalarından dolayı Mevlânâ'ya ahâliden pek çok miktarda kıymetli hediyelerin verildiğini belirtmektedir[360].

Şemseddîn Altun-Aba Vakfiyesi'ne göre; Selçuklu Anadolusu'nda talebeye ilimde ilerlemeleri için verilen dinarları da hediye olarak kabul etmek gerekir. Vakfiye bu mevzu ile alakalı şunları kaydetmektedir. "Hanefî ve Şafiî mezhebinden olması kaydedilen talebe ve fakihlerden istidlâl yapabilecek ilerlemiş üç talebeye (fakih), her birine üçte biri olmak üzere ayda kırk beş dinar, orta derecede olan on beş talebeye, her birine on dinar olmak üzere ayda yüz elli dinar, başlangıçta olan yirmi talebeye, her birine beşer dinardan ayda yüz dinar tahsis edilmektedir. Ayrıca talebeye verilen nakdî tahsisattan başka, onlara Ramazanda kesilmek üzere bir koyun ve Konya *rıtl*ı ile 80 *rıtl*[361] ekmek satın alınmasını ve tatlı pişirilmesi için de günde üç dinar sarf edilmesini şart kılmaktadır. Vakfiyede, fakirlere ekmek dağıtmak için de ayrı bir kayıt mevcuttur"[362].

---

[357] *Vilâyet-nâme*, s. 79.
[358] *Vilâyet-nâme*, s. 70.
[359] Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, II, s. 14
[360] Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, s. 68; Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, s. 383, II s. 167.
[361] Osman Turan, neşrettiği Karatay vakfiyesinde bir *rıtl*'ın ortalama olarak 317,8 gram ettiğini tespit etmiştir. 38 talebeye 80 *rıtl* verildiğine göre bir kişiye günde 665 gram ekmek düşer ki bu kâfidir. Bkz. Osman Turan, "Selçuk Devri Vakfiyeleri I, Şemseddîn Altun-Aba, Vakfiyesi ve Hayatı", s. 302.
[362] Osman Turan, "Selçuk Devri Vakfiyeleri I, Şemseddîn Altun-Aba, Vakfiyesi ve Hayatı", s. 302.

B. Köylerde Hediyeleşme

Medeniyetlerin bir parçası olan köylü, şehir hayatının devamını sağlayan yiyeceği üreterek şehirlerde yaşayan insanları desteklemiş, kültürlerin zenginleşmesini ve devamlılığını sağlamıştır. Binâenaleyh, kırsalı olmayan şehir, varlığını sürdüremez. Selçuklu Anadolusu'nda nüfusun %90'nın köylü olduğu düşünülürse, kırsal hayatın esası olan köy ve köylünün, dönemin toplum hayatında ne kadar belirleyici olduğu kendiliğinden anlaşılmaktadır[363].

Selçuklu Anadolusu'nda köylü, esasında göçebe ve yerleşik olmak üzere iki kısma ayrılmaktaydı. Göçebe köylüler hayvancılıkla uğraşırken, yerleşik hayat süren köylüler ise zirâat ile uğraşmaktaydılar. Göçebe Türkmenler boy beylerine bağlı, ziraatçı Türkmen köylüleri ise aile halinde devlete veya îktâ sahibine bağlı olup vergilerini de devlete veriyorlardı. Selçuklu zamanında diğer Türk-İslâm devletlerinde olduğu gibi nüfusun en kalabalık kesimini köylerde yaşayan çiftçiler teşkil etmekteydi. Selçuklu Anadolusu'nda köy hayatında hediyeleşme kültürüne dair bilgiler, göçebelerde olduğu gibi ne yazık ki fazla mevcut değildir. Köylerde de hediyeleşme geleneğinin olduğu muhakkaktır. Bu konuda kısıtlı da olsa birkaç bilgi mevcuttur.

İbn Battûta, seyahati sırasında Anadolu'dan geçerken köylerde hediyeleşme geleneği ile ilgili bilgiler vermektedir. Seyyah, Kastamonu'dan ayrıldıktan sonra civardaki köylerin birinde o dönemin en güzel zâviyelerin birine misafir olur. Bu zâviye, Fâhreddin Bey tarafından yaptırılmıştır. Zâviyenin ilkelerine göre Harem-i Şerif'ten, Şam, Mısır, Irâkeyn, Horasan ve öteki ülkelerden gelecek dervişlere, zâviyenin evkafından bir kat elbise ile 100 dirhem verilmesi, oradan ayrıldıkları zaman ise 300 dirhem ödenmesi, dergâhta kaldıkları müddetçe gıdalanmaları için et, pirinç, yağ ve helva verilmesi, Anadolu ahâlisinden her dervişe 10 dirhem ile üç gün ziyafet verilmesi şart koşulmuştu[364]. İbn Battûta'nın da bunlardan istifâde edildiği anlaşılmaktadır.

Bektâşî kaynaklarının en önemlisi kabul edilen *Vilâyet-nâme* isimli eserde, köylerde hediyeleşmeye dair şu bilgi geçmektedir: Hacı Bektâş-î Velî, Kayseri'den Ürgüp'e giderken yolda Sineson adlı bir Hristiyan köyüne ulaşır. Hristiyanlar çavdar ekmeği pişirmişlerdi. İçlerinden bir kadın başına bir tekne almış ekmek götürmekteydi. Hünkârı görünce hemen tekneyi başından indirdi. "Derviş dedi. Lütfet. Bir parça ekmek al ye. Bizim yerimizde buğday bitmez ayıplama." Hünkâr bu sözü duyunca "bereketli olsun, çavdar ekin, buğday

[363] Muhammed Said Polat, *Moğol İstilasına Kadar Türkiye Selçukluları'nda İçtimaî ve İktisadî Hayat*, s. 145.
[364] İbn Battûta, s. 221.

biçin, küçük hamur yapın, büyük somun alın" dedi. Şimdi hala o köyde çavdar ekerler, buğday biçerler. Küçük hamurlar yapıp fırına atarlar, büyük somun çıkarırlar. Buğday ekerlerse çavdar olur, fakat çavdar ekince buğday biçerler. Yine bu yüzden o köydeki Hristiyanlar, hünkârın oturduğu makamı ziyaret ederler, her yıl toplanıp gelirler, kurbanlar, adaklar getirip şenlik ederler."[365] Görülüyor ki Selçuklu Anadolusu'nda hediyeleşme misafirperverlik ile iç içe geçmiş olup süre gelen bir gelenektir.

Yine *Vilâyet-nâme*'de köylerde hediyeleşme kültürüne dair şu bilgi de mevcuttur. Aksaray yakınlarında Dindiken adlı bir köyün olduğu, Hacı Bektâş-ı Velî'nin namı her yere yayılınca bu köyde yaşayan bir adamın ihtiyar anasına çörekler yaptırıp, çörekleri Hünkâr'a götürdüğü belirtilmektedir. "Bu adam Hünkârın sohbetinde bulunurdu. Bir eyyam kıtlık oldu. Bu gencin eline bir şey geçmedi. Eli boş gitmemek için ziyaretini geciktirdi. Derken eline biraz dünyalık geçti. Buğday unu aldı ve yine çörek yaptırıp Hünkâr'a götürdü. Çörekleri yere koyup hünkâr'ın ellerini öptü, çekildi durdu, Hünkâr az çok demeyip ne bulursan alıp gelsen, ne olur böyle tekellüfe düşmesen; meğer dostu dosttan ayıran ancak çörekmiş."[366] Görülüyor ki Selçuklu Anadolusu'nda köylüler de şehirliler gibi tasavvuf şeyhlerine hediyeler vermişlerdir.

Kaynak ve araştırma eserlerde Selçuklu Anadolusu'nda köylerde yaşayan halkın arpa, buğday, yulaf, çavdar, üzüm, kayısı, şeftali, badem, erik, armut, limon, zeytin, nar ve pamuk yetiştirdiği bilinmektedir. Bu ürünlerin teâti olunan hediyeler arasında mevcut oldukları düşünülmektedir. Bunların yanında kilim, hasır, yün, kandil ve etin makbul birer hediye türü olduğu kabul edilebilir. Zira mezkûr hediye çeşitlerine bügün de gündelik hayatta sıkça rastlanılmaktadır.

C. Göçebelerde Hediyeleşme

Anadolu coğrafyası mutedil iklimi, sahip olduğu zengin su kaynakları ve verimli otlakları ile Batı İran, Azerbaycan ve İran coğrafyasında toplanan Türkmenlerin dikkatini kısa sürede kendisine çekmiştir. Türkmenler,[367] Malazgirt Savaşı ile Bizans devletinin direncinin kırılmasının hemen ardından hayat tarzlarına elverişli pek çok yaylak ve kışlağın bulunduğu Anadolu'ya kalabalık kitleler halinde göç ettiler. Anadolu'ya gelen bu kalabalık Türkmen kitlelerine başka bir ifade ile Anadolu'daki bu göçebe Türk nüfusa, XIII. yüzyılda Moğol

[365] *Vilâyet-nâme*, s. 23-24.
[366] *Vilâyet-nâme*, s. 78.
[367] Selçuklular Anadolu'nun etnik yapısını değiştirmiş olacaklar ki Selçuklu sultanı I. Mes'ûd (1116-1155) döneminden itibaren Batılı kaynaklarda Anadolu coğrafyası için "Türkiye" (Turchia) denilmeye başlanmıştır. Bkz. Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, s. 100-101; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, s. 355.

istilâsı ile Mâverâünnehir, Horâsân ve Azerbaycan'daki yurtlarından kopan, büyük çoğunluğunu Oğuzların oluşturduğu daha kalabalık yeni göçebeler eklenmiştir. Özellikle Selçuklu Anadolusu'nun uç bölgelerindeki yaylak ve kışlaklarda toplanan Türkmen boylarının, XIII. yüzyıldan itibaren yavaş yavaş yerleşik hayata geçmeye başladığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte XV. ve XVI. yüzyıla ait Osmanlı tahrîr defterleri, Anadolu coğrafyasında yerleşik hayata geçmiş kalabalık Türkmenlerin yanında eski hayat tarzlarını devam ettiren bir göçebe kitlenin varlığını ortaya koymaktadır[368].

Selçuklu Anadolusu'nda göçebe boyları irili ufaklı kabilelere ayrılmaktaydı. Başlıca geçim kaynağı hayvancılık olan Selçuklu göçerleri, kullandıkları meralar için devlete özel mera vergisi ödemekteydiler. Selçuklu göçerlerinin, en önemli mal varlıkları sahip oldukları koyun sürüleriydi. Koyunu at takip etmekteydi. Göçebelerin, atın yanı sıra çift hörgüçlü iri deve yetiştirdikleri de bilinmektedir. Ebü'l-Fazl Beyhakî'nin, Türkmenlerden "deve çobanları" şeklinde bahsetmesi, Selçuklu göçerlerinin mal varlıkları arasında devenin önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir[369].

Kaynak[370] ve araştırma eserlerde Selçuklu göçerlerinin tıpkı Orta Asya ve İran coğrafyasında olduğu gibi Anadolu'da da keçi, sığır,[371] merkep, deve, at, katır ve diğer hayvanları yetiştirdiklerine dair bilgiler mevcuttur. Selçuklu göçerlerinin hayvancılığa dair başlıca üretimleri arasında ise et, süt, yoğurt[372] ve peynirin yanında, yağ, yün ve deri mevcuttu. Yünden keçelerin, elbiselerin, halıların yapıldığı da düşünülmektedir. Mezkûr hayvanların ve üretilen malların hediye olarak verildiğine dair kaynak ve araştırma eserlerde gıdım gıdım bilgiler mevcut olsa da Selçuklu göçerlerinde hediyeleşme kültürünün mevcut olduğu düşünülmektedir. Selçuklu göçerlerinin iktisadî hayatlarından yola çıkılarak göçerlerin birbirlerine gönderdikleri hediyeler arasında koyun, at, deve, katır, merkep, süt, yoğurt, ayran, peynir, yağ, et, kilim ve keçenin olduğunu düşünmekte bir beis yoktur.

Ortaçağ Türk-İslâm devletlerinde olduğu gibi Selçuklu Anadolusu'nda reâyânın önemli bir kısmını teşkil eden göçebelerin, imkânları dâhilinde kendilerinin başında bulunan beylere zaman zaman hediyeler verdikleri görülmektedir. İbn Bîbî, Selçuklu sultanı I.

---

[368] Osman Gazi Özgüdenli, "Selçuklu Çağında Kırsal Hayat: Göçebeler ve Köylüler", s. 559-560. Selçuklular devrinde göçebelerin dünyasını daha ayrıntılı anlamak için Oğuzlar'ın tarihini bilmek gerekmektedir. Bu mevzu ile alakalı olarak şu çalışmaya bkz. Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s. 393.

[369] Osman Gazi Özgüdenli, "Selçuklu Çağında Kırsal Hayat: Göçebeler ve Köylüler", s. 557.

[370] Gerek Türkistân'da gerekse Selçuklu Anadolusu'nda mensup oldukları devlete önemli hizmetleri geçmiş olan göçebelerin hediyeleşme dünyasına dair bilginin ne yazık ki pek fazla mevcut olmadığı görülmektedir. Göçebelerin hediyeleşmelerini belirtmeye çalışırken cümlelerimiz net bilgiden daha ziyade yorumdan ibarettir.

[371] Faruk Sümer, *Oğuzlar*, s. 393.

[372] Tuncer Baykara, *Türkiye Selçuklularının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, s. 147.

Alâeddin Keykubad, tahta çıktığı zaman o dönemde uç beyleri olan Emir-i Çoban Melikü'l-Ümerâ Hüsâmeddin ile Emir-i Kızıl Melik'ül-Ümerâ Seyfeddin'in, sultana para ve köle getirdiğini kaydetmektedir[373]. Diğer uç beylerinin de sultana koyun, at, deve ve gulâm[374] getirdiğini belirtmektedir.

Göçebelerde *Az veren candan, çok veren maldan* sözüne de uygun olarak tiftik, kuşak, ekmek, bal, tahta kaşık, heybe, keçe, çadır ve at koşumunu gönülden vermiş olmaları da muhtemeldir.

[373] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 244.
[374] Tuncer Baykara, *Türkiye Selçuklularının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, s. 146.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SELÇUKLU ANADOLUSU'NDA HEDİYENİN MAHİYETİ

Bu bölümde kaynak ve araştırma eserlerin verdikleri bilgilerden hareketle Selçuklu Anadolusu'nda hangi tür hediyelerin verildiği izah edilecektir. Gündelik hayatta kullanılan hil'at, altın, çeşitli mücevherler, para, gulâm, cariye, at, deve, merkep ve giyim kuşam olarak kullanılan her türlü eşyanın hediye olarak verildiği görülmektedir.

A. Hediye Çeşitleri

1. Hediye Olarak Hâkimiyet Alâmetleri

Türkiye Selçuklu devleti döneminde de hükümdarlara mahsus ve yöneticilerin hükümdar olduğunu gösteren çeşitli hâkimiyet alâmetleri vardı. Bunlar manevî ve maddî olmak üzere iki kısımdı[375]. Manevî alâmetlerden en önemlileri unvan ve lâkablar olup bunları hutbe takip etmekteydi. Maddî alâmetler ise; taht, tâc, sikke, çetr, nevbet, bayrak, tıraz, hil'at, gâşiye, ok, yay, yüzük (mühür), çadır, tevki ve tuğra idi. Mezkûr alâmetlerden bazılarının, muhtelif dönemlerde Selçuklu Anadolusu'nda teâti olunan hediyelerin arasında olduğu görülmektedir.

Türkiye Selçuklu devletinin ilk hükümdarı Süleyman Şah'ın "sultan" unvanını kullandığı rivâyet edilmektedir. Unvanın Süleyman Şah'a Büyük Selçuklu sultanı Alp Arslan tarafından mı yoksa Abbasî halifesi el-Muktedî tarafından mı verilmiş olduğu tartışmalı olsa da Selçuklu sultanına verilen bu unvanı hediye olarak kabul etmekte bir beis yoktur[376]. Türkiye Selçuklu sultanlarından I. Kılıç Arslan ile Şâhin Şah'ın da "sultan" unvanını kullandıkları görülmektedir. Ayrıca I. Mes'ûd'un "el-sultan el-mu'azzam", I. Gıyâseddin Keyhusrev'in iki saltanatı sırasında "el-sultan el-mu'azzam", I. İzzeddin Keykâvus'un "el-sultan el-gâlib" ve I.

[375] Erdoğan Merçil, *Selçuklular'da Hükümdarlık Alâmetleri*, s. 30.
[376] Unvan ile ilgili tartışmalara bkz. Erdoğan Merçil, *Selçuklular'da Hükümdarlık Alâmetleri*, s. 35.

Alâeddin Keykubad'ın "sultan el-mu'azzam" şeklinde unvan kullandığı görülmektedir. Türkiye Selçuklu sultanlarının Rükn el-dîn, İzz el-dîn, Gıyâs el-dîn ve Alâ el-dîn olmak üzere dört farklı lâkab kullandıkları da anlaşılmaktadır[377].

Selçuklu sultanlarına hediye olarak gönderilen mezkûr hâkimiyet alâmetlerinin Abbâsî halifeleri tarafından gönderildikleri tespit edilmiştir. II. Rükneddin Süleyman Şah'ın cülûsunu bütün eyaletlere, komşu devletlere ve Abbâsî halifesine bildirmesiyle Halife en-Nâsır-li Dînillâh saltanat menşuru, çetr ve sancak göndererek onun hâkimiyetini tasdik etmiştir. Bunların yanında halife II. Rükneddin Süleyman Şah'a on yıl boyunca Tokat'ta melik iken kullandığı "melik ül-kâhir" lakabı yerine "sultan ül-kâhir" lakabını vermiştir[378]. Görülüyor ki Türkiye Selçuklu devletinde yeni hükümdar olmuş sultanların kendi devirlerinin başladığını belirtmeleri için cülûslarını komşu hükümdarlara ilan etmeleri gerekiyordu. Bu ilan ile Abbâsî halifeleri çeşitli hâkimiyet alâmetleri gönderek bunu tasdik etmişlerdir. Ayrıca bu hediyeleşme yöntemi ile Abbâsî halifeleri, Selçuklu sultanlarına çeşitli unvan ve lâkablar vererek İslâm dünyasının dini liderleri olduklarını da göstermiş bulunuyorlardı[379].

2. Hediye Olarak Hil'at

Hil'at; Çin, Eski Mısır, İslâmiyet öncesi Türk devletleri, Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu, Bizans ve Memlûk tarihinde verilen hediyelerin en önemlisiydi. Ayrıca kaynak ve araştırma eserlerde en çok zikredilen hediye türüdür. Hil'at[380] verme geleneği Türkiye Selçuklu devleti zamanında Anadolu coğrafyasında da devam etmiştir.

---

[377] Erdoğan Merçil, *Selçuklular'da Hükümdarlık Alâmetleri*, s. 43.

[378] Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 287. Hamdullah Müstevfi-i Kazvînî, Rükneddin Süleyman Şah'ın saltanatının Rûm'da güçlendiğini, Dârü'l-hilâfeden ona "es-Sultânü'l-kâhir" lakabının verildiğini belirterek bu unvanın verilişini teyid etmektedir. Bkz. Erkan Göksu, "Târîh-i Güzîde'ye Göre Rûm(Anadolu) Selçukluları", *Nüsha Dergisi*, S. 27, (2008), s. 23-32.

[379] Ayrıca Abbâsî halifeleri de Selçuklu sultanları gibi cülûs merasimlerinden sonra kendilerine bağlı emîrlere hâkimiyet alâmetleri olarak bir takım hediyeler göndermekteydiler. Hilâfet merkezine bağlı bütün emîrliklerde yeni halife adına hutbe okuturlardı. Gönderilen bu manevî hediyeler; hil'at, teşrif ve menşuru idi. Bkz. İbnu'l-Ezrak el-Fârikî, *Meyyâfârikîn ve Âmid Tarihi*, (Artuklular Kısmı), Araştırma inceleme ve notlarla Türkçe çev. Ahmet Savran, Erzurum 1992, s. 123.

[380] Hil'at sözlükte "elbisesini çıkarmak, üzerinden çıkardığı elbiseyi başkasına vermek" anlamına gelen hal' kökünden türeyen hil'at, terim olarak halifeler ve hükümdarlar tarafından taltif etmek ve şereflendirmek amacıyla devlet adamlarına ve diğer bazı kişilere giydirilen değerli elbiseyi ifade eder. Dârüttırâzlarda sanatkârâne sırma işlemelerle, özellikle şerit halinde kenar yazılarıyla süslenmiş olan ve hükümdarın isim veya alâmetini (şiar) taşıyan kaftanlar (tırâz) hükümdar tarafından taltif amacıyla birine hediye edildiğinde hil'at adını alırdı. Hil'atın çoğul şekli olan hila' ile teşrîf (çoğulu teşârîf, teşrîfât) kelimeleri ise memuriyetin mahiyet ve önemine göre başlık, kemer, hamail, kılıç, at, davul, bayrak ve para gibi birtakım hediyeleri de içine alırdı. Bu elbiselerin rengi devletin benimsediği renkte olurdu (Abbâsîler'de siyah, Selçuklular'da kırmızı, Fâtımîler'de beyaz). Daha fazla bilgi için Bkz. Mehmet Şeker, "Hil'at", *DİA*, XVIII, s. 22-25. M. Fuad Köprülü, "Hil'at", *İA*, V, s. 483-486. Büyük Selçuklu devletinde hil'atlar umumiyetle hâkimiyet sembollerinden meydana geliyordu; bu itibarla her defasında, bazı ufak farklar ile muayyen eşyadan ibaretti. Sonra hil'atlar derece ve rütbe itibariyle daha yüksek olan bir makamdan, daha aşağı kademelerdeki vassal hükümdarlara, devlet adamlarına, kendilerinin

Türkiye Selçuklu devletinde hil'at'ın verilmesi ile ilgili örnekler oldukça fazladır. Hil'atlar çoğu zaman Selçuklu sultanları tarafından cülûs merâsimlerinde, kazanılan askerî ve siyasî başarılar neticesinde düzenlenen bezm meclislerinde, devlet erkânından bir kimsenin önemli bir görevi ifâ etmesi ve devlet ricâlinin rütbelerinin yükseltilmesi için düzenlenen törenlerde verilmekteydi. Selçuklu Anadolusu'nda hil'at veliahtlara, melik şehzâdelere, komşu hükümdarlara, elçilere, vassallara, habercilere ve şâirlere verilirdi.

Türkiye Selçuklu devletinde sultan tarafından hil'at verilmesi ile ilgili zikredilen örneklerden farklı olarak, hilâfet makamından da Selçuklu sultanlarına birçok hediyeler gönderilmiştir. Bu hediyeler arasında en dikkat çekici olanı ise hil'at'tır. I. Alâeddin Keykubad'ın tahta geçtiğini öğrenen Abbâsî halifesi en-Nâsır li-Dînillâh'ın, elçi olarak Şehâbeddin es-Sühreverdî'yi hükümdarlık hil'atı, menşur, sultanlık kılıcı ve diğer hâkimiyet alâmetleriyle Konya'ya gönderdiği bilinmektedir. Şehrin kadı, âlim, derviş ve ahîleri elçiyi Zincirli denilen mevkîye kadar giderek karşıladılar. Sultanın da Hilâfet makamını tebcil için hassa askerleriyle birlikte elçiyi karşılamaya çıktığı görülmektedir. Sühreverdî, ertesi gün sarayda halifenin hil'atını Sultan I. Alâeddin Keykubad'a giydirdi ve başına sarığını koyup, ona adâletten ve şeriâttan ayrılmamasını tavsiye etti[381]. Görülüyor ki Abbâsî halifeleri, ruhâni hâkimiyetleri altında bulunan Selçuklu sultanları tahta çıktığı zaman onların fiili hâkimiyetlerini tasdik etmişlerdir.

Hil'at vermek, ancak hükümdarlara mahsus hâkimiyet haklarından olup vezirlerin yahut devlet merkezinden uzak yerlerde hükümdarı temsil eden vâlilerin, vazife sahiplerine hil'at vermeleri ancak hükümdara vekâleten olurdu[382]. Selçuklularda yeni hükümdar olmuş sultan, biâttan sonra beylere, vezirlere ve diğer devlet erkânına hil'at giydirirdi. Selçuklu sultanları tahta çıktıklarında bir nevi yeniden tayin anlamınna gelen hil'atları yenilerlerdi. Bu geleneğin Türkiye Selçuklu devletinde de devam ettiği görülmektedir. I. Alâeddin Keykubad tahta çıkınca merâsime katılmaları için uç beylerine ferman yollayıp baş şehre gelmelerini emretmiştir. Şehre gelen uç beylerine ikramda bulunduktan sonra onların hil'at ve

---

yaptıkları hizmetlerden veya itaatlarından dolayı veyahut sadece veren makamın teveccühünü kazanmış bulunmasından dolayı, ödüllendirmek için veriliyordu. Bkz. Mehmet Altay Köymen, *Alp Arslan ve Zamanı*, II, s. 85. Türkiye Selçuklu devletinde de hil'atların verilişi böyleydi.

[381] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 253-258. Abbâsî halifeleri tarafından Büyük Selçuklu sultanlarına da bu mealde öğütler verilir, hil'atlar giydirilirdi. Selçuklu sultanı Tuğrul Bey, 1058 yılında Bağdat'a Abbâsî halifesinin huzuruna gittiğinde halifenin elini öptü. Gerçekleşen bu toplantıda halife, Tuğrul Bey'e hil'at giydirdi. Tuğrul Bey de halifeye, o dönemde elzem olan 50. bin dinar ve çadırları, silahları ve eşyaları ile birlikte 50 Türk memlûk verdi. Bkz. Mustafa Alican, *İbnü'l-Verdi: Bir Ortaçağ Şairinin Kaleminden Selçuklular*, İstanbul 2014, s. 30.

[382] M. Fuad Köprülü, "Hil'at", *İA*, V, s. 483-486.

menşurlarını yenileyerek beyleri yerlerine göndermiştir[383]. Görülüyor ki hil'ât, Selçuklu Anadolusu'nda da verilen hediyelerin arasında daima yerini korumuştur. Özellikle Selçuklu sultanlarının cülûsları zamanında verdikleri hil'atlar, sultanların tahta çıktığının, kendisinden önceki sultanın devrinin kapandığının ve yeni bir devrin başladığının habercisi olarak bir sembol işlevi de görmüştür.

Birçok İslâm devletinde hil'atları dokumaya mahsus imâlâthaneler (dâr al- tirâz) mevcuttu. Hil'âtlar burada yapılırdı ve hükümdarların alâmeti ya dokuma içine konmak yahut dokunmuş hususi parçalar şeklinde sonradan kostüme ilâve olunmak suretiyle hil'at vücûda getirildi[384]. Türkiye Selçuklu devletinde de hil'âtların hazırlanması böyle olmalıdır.

3. Hediye Olarak Giyim Kuşam

Selçuklu devrinde Anadolu'da giyim kuşam olarak tespit ettiğimiz kadarı ile İpek kumaşlar,[385] kürkler, börk, kaftan, şalvar, çizme, ayakkabı, kuşak, kemer, uçkur, eldiven ve mendil mevcuttu[386]. Muhtemelen giyim kuşam olarak verilen hediye türleri arasında bunlar da vardı. Marco Polo eserinde, Türkiye bölgesinde koyu kırmızı ve diğer renklerdeki, çok güzel ve çok zengin, çok büyük miktarda ipekli kumaşlar ve daha birçok şeyin de burada yapıldığını belirtmektedir[387].

Türkiye Selçuklu devleti döneminde giyim kuşam eşyası olarak kumaşların, ipeklerin ve battaniyelerin satıldığı bilinmektedir[388]. Düğünlerde ise kesme, biçme, işleme ve mücevherlerle süsleme işinin yapıldığı elbiselerin dikilmiş olduğu görülmektedir. Bu elbiseler düğünlere özel olarak hazırlanan elbiseler olmalıdırlar. Giyim kuşam eşyası olarak *Dîvân-ı*

---

383 İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 243-244; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 351.
384 M. Fuad Köprülü, "Hil'at", *İA*, V, s. 484.
385 Balıkesir memleketinden bol miktarda ipek ve ladin çıkar. Buradan Hristiyan memleketlerine naklederler. Buranın ipeği ve kumaşı Rumların İstanbul'daki ipek ve kumaşına uyar. Ve en çok İstanbul kumaşları bu ipekten yapılır. Bkz. Yaşar Yücel, "Mesâlikü'l-Ebsâr'a Göre Anadolu Beylikleri", *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, I, Ankara 1991. s. 193. Bizanslılar geleneksel desenlerine bağlı olarak muhteşem kumaşlarını dokumayı sürdürdüler. Kumaşlar, altın ipekli işlenmiş, desenlerle süslü imparator moru denilen kızıl, limon sarısı, gül rengi, elma yeşili gibi binbir renkte dokunurdu. Herbiri bir unvanın, bir mevkiin sembolü idi. İmparator seyahate çıktığında yanında sandıklar dolusu kumaşlar taşınırdı; bunlar yerel valilere göre ve elçilere hediye edilirlerdi. Ayrıca imratoru ziyaret için İstanbul'a gelen hükümdarlara ve önemli kişilere de bu kumaşlardan hediyeler sunulurdu. Saray mensuplarının çoğu ise mevkiine göre bu kumaşlardan yapılmış kıyafetler giyerdi. Bkz. Işın Demirkent, "12. Yüzyıla Kadar Bizans'ta Loncalar", *Bizans Tarihi Yazıları (Makaleler-Bildiriler- İncelemeler)*, İstanbul 2005, s. 168. Türkiye Selçuklu devletinde de durumun böyle olduğu düşünülmektedir.
386 Mehmet Altay Köymen, *Alp Arslan Zamanı Türk Giyim-Kuşamı*, Ankara 1971.
387 Marco Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi: Harikalar Kitabı I*, s. 75.
388 Erdoğan Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler,* Ankara 2000, s.13.

Kebîr'de sık sık "atlas kumaş"[389] ifadesi geçmektedir. Bu atlas kumaşların sıradan kumaşlar olmayıp oldukça gösterişli ve pahalı kumaşlar olduğu anlaşılmaktadır[390]. Hatta bir başka yerde:

"*Kendimle olmadığım zaman kulağım,*

Bunların elinden kurtulur da padişahlar gibi atlaslara bürünür,

Ağır libâslar giyinir, salınırım."[391]

İfadesi ile atlas kumaşları sultanların ve varlıklı kimselerin giydiği belirtilmektedir.

"*Sus, bu da kaderin cilvesi; seni savaşa, atlas kumaşlara düşürmüş, beni de şiire.*"[392]

"*A güzel, şu güz mevsimine bak; şu çıplakları gör de atlas gibi şaraptan birer kaftan ver onlara.*"[393]

Beyitleri ile Selçuklu Anadolusu'nda kumaşın şiir diline girecek kadar önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Selçuklu Anadolusu'nda dönemin ileri gelen kadınları tarafından muhtelif kimselere çeşitli kıyafetlerin hediye olarak verildiği görülmektedir. Mevlânâ'nın oğlu Bahâeddîn Veled'in hanımı Fatma Hatun, yemeğini fakirlere, yetimlere ve dul kadınlara dağıtırdı. Muhtaçlara gömlek ve hediyeler bağışlardı. Nitekim Fatma Hatun bu huylarını, Tokat'ta Gürcî Hatun, Gumaç Hatun ve Pervâne'nin kızına da gösterdi[394].

---

[389] Kumaşın gerek İslâm dünyasında, gerekse Selçuklu dünyasında çok önemli bir yeri vardır. Saray erkânının kullandığı ağır kumaşlar yabancı ülkelere gönderilen hediyelerin de başında gelmiş, sultanların birbirine kıymetli kumaşlardan yapılmış hil'at yollamaları ve başarı gösteren önemli kişilerin aynı şekilde taltif edilmesi İslâmî bir geleneği oluşturmuştur. Bkz. Nevber Gürsu, "Kumaş", *DİA*, XXVI, (2002), s. 367-370. Atlas: Sert ve parlak bir ipekli kumaş türüdür. Diğer adı saten olan atlas, ipeğin parlaklığını en belirgin biçimde gösteren kumaş cinsidir ve Arapça talise (طلس) kökünden türeyen "tüysüz, parlak" anlamındaki adını bu sebepten ötürü almıştır. Türkçe'ye Fransızca'dan giren öteki adı saten ise Avrupa dillerine XIV. yüzyılda İspanyolca aracılığıyla yine Arapça'dan geçmiştir ve aslı, Çin'in dokuma tezgâhlarıyla ünlü Tsia-tung şehrinin Arapça'da aldığı Zeytûn şeklidir. Bu durum atlasın çok eski bir dokuma türü olduğunu, ilk defa ipeğin anavatanı Çin'de dokunduğunu ve ticaretini yapan Araplar vasıtasıyla Endülüs pazarlarında Batı dünyasına tanıtıldığını göstermektedir. Atlas, tanınmasının ardından Batı'da da büyük revaç bularak XV. yüzyıldan itibaren özellikle İtalyan ve Fransız tezgâhlarında dokunmaya başlamıştır. Ancak İbn Bîbî'nin, Anadolu Selçukluları'nın Bizans'tan "atlas-ı İstanbûlî" getirttiklerini belirten cümleleri, Justinien devrinden (527-565) beri ipekçilikle meşgul olan Bizanslılar'ın atlas dokumayı daha önceden bildiklerini göstermektedir. XV. yüzyılda yabancı menşeli atlas kullanan Osmanlılar XVI. yüzyılın başında, daha önce kadifenin yanında pek itibar etmedikleri atlasla ilgilenmeye ve miskî atlas, şehrî atlas (Bursa işi), Şam atlası, Maraş atlası gibi isimler verdikleri atlasları dokumaya başlamışlardır. Pahalılığından dolayı genellikle saray mensupları ve zenginler tarafından kullanılabilen atlas, dayanıklılığın gerekli olduğu veya parlaklığın göze hoş göründüğü bayrak, sancak, özellikle yorgan yüzü, yastık, perde, bohça, ferman, cüz ve para kesesi, kürk astarı, kaftan, şalvar, entari gibi eşya ve libasın yapımında tercih edilmiştir. Osmanlılarda genellikle kışın tercih edilen bir kumaş türüdür. Bkz. Sargon Erdem, "Atlas", *DİA*, IV, (1991), s. 80. Selçuklu Anadolusu'nda da atlas kumaşların böyle olduğu düşünülmektedir.

[390] Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, V, s. 36.

[391] Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, II, s. 149.

[392] Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, III, s. 195.

[393] Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, VII, s. 246.

[394] Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, II, s. 136.

Selçuklu döneminde Anadolu'da teâti olunan hediyelerden giyim kuşam olarak değerli kumaşlar, ketenler, döşemelikler, murassa kemerler, cübbe, aba, külâh olmak üzere çeşitli giysiler ve örtülerin de ön plana çıkmıştır. Mezkûr hediyeler dönemin zarurî ihtiyaçları olmalıdır.

4. Hediye Olarak Ev Eşyası

Günümüzde hediye olarak verilen ev eşyalarının, Selçuklu Anadolusu'nda da ictimâî hayatta sıklıkla verilen hediyeler olduğu görülmektedir. Kaynak ve araştırma eserlerden elde edilen mâlûmata göre hediye olarak verilen ev eşyaları arasında gümüş vazolar, kadehler, tabaklar, çeşitli ev ve mutfak aletleri, altın ve gümüş kaplar olduğu tespit edilmiştir. Bu hediyelerin yanında muhtelif desenlerle işlenmiş halı[395] ve kilimler de verilen hediyelerin arasında olmalıdırlar. Ev eşyası olarak mezkûr hediyelerden altın ve gümüş kaplar gibi kıymetli olanların ictimâî hayatta zengin kesim arasında veya bu kesimin verdiği hediyeler olarak görmek daha doğru olacaktır. Zengin kesim dışında kalan ve maddî değeri düşük olan hediyelerin ise tüm alt kesimdeki ictimâî sınıflar arasında teâti olunduğu düşünülmektedir.

5. Hediye Olarak Ziynet Eşyası

Selçuklu Anadolusu'nda sultanların hanedan mensuplarına gönderdikleri veya hanedan mensuplarından aldıkları hediyelerin başında altın ve çeşitli mücevherler gelmekteydi. Altın en makbul gören hediye türüydü. Altının maddî değerinin yanında manevî değeri de önemliydi. Genellikle doğum vesilesi ile hediye edilen altınlar uzun yıllar muhâfaza ediliyordu[396]. Yine Selçuklu sultanları tarafından seçkin ve sıradan kimselere verilen hediyelerin başında altın gelmekteydi. Nitekim *Dîvân-ı Kebîr*'de "Padişahların hepsi de altın bağışlar"[397]. İfadesi sultanların altını hediye olarak verdiklerinin bir göstergesidir. Altının

---

[395] Anadolu Selçukluları döneminden ve XIII. yüzyılın ilk yarısından kalan orijinal parçalarla tanıdığımız Selçuklu halı sanatı, devamlı gelişmelerle daha sonraki halı sanatına sağlam bir temel olmuştur.
Konya Alaêddin Camiinde, 1905 yılında Alman Konsolosu LOYTVED tarafından bulunan üçü tam, diğerleri fragman olan 9 parça halı, Müzede yer alan en eski tarihli Türk halılarıdır. Bu halılar, çift Gördes Türk düğümü ile yapılmıştır. Halılar renk ve dekor bakımından inanılmaz bir zenginlik gösterirler. Zemin genelde koyu mavi veya kırmızıdır. Pek az renk kullanılmış olmakla beraber, aynı rengin çeşitli tonlarıyla büyük bir zenginlik etkisi uyandırmıştır. Bu halıların asıl anıtsal ve karakteristik manzarasını veren geniş bordürlerdeki iri kûfi yazı dekorudur. Başlangıçta uçları ok başını andıran sivri üçgenlerle nihayetlenen dik harfli bir kûfi görülür. Sonraları bu çeşitli değişmeler uğrayarak devam eder. Zeminde yer alan motifler genelde, baklava, sekiz köşeli yıldız, uçları çengellerle çevrilen sekizgenler gibi geometrik şekillerden ibarettir. Bkz. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türk ve İslam Eserleri Müzesi, *http://www.tiem.gov.tr/hali-ve-kilim.asp* (erişim tarihi: 30. 10. 2015.) Marco Polo eserinde, dünyanın en iyi halılarının Türkiye bölgesinde yapıldığına dair bilgiler vermektedir. Bkz. Marco Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi: Harikalar Kitabı I*, s. 75.

[396] Aydın Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 66.

[397] Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr*, III, s. 44.

yanında gümüş ve diğer madenlerden yapılan sikkeler, akik taşlar, inciler, lâl ve firuze gibi değerli taşların da verilen hediyeler arasında olduğu düşünülmektedir.

Kaynak ve araştırma eserlerde ziynet eşyası olarak verilen hediyeler arasında altın haricinde bir hediye türüne rastlanılmasa da gümüş, kolye, bilezik, yüzük ve benzeri ziynet eşyasının da hediye olarak verildiği düşünülebilir. Selçuklu ictimâî hayatında; şehirlerde, köylerde ve göçebe kültürde yapılan düğünlerde altının takı olarak takılması, altının önemli bir hediyeleşme türü olduğuna işarettir. Altının her ne kadar maddi boyutu öne çıksa da o daima manevî değerini korumuştur.

"*Tekrar âşıkların yüzlerini görünce, saçı saçmak için gümüşlerle dolu tabakla geldik*"[398].

İfadesi ile Selçuklu Anadolusu'nda da diğer Türk-İslâm devletlerinde olduğu gibi saçı saçma geleneğinin devam ettiğini ve bu gelenek vesilesi ile çeşitli değerli ziynet eşyalarının hediye olarak verildiği anlaşılmaktadır. Selçuklu döneminde Konya'nın ileri gelenlerinden olduğunu düşünülen "Yâkupların Selâhaddin'i, kuyumculara mücevher bağışlayan er; sırlar güneşidir o, gizli şeyleri bilir o."[399] ifadesi ile Selçuklu Anadolusu'nda da zenginliği ve cömertliği ile bilenen sarrafların hediyeler verdiklerinin bir göstergesidir.

6. Hediye Olarak Para

Kaynak ve araştırma eserde Selçuklu Anadolusu'nda teâti olunan hediyeler arasında para ifadesi pek fazla ve açıkça zikredilmese de çeşitli sebeplerden dolayı paranın da hediye olarak verildiği bilinmektedir. Para için daha çok *sadaka* tabiri kullanılmıştır. Sultan Rükneddin'in zevcesi talihli Gumâc Hatun'un naklettiği bir olayı buna misal olarak vermek mümkündür. "*Eskiden sultanlara ait olan saraylarda bir kısım hanımlar ile beraber oturuyorduk. Birdenbire Hüdavendigâr kapıdan içeri girdi. Çabuk! Çabuk! Evden dışarı çıkın dedi. Hemen yalın ayak dışarı koştuk. Hepimiz çıkınca sofanın kemeri çöktü. Hepimiz onun mübarek ayaklarına kapandık ve teşekkür borcumuzu yerine getirdik ve ihtiyaç sahiplerine sadakalar verdik*"[400]. Mevlevî kaynaklarına göre Gürcü Hatun ve Muinüddîn Süleyman Pervâne muhtelif zamanlarda Mevlânâ ve müridlerine yüksek miktarda sadakalar dağıtmıştır. Ayrıca

[398] Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr,* V, s. 64.
[399] Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr,* V, s. 408.
[400] Ferîdûn bin Ahmed Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafındakiler (Risâle),* Türkçe çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul 1977, s. 93.

Selçuklu Anadolusu'nda para olarak verilen hediyeler arasında dinar[401] ve dirhem[402] de mevcuttu.

7. Hediye Olarak Yiyecek ve İçecekler

Kaynak ve araştırma eserlerde gerek Selçuklu Anadolusu'nda gerekse beylikler devrinde tüketilen yiyecek ve içecekler ile ilgili bilgiler mevcuttur. Fakat hangi tür yiyecek ve içeceklerin hediye olarak teâti olunduğuna dair bilgi fazla mevcut değildir. Mevlevî kaynaklarında verilen hediyelerin arasında *helva*, Bektâşî kaynaklarında ise *çörek* zikredilmektedir. Söz konusu dönemde Anadolu'da üretiminin yapıldığı bilinen yiyecek ve içeceklerden hareketle mercimek, buğday, pirinç,[403] kabak, havuç, şalgam, keşkek, şalgam turşusu, harda, gül suyu, elma, incir, kayısı, üzüm, kavun, pekmez ve bal gibi muhtelif gıda çeşitlerinin[404] yanında peynirin, etin ve yoğurdun da hediye olarak verilmiş olması muhtemeldir.

Bir vakfiyede belirtilen "*Her gün adı geçen zaviyede yeteri derecede ekmek yapılır. Her çanak için yüz elli dirhem miktarında bir ekmek verilir. Ve yine her sene mahsulünden, yemekleri pişiren adama; on ölçek buğday ve bir ölçek atılmış pamuk ve her gün rayiç meşkûk bir dirhem ile yemekten iki çanak ve ekmek öğlen ve akşam için verile. Her sene; ondan on ölçek buğday, ekmek yapan adama ve atılmış pamuktan bir ölçek ile her gün meşkûk bir dirhem ve yemekten iki çanak öğle ve akşam ekmekle birlikte verile. Zaviyede odun getiren kişiye her sene sekiz ölçek buğday, her gün iki çanak yemek ve ekmek ve meşkûk bir dirhem verile. Her yıl yaygı yayan ve zaviyeyi, misafir odalarını, sofaları süpüren kişiye sekiz ölçek buğday ve her gün öğle ve akşam yemekten iki çanak ile ekmek ve yılda bir defa bir ölçek atılmış pamuk verile. Ve her sene; yemek yiyenlere, yemek dağı tan nakip adlı görevliye beş ölçek buğday, bir öl çek atılmış pamuk ve her gün meşkûk bir dirhem, öğle ve akşam iki çanak yemek ile ekmek verile. Mahsulleri toplayıp yazan ve satan kâtibe ve vakıf durumlarına bakan ve düzenleyen kişiye her yıl, on beş ölçek buğday ve her gün mesûk iki dirhem verile*"[405] İfadeleri Selçuklu Anadolusu'nda gündelik hayatta ihtiyaç duyulan gıda maddelerinden

[401] Ağırlık birimi olarak 1 miskal'e eşittir. Altın darbı açısından ise 4,233 gramdır. Bkz. Walter Hinz, *İslâm'da Ölçü Sistemleri*, Türkçe çev. Acar Sevim, İstanbul 1990, s. 13.

[402] Anadolu Selçuklu devletinde 260 *dirhem*'lik=833 gram küçük (şer'î) *menn*'in ağırlık birimi olarak hâkim olduğu görülmektedir. Ayrıca Selçuklu Anadolusu'nda bölgeden bölgeye değişen birçok ağırlık ölçüleri için bkz. Walter Hinz, *İslâm'da Ölçü Sistemleri*, s. 26.

[403] Bu Germiyan ilinde bir de Şarköy şehri vardır. Burada pirinçten başka bir şey yetişmez. Bu ilin ahalisi ikramı severler." İfadesinden hareketle beylikler devrinde Anadolu'da pirincin hediye olarak verildiği düşünülebilir. Bkz.Yaşar Yücel, "Mesâlikü'l-Ebsâr'a Göre Anadolu Beylikleri", s. 193.

[404] Aydın Taneri, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, s. 75-76.

[405] Sadi Bayram, "Amasya-Taşova-Alparslan Beldesi Seyyid Nûreddîn Alparslan er- Rufai'nin 655 H./1257 M. Tarihli Arapça Vakfiyesi Tercümesi ile 996 H./1588 M. Tarihli Seyyid Fettah Velî Silsile-nâmesi", s. 42. Selçuklu döneminde yazılan diğer vekfiyelerde de bu mealde bilgiler mevcuttur.

ekmek, buğday ve o gün vakfiyede çıkan yemeğin hediye olarak verildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca vakfiyedeki bu ifadeler, ekmek ve buğdayın Selçuklu Anadolusu'nda ne kadar elzem olduklarının göstergesidir.[406]

Carpini, "*Moğollar, eğer at sütüne sahip iseler bunu bol miktarda içerler. Yine koyun, keçi, inek ve develerin sütlerini de içerler. Şarap, bira ve methin ne olduğunu bilmezler, bunları sadece diğer uluslardan gelen elçilerin getirdiği hediyeler olarak tanırlar. Yaz gelince at sütü çok bol olduğundan, hediye olarak gelen veya avladıkları hayvanların dışında pek seyrek olarak et yerler*"[407]. Bu ifâdelerden Moğollara, hediye olarak verilen muhtelif hayvanların yanında şarap, bira ve methin de hediye olarak verildiği anlaşılmaktadır.

8. Hediye Olarak Savaş Araç ve Gereçleri

Türkler arasında en değerli hediyelerden biri olarak kabul edilen silah, gerek devletler ve hükümdarlar arasında gerekse bireyler arasındaki hediyeleşmelerde bazen taltif, dostluk ve iyi niyet göstergesi olarak, bazen tâbi-metû ilişkisinin[408] bir neticesi, bazen de siyasî bir mesaj mahiyetinde bir tehdit unsuru olarak kullanılmıştır[409]. Hediye olarak değer kazanmış silahların başında Türkler için özel bir yeri olan ok ve yay gelmektedir[410]. Aynı şekilde kılıç da anlamlı bir hediye sayılmış, hükümdarlar tarafından namlusuna altın ve gümüş kakmalarla zafer ve saadet dilekleri, kelime-i tevhid, âyet ve hadîsler işletilerek özellikle mülkî ve askerî yetkililere hediye edilmiştir[411]. Bunların dışında gürz, tolga, bıçak/hançer ve zırh silahlara da kişiler arasındaki armağanlaşmalarda sıkça rastlanır. Selçuklu Anadolusu'nda da silah olarak verilen hediyelerin bu türde oldukları düşünülmektedir.

Yine mezkûr savaş araç ve gereçleri Türk tarihinin her döneminde önemli olduğu gibi Selçuklular devrinde Anadolu'da da önemini korumuştur. Anadolu coğrafyasını yurt olarak tutmak ve burada devamlılık sağlamak amacıyla Selçukluların rakiplerine karşı çetin mücâdeleler verdikleri görülmektedir. Bundan dolayı savaş araç ve gereçlerine önem

---

[406] Selçuklular zamanında Anadolu'da ekmeğin hazırlanmasından tüketimine kadar geçirdiği bütün safhaların incelenerek Selçuklu beslenme kültüründeki yerinin ve ekonomik değerinin önemi için şu çalışmaya bkz. Osman Gazi Özgüdenli-Ömer Uzunağaç, "Selçuklu Anadolusu'nda Ekmek", *MTAD*, I/1, (2014), s. 43-72.

[407] Johann de Plano Carpini, *Moğol Tarihi ve Seyahatnâme*, Türkçe terc. Ergin Ayan, Trabzon 2000, s. 48.

[408] Selçuklularda ok tâbiiyet ve davet sembolü, yay metbûluk ve hâkimiyet sembolü olarak kullanılmıştır. Bu mevzu ile alakalı ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Turan, "Eski Türklerde Okun Hukukî Bir Sembol Olarak Kullanılması", *Belleten*, IX/35, (Temmuz 1945), s. 305-318; Erkan Göksu, *Okla Yükselen Millet: Türklerde Ok ve Okçuluk*, Konya 2013, s. 172-192.

[409] Erkan Göksu, *Türk Kültüründe Silah*, İstanbul 2008, s. 457.

[410] Faruk Sümer'in verdiği bilgiye göre Türk ve Moğollarda ok vermek dostluk alâmetidir. İki kişi dost olmak için birbirlerine ok hediye ederler, bir hükümdar diğer bir hükümdarla dostluk kurmak için ona ok gönderirdi. Bundan başka bir hükümdar herhangi bir şahsa ok verirse bu, o şahsın hükümdarın himayesi altında olduğu manasına gelirdi. Bkz. Faruk Sümer, *Eski Türklerde Şehircilik*, Ankara 1991, s. 49.

[411] Nebi Bozkurt, "Kılıç", *DİA*, XXV, (2002), s. 407.

verdikleri muhakkaktır. Kaynak ve araştırma eserlerde verilen hediyeler arasında savaş araç ve gereçlerine dair bilgiler kısıtlı olsa da Selçuklu Anadolusu'nda at,[412] yörük atlar, kılıç,[413] mızrak ve eyer takımı gibi çeşitli savaş araç ve gereçlerinin hediye olarak verildiği bilinmektedir. Bunlardan başka hükümdar arasında teâti olunan savaş araç ve gereçleri olarak Nisa atı, Hint, Yemen ve altın kınlı kılıçları zikretmek mümkündür.

9. Hediye Olarak Binek ve Yük Hayvanı

Medeniyet tarihinde daima önemli bir yeri olan atın, Selçuklular döneminde de Anadolu'da değerini koruduğu anlaşılmaktadır. Türkiye Selçuklu sultanlarının ata karşı ilgi duydukları şüphesizdir. Nitekim Simon de Saint-Quentin; Selçuklu sultanlarının haralarında 10.000 at beslediğini belirterek sultana sunulan hediyelerin başında en iyi cinsten atların geldiğini kaydetmektedir[414]. At, binek aracı olarak görev görse de deve, binek aracından daha ziyade yük aracı olarak görev görmüştür. Ayrıca düz sahalarda deve,[415] dağlık bölgelerde ise merkep ve katırın[416] kullanıldığı görülmektedir. Selçuklu Anadolusu'nda at dışında bir vasıtaya binmek küçüklük sayılmaktaydı. Atın rengi de önemliydi. Selçuklu sultanları daha çok beyaz atları tercih etmekteydi. Bu husus Osmanlı devletinde de devam etmiştir. At, binek ve yük hayvanı görevini görmenin yanında haberleşme aracı olarak kullanılmıştır. Selçuklu Anadolusu'nda binek ve yük hayvanı olarak verilen hediyeler arasında at, deve, merkep ve katır gelmektedir. Marco Polo, eserinde Selçuklu Anadolusu'nda yaşayan Türkmenlerin çok iyi atlar ve katırlar yetiştirdiklerini belirtmektedir[417].

İbn Fazlullah el-Ömerî'nin (ö. 749/1349) İslâm ülkeleri coğrafyasına dair eseri *Mesâlikü'l-Ebsâr*'a göre, beylikler devrinde en iyi atların Germiyan ülkesinde yetiştirildiği anlaşılmaktadır. Buranın atları Anadolu atları içinde birincidir. Buranın atlarını hiçbir at

---

[412] İlk devirlerden bugüne kadar at, Türklerin hayatındaki âşikâr ehemmiyetinden ötürü verilip alınan hediyelerin başında gelmiştir. Bunu istisnasız bütün Türklerin hayatında görüyoruz. Daha fazla bilgi için Bkz. Şükrü Elçin, "Türklerde Atın Armağan Olması", *Türk Kültürü Araştırmaları*, S. I, Ankara 1964, s. 142-147. Tüklerde her devirde hâkimiyetin, gücün, yiğitliğin, kahramanlığın, çevikliğin, hızın ve muradın simgesi olan atın Türkler arasındaki hediyeleşmede önemli bir yeri vardır. At, Büyük Selçuklularda en güzel hediyelerden biri olmuştur. XI. yüzyıl ortalarında Büyük Selçuklu devletinin hükümdarı Tuğrul Beyin kardeşi Çağrı Bey'e, bir kaleye sığınan emirin, sonunda aman dileyerek bin atı takımlarıyla birlikte verdiği görülür. Bkz. Fatma Ünyay Açıkgöz, *XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hediye ve Hediyeleşme*, s. 20-21.

[413] Selçuklu Türkiyesi'nde kılıç kullanımı ve kullanılan kılıçların özelliklerine dair bilgi için bkz. Erkan Göksu, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, Ankara 2010, s. 318-324.

[414] Yusuf Halaçoğlu, "At", *DİA*, IV, s. 29.

[415] Deve ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Ahmet Önkal - Nebi Bozkurt, "Deve", *DİA*, IX, s. 222-226.

[416] el-Ömerî, Kastamonu memelekti ile alakalı bilgi verirken burada gayet iyi katırların yetiştiğini belirtmektedir. Bu katırların kendi türleri arasında güzellikleri emsalsizdir. Bu güzel yaratıkları buradan alınır başka yerlere satılır. Gerçekten bunların güzelliğine kimse bir şey diyemez. Bkz. Yaşar Yücel, "Mesâlikü'l-Ebsâr'a Göre Anadolu Beylikleri", s. 197.

[417] Marco Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi: Harikalar Kitabı I*, s. 75.

geçemez. Atların kopardığı tozlar bile kendilerine yetişemez. Arkadan gelip bu atlara yetişmek imkânsızdır. Atlar hep pahalı cinsinden olup her birinin soyunu belirten seceresi vardır. Halk arasında atası filan babası filan aygır diye tanınmaktadır[418]. Germiyan ülkesinde yetişen bu atların da verilen hediyer arasında olduğu düşünülmektedir.

10. Hediye Olarak Köle

Selçuklu Anadolusu'nda gulâmlar teâti olunan hediyelerin başında gelmekteydiler. Türkiye Selçuklu sultanlarının da muhtelif devletlerin hükümdarlarına ve devlet ricâline gulâmlar[419] hediye ettikleri bilinmektedir. Yine komşu hükümdarlar ve devlet ricâli tarafından da Selçuklu sultanlarına gulâmların hediye edildiği görülmektedir.

Köle olarak teâti olunan hediyelerin başında gelen erkek gulâmların ve cariyelerin aldıkları eğitim neticesinde yeteneklerine göre orduda, idârede ve saray hizmetlerinde istihdâm edildikleri anlaşılmaktadır. Carpini, eserinde Moğollar döneminde savaş esiri olan kölelerin kaderleri ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. "*Moğollar, Müslümanların ve diğer kavimlerin ülkelerinde egemen oldukları için bütün tecrübeli sanâtlarları alırlar ve işlerinde kullanırlar. Alamadıkları diğer sanâtkarlar ise, onlara kendi kazançlarından vergi vermek zorundadırlar. Köleleri olan çiftçiler bütün hasatlarını kumandanların samanlıklarına taşırlar. Onlar da çiftçilere ancak ölmeyecek ve tekrar ekebilecek kadarını bırakırlar. Diğer kölelere ancak günde küçük bir ekmek dışında ve haftada üç kez olmak üzere biraz et verirler. Bundan ancak kente yaşayan sanâtkar köleler faydalanabilir*"[420]. Ayrıca diğer kaynak ve araştırma eserlerden yapılan tespite göre genellikle emîrlere, âlimlere, şâirlere, tâbiblere, din adamlarına ve elçilere verilen hediyelerin arasında altın, hil'at ve paranın yanında erkek kölelerin[421] ve cariyelerin de ağırlıkta olduğudur. Selçuklu Anadolusu'nda Rum gulâmlar ağırlıkta olmakla beraber Gürcü ve Ermeni köleler de mevcuttu. Gulâmlar, devlet teşkilatı içerisinde, ordu dışında temizlik hizmetlerinde, hazinede, divanda, adliyede, tercüme odalarında, tuğrahânede, haremde ve maliyede görevlendirilmişlerdi. Köylerde ve göçebe yaşamda ise kölelerin gücünden yararlanıldığı tahmin edilmektedir.

---

[418] el-Ömerî'nin *Mesâlikü'l-Ebsâr* isimli eserinin kısımları muhtelif dillere tercüme edilmiştir. Anadolu beylikleri hakkındaki kısım ise Yaşar Yücel tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Bkz. Yaşar Yücel, "Mesâlikü'l-Ebsâr'a Göre Anadolu Beylikleri", s. 193.

[419] Erdoğan Merçil, "Gulâm", *DİA*, XIV, 180-184.

[420] Johann de Plano Carpini, *Moğol Tarihi ve Seyahatnâme*, s. 90-91.

[421] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 163; Eflâkî, *Ârifler Menkıbeleri*, II, s. 136.

11. Hediye Olarak Kitap

Selçuklu Anadolusu'nda kitapların da hediye olarak verildiği anlaşılmaktadır. XI. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen Selçuklu fetihleri ve aynı yüzyılın son çeyreğinde Anadolu Selçuklu devletinin kuruluşu Anadolu'yu kısa sürede İslâm kültür muhitine dâhil etmiştir. XII. yüzyılın ortalarında Tokat ve Niksar gibi Orta Anadolu şehirlerinde ilk medreseler kurulmuştur[422]. Selçuklu Anadolusu'nda dönemin entellektüel kesimi tarafından yazılan kitapların zaman zaman sultanlara takdim edildiği, daha özel bir ifade ile hediye edildiği görülmektedir[423]. Türkiye Selçuklu sultanlarının ise diğer Ortaçağ Türk-İslâm hükümdarları gibi seçkin kimselerin başında gelen âlimleri, şâirleri, sanatkârı ve filozofları himaye edip onlara hediyeler verdikleri görülmektedir[424].

Selçuklu sultanlarına çeşitli dönemlerde hediye edilen kitaplardan bazılarını zikretmek mümkündür. Ebû Bekîr Necmü'd-dîn Muhammed b. Alî er-Râvendî, *Râhatu's-sudûr ve âyetu's-surûr* isimli eserini İran coğrafyasında kaleme aldığı halde II. Tuğrul'un ölümüyle Irak Selçukluları yıkıldığından eserini o sırada Anadolu Selçuklu tahtında oturan II. Rükneddin Süleyman Şah'a takdim etmek üzere Konya'ya gitmiştir.[425] Fakat II. Süleyman Şah'ın 1204 yılında vefatı üzerine kitabını yeni sultan I. Gıyâseddin Keyhusrev'e 1207 yılında takdim etmek zorunda kalmıştır[426].

Muhammed b. Gâzi, oğlu Nizâmeddîn Mahmûd'un ricası üzerine küçük oğlu Husâmeddîn Hâmid'in terbiyesi için bir takım hikâyeleri toplayarak yazdığı *Ravzat ul-'ukûl*[427] isimli terbiyevi eserini II. Rükneddin Süleyman Şah adına telif edip sultana sunduktan sonra

---

[422] Osman Gazi Özgüdenli, "Tarih: Osmanlılar'dan Önce Anadolu", *DİA*, XL, (2011), s. 64; Osman Gazi Özgüdenli, "XII-XIV. Yüzyıllarda Anadolu'da Tarih Yazıcılığı", s. 258.

[423] Ortaçağ İslâmî yazmalar ile alakalı geniş bilgi için bkz. Osman Gazi Özgüdenli-Erdoğan Abdülkadir, "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Farsça Tarih Yazmaları Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Turco-Iranica: Ortaçağ Türk-İran Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 2006, s. 389-405; Osman Gazi Özgüdenli, "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Farsça Yazmaların Öyküsü: Bir Giriş", *A.Ü. DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXVII/43, (2008), s. 8-17. Tarihte Yazma kitapların mülkiyet yollarından birisi de bağışlama (hediye) yolu idi. Bkz. İrec Afşâr, "Mâlikiyyat ve harîd u furûht-i nuskhahâ-yi khattî dar-gozaşta", *Nâma-yi Bahâristân*, I/2, Tahran 1379/2000-2001, s. 47-58. Türkçe terc. Osman Gazi Özgüdenli, "Tarihte Yazma Kitapların Mülkiyeti ve Alım Satımı", *İ. Ü. EFTD Prof. Dr. Ali İhsan Gencer Hatıra Sayısı I*, S.46, (2009), s. 337-367.

[424] Alâeddin Keykubad âlimlere çok değer verir, onları himaye ederdi. Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Abdüllatîf el-Bağdâdî, Necmeddîn-i Dâye, Kânîî-i Tûsî, Sultânül Ulemâ Bahâeddin Veled ve Ahî Evran gibi âlim, mutasavvıf, edip ve şairler onun zamanında Anadolu'ya gelmiş, ilgi ve itibar görmüştür. Tarihe yakın ilgi duyduğu, Nizâmülmülk'ün Siyâsetnâme'sini, Gazzâlî'nin Kimyâ-yı Sa'âdet'ini ve Keykâvus b. İskender'in Kâbûsnâme'sini okuduğu kaydedilmektedir. Bkz. Faruk Sümer, "Keykubad I", s. 359. Yine I. Gıyâseddin Keykusrev; edip, şâir ve âlimleri himaye ederdi. Bkz. Ali Sevim, "Keyhusrev I", s. 348.

[425] Abdülkerim Özaydın, "Râvendî, Muhammed b. Ali", s. 471.

[426] Osman Gazi Özgüdenli, "Tarih: Osmanlılar'dan Önce Anadolu", s. 64; Osman Gazi Özgüdenli, "XII-XIV. Yüzyıllarda Anadolu'da Tarih Yazıcılığı", s. 258.

[427] İbrahim Düzen, *Muhammed bin Gâzî el-Malatyavî ve eseri Ravzatü'l-'ukûl*, Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Enstitüsü Doçentlik Tezi, Erzurum 1978.

ondan ihsanlar görmüştür[428]. Burhâneddîn-i Ânevî, 1166-1212 yılları arasında kaleme aldığı manzum *Enîsü'l-kulûb* adlı Farsça eserini Tebriz'de yazmaya başlamış, bir süre Malatya'da kadılık yaptıktan sonra 1210 yılında Konya'ya gelmiş ve kitabını burada tamamlayarak I. İzzeddin Keykâvus'a sunmuştur[429].

Büyük mutasavvuflardan Necmeddîn Dâye adıyla bilinen Necmeddîn Razi, I. Alâeddin Keykubad adına kaleme aldığı *Mirsâdü'l-İbad* isimli eserini sultana sununca sultanın ilgi ve iltifâtına mazhar olmuştur. Sultan ise kitabın her harfi karşılığında kendisine ödemede bulunarak onu büyük bir servete kavuşturmuştur[430]. Yine *el-Letâifü'l-'alâiyye fi'l-Fedâi's-seniyye* isimli eser, ez-Zencânî tarafından XIII. yüzyılın başında kaleme alınmış ve Sultan I. Alâeddin Kaykubad'a hediye edilmiştir. Muhtemelen Selçuklu sultanı da buna karşılık olarak kendisine değerli hediyeler vermiştir.

B. Rüşvet Algısı Oluşturan Hediyeler

Her coğrafyada olduğu gibi Selçuklu Anadolusu'nda da rüşvet[431] mevcuttu. Kaynak ve araştırma eserlerden edilen bilgilere göre Türkiye Selçuklu devletinde rüşvet,[432] her ne kadar Türkiye Selçuklu devletinin kuruluş ve yükselme dönemlerinde var olsa da rüşvetin, bâhusus Selçuklu devletinin inhitat döneminde yoğunlaştığı görülmektedir.

Türkiye Selçuklu ülkesinde sultanların cülûsları sırasında rüşvetin verildiği anlaşılmaktadır. Buna misal olarak Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın cülûsu gösterilebilir. Sultan I. Alâeddin Keykubad tahta çıktığında, Konya'nın emîrlerinin ve serverlerinin sultana kulluklarını bildirmek için her birinin kendi imkânları ölçüsünde makamına, mevkiine, gücüne göre mücevher, elbise, altın, gümüş gibi eşya dolu sandıklardan, ay yüzlü erkek kölelerden, hoş endamlı, iyi huylu cariyelerden, atlardan müteşekkil çeşitli hediyeleri[433] sultana sundukları görülmektedir. Bütün tayin ve atamalar, tahta çıkan yeni sultan tarafından

[428] Ahmet Ateş, Rükneddin Süleyman Şah'ın müellife iltifât ettikten sonra, eserini kendi namına ikmâl etmesini emrettiğini yazmaktadır. Bkz. Ahmet Ateş, "Hicri VI-VIII. (XII-XIII.) Asırlarda Anadolu'da Farsça Eserler", s. 104-106.
[429] Osman Gazi Özgüdenli, "Tarih: Osmanlılar'dan Önce Anadolu", s. 64.
[430] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 258.
[431] Vazifeli bir kimsenin elindeki imkânları para veya mal karşılığında kötüye kullanmasıdır. Bu şekilde verlip alınan para veya mal. Bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik*, s. 902. Orta zaman tasavvuf dünyasının önemli eserlerinden biri olan *Mesnevî*'nin şerhinde rüşvet şu şekilde tanımlanmaktadır. Rüşvet; Yapılmaması uygun olan bir şeyin bir an önce yapılabilmesi yahut yapılmasına imkân olmayan bir şeyin kitabına uydurularak yapılması için aracıya verilen paraya, armağana denir. "Allah, rüşvet verene de, alana da lanet etsin", "Rüşvetten alınan parayı yiyene Allah lânet eder." hadisleri rüşvetin İslâm nazarında ne kadar ağır ve ne büyük bir suç olduğunu göstermektedir. Bkz. Mevlânâ, *Mesnevî ve Şerhi*, III-IV, s. 19.
[432] Selçuklu tarihinde tespit edilen rüşvet örneklerine dair teferruatlı bilgi için bkz. Erdoğan Merçil, "Selçuklular'da Rüşvet", *XV. Türk Tarih Kongresi Ankara:11-15 Eylül 2006 Kongreye Sunulan Bildiriler Selçuklu Devleti ve Beylikler Dönemi Tarihi*, III, (2010), s. 445-478.
[433] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 243.

yenileneceği için cülûs zamanında verilen bu hediyeleri rüşvet olarak değerlendirmek mümkündür.

Yine Türkiye Selçuklu devletinde menşur yazan kimselere de muhtelif sebeplerden dolayı rüşvet verilmiştir. Sultan İzzeddin Keykâvus, tahta çıktığında birçok göreve tayinler yaptı. Yapılan tayinlere göre; vezirlik mevkii Sâhib Şemseddin İsfahânî'ye, nâiblik Emîr Celâleddin Karatay'a, beylerbeyliği Şemseddin Has Oğuz'a, saltanat makamının atabeyliği Esededdin Ruhbez'e, pervânelik de Ebu Bekîr Attâr'a verildi. Baba lakaplı Tuğracı Şemseddin Mahmûd, her birinin adına menşur yazdı. Bundan dolayı eline çok miktarda mal geçti. Beylerbeyi Emîr Şemseddin Has Oğuz, Rum halkı bu durumu öğrensin ve ona göre davransın diye yazacağı şeyin karşılığında ona 50.000 gümüş para ödemeyi kabul etti[434]. Görülüyor ki Selçuklu Anadolusu'nda devlet memurları ve ricâli arasında rüşvet mevcuttu.

İlhanlı devletinin, vergi düzenini sağlamak maksadıyla Anadolu'ya gönderdiği görevlilerden birisi de vezir Nizâmeddin Yahya idi. Bu vezir Anadolu'da birçok kişiyi çeşitli bahanelerle soymuş veya mallarını müsâdere etmişti. Bu dönemde ona yardımcı olan muhbirler de mevcuttu[435]. Aksarâyî bu durumu bir şiirle ifade etmektedir:

"*Eğer sen efendinin yakını olmak istiyorsan,*
Zülmü meslek edin ve Allahtan korkma.
Ona rüşvet ver ve sonra gözünün önünde karısına dokun ve korkma"[436]

Ayrıca Aksarâyî Moğol tahakkümü döneminde Selçuklu Anadolusu'nda mevcut olan rüşvetin durumuna dair şunları da kaydetmiştir.

"*Velhasıl herkes, rüşvet ipiyle kese dikiyor,*
Her biri kendi kazanı için dünyayı yakıyordu.
Su her ne kadar varlıklara hayat bahşederse de bazen aşırısı yıkımın sebebi olur.
Selvi, normal sınırını geçerse, ona bağlı dallar nasıl doğru şekilde gelişir?"[437]

[434] İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme)*, s. 518.
[435] Erdoğan Merçil, "Selçuklular'da Rüşvet", s. 476.
[436] Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 210.
[437] Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, s. 211.

SONUÇ

Bu çalışmada, tarih boyunca ictimâî hayatın önemli bir parçası olan, bâhusus gündelik yaşamda önem arz eden hediyeleşmenin, Selçuklular zamanında da Anadolu'da var olduğu tespit edilmiştir. Hediyelerin daha ziyade bir gayeye ulaşmak maksadıyla, durum ve şatlara göre ihtiyacı karşılayacak şeylerden meydana geldiği anlaşılmaktadır. Ayrıca hediyeleşmenin Anadolu coğrafyasında gündelik hayatın yanı sıra siyasî ve iktisadî hayatın da önemli bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Selçuklu Anadolusu'nda da hediyeleşmenin, gerek insanî gerek beynelmilel ilişkilerin gelişmesinde ve karşılıklı muhabbet ve dostluk ortamının tesis edilmesinde önemli katkısı olduğu tespit edilmiştir. At ve elbise gibi zarurî ihtiyaç maddeleri teâti olunan hediyelerin başında gelmektedir. Bunları, iktisadî değeri olan para ve kıymetli taşlar takip etmektedir.

Çalışmada, Selçuklu Anadolusu'nda Selçuklu sultanları ile komşu devletlerin hükümdarları arasında muhtelif sebepler ile hediyeleşmelerin olduğu tespit edilmiştir. Bu alanda görülen hediyeleşmenin insanî duyguları belirtmenin yanı sıra devletlerarası siyasî ilişkilerin düzeltilmesi ve yenilenmesi görevini ifa ettiği anlaşılmaktadır. Hediyeler, hem gönderen hem de kabul eden hükümdarların karşılıklı olarak güç ve nüfuzlarını ortaya koymalarının en iyi yollarından biriydi. Ayrıca hediyeleşen hükümdarlar, hediyeleşme vesilesi ile hükümdarlıklarını da biribirlerine tanıtmışlardır. Selçuklu sultanları ile komşu hükümdarlar arasında kurulan diplomatik, siyasî veya ticarî ilişkiler karşılkılı hediyelerin gönderilmesi ile pekiştirilmiştir. Kaynak ve araştırma eserlerdeki bilgiler değerlendirlidiğinde, Selçuklu sultanları ile komşu hükümdarlar arasında defalarca muhtelif türlerde, çok miktarda ve kıymetli armağanların teâti olunduğu görülmektedir.

Kaynak ve araştırma eserlerin verdikleri bilgilerden hareketle Selçuklu sultanları; hanedan üyelerine, emîrlere, devlet büyüklerine ve halka çeşitli resmî, dinî ve sosyal kutlamalarda sevgisini, sevincini veya memnuniyetini ifade etmek, hükümdarlığını vurgulamak veya sevap işlemek için hil'atlar, hediyeler ve sadakalar dağıtmışlardır. Reâya ise Selçuklu sultanlarına, statülerine ve iktisâdî güçlerine göre cülûs zamanında tebrik amaçlı sevgilerini ve bağlılıklarını göstermek için muhtelif hediyeler sunmuşlardır.

Selçuklu sultanları ile devlet ricâli arasında hediyeleşme, devleti bütünleştiren, iki taraf arasındaki birlikteliği arttırıcı bir görev ifa etmiştir. Selçuklu sultanları ile hanedan üyeleri, devlet ricâli, seçkin ve sıradan kimseler arasında mevcut olan hediyeleşmeyi bu

açıdan değerlendirmek mümkündür. Ayrıca hanedan üyeleri ile sultanlar arasındaki hediyeleşmenin bir yandan karşılıklı münasebetleri pekiştirmenin yanı sıra, aynı zamanda var olan düzenin ve usûlün muhafazası için yapılmış mutat bir uygulama olduğu da ön plana çıkmıştır.

Selçuklu Anadolusu'nda şehirlerde, köylerde ve göçebe kültürde mevcut olan hediyeleşmenin ictimâî ve kültürel ilişkilerin tâbi bir sonucu olduğu bilinmektedir. Selçuklu toplumunda en yaygın hediye çeşitleri arasında para, at, deve, altın, mücevher, kumaş, hemen hemen her türden elbise ve giyeceği saymak mümkündür. Mezkûr hediye türleri, Selçuklu Anadolosu'nun ictimâî, iktisadî, kültürel ve gündelik yaşamını yansıtmaktadır.

Selçuklu Anadolusu'nda mevcut olan hediyeleşmenin, gerek Türk gerekse islâm kültüründe gelenek halini almış hediyeleşme âdetin devamı şeklindeki tazahüru olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber bağlılık, itaat, dostluk, barış ve dayanışmanın aracı olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde hediyeleşme, sağladığı siyasî, ictimâî, kültürel, psikolojik ve iktisadî işlevleri bakımından zaman zaman iktidarın başvurduğu bir araç olarak ön plana çıkmış ve merkezî otorite tarafından bir güç unsuru olarak kullanılmıştır. Selçuklu Anadolusu'nda yaşayan reâyâ için ise hediyeleşme bağlılığın bir alâmetiydi.

Bütün bunlar göz önüne alındığında, Selçuklu Anadolusu'nda XI-XIV. yüzyıllar arasında mevcut olan hediye ve hediyeleşme, sadece geleneksel bir devamlılığın belirtisi değil, siyasî ve iktisadî açıdan da bağlılık, itaat, dostluk, barış ve dayanışmanın aracı idi.

BİBLİYOGRAFYA

Afşâr, İrec, "Mâlikiyyat ve harîd u furûht-i nuskhahâ-yi khattî dar-gozaşta", *Nâma-yi Bahâristân*, I/2, Tahran 1379/2000-2001, s. 47-58. Türkçe terc. Osman G. Özgüdenli, "Tarihte Yazma Kitapların Mülkiyeti ve Alım Satımı", *İ.Ü. EFTD Prof. Dr. Ali İhsan Gencer Hatıra Sayısı I*, S. 46, (2009), s. 337-367.

Ahmed Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I-II, Türkçe terc. Tahsin Yazıcı, MEB Yayınları, İstanbul 1973.

Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, Türkçe terc. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 1988.

Alican, Mustafa, *İbnü'l-Verdi: Bir Ortaçağ Şairinin Kaleminden Selçuklular*, Kesit Yayınları, İstanbul 2014.

Anna Kommena, *Alexiad Anadolu'da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexias Kommenos Dönemi'nin Tarihi Malazgirt'in Sonrası,* Türkçe çev. Bilge Umar, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul 1996.

Anonim Selçuknâme, Târîh-i Âl-i Selçûk der Anadolu: Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III, Neşr ve çev. Feridun Nafiz Uzluk, Ankara 1952.

Ayönü, Yusuf, "Bizans'tan Selçuklulara Gönderilen Hediyeler", *Hediye Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali, Aylin Koç, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007, s. 35-48.

Ayönü, Yusuf, *Selçuklular ve Bizans,* TTK Yayınları, Ankara 2014.

Bardakoğlu, Ali, "Hediye", *DİA*, XVII, (1998), s. 151-155.

Baştav, Şerif, "Avrupa Hunları" *Türkler*, I, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 853-886.

Baykara, Tuncer, *I. Gıyaseddin Keyhusrev (1164-1211) Gazi-Şehit,* TTK Yayınları, Ankara 1997.

Baykara, Tuncer, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.

Bayram, Sadi - Karabacak, Ahmet Hamdi, "Sahib Âta Fahrü'd-dîn Ali'nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri", *Vakıflar Dergisi*, XIII, (1981), s. 31-69.

Bayram, Sadi, "Amasya-Taşova-Alp-Arslan Beldesi Seyyid Nureddîn Alp-Arslan Er-Rufâi'nin 655 H./1257 M. Tarihli Arapça Vakfiyesi Tercümesi ile 996 H./1588 M. Tarihli Seyyid Fettah Velî Silsile-nâmesi", *Vakıflar Dergisi*, XXIII, (1994), s. 31-74.

Bozkurt, Nebi, "Kılıç", *DİA*, XXV, (2002), s. 405-408.

Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Türkçe çev. Erol Üyepazarcı, TVY Yayınları, İstanbul 2000.

Demirkent, Işın, *Bizans Tarihi Yazıları, (Makaleler-Bildiriler-İncelemeler)*, Dünya Yayınları, İstanbul 2005.

Demirkent, Işın, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan*, TTK Yayınları, Ankara 2014.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat: Eski ve Yeni Harflerle,* Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2004.

Divitçioğlu, Sencer, "Kağanlar ve Armağanlar", *Türkler*, III, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 201-208.

Doğan, D. Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük,* Vadi Yayınları, Ankara 2001.

Duman, Ali, "Sadaka", *DİA*, XXXV, (2008), s. 383-384.

Düzen, İbrahim, *Muhammed bin Gâzî el-Malatyavî ve eseri Ravzatü'l-'ukûl*, Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Enstitüsü Doçentlik Tezi, Erzurum 1978.

Elçin, Elçin, "Türklerde Atın Armağan Olması", *Türk Kültürü Araştırmaları*, S. I, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1964, s. 142-147.

el-Ömerî, *Mesâlîkü'l-ebsâr*, Yaşar Yücel, "Mesâlikü'l-Ebsâr'a Göre Anadolu Beylikleri", *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, I, TTK Yayınları, Ankara 1991, s. 183-203.

Erdem, Sargon, "Atlas", *DİA*, IV, (1991), s. 80-81.

Erkul, Ali, "Eski Türklerde Evlenme Gelenekleri", *Türkler*, III, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 58-66.

er-Râvendî, Muhammed b. Ali b. Süleyman, *Râhatü's-sudûr ve Âyetü's-sürûr*, I-II, Türkçe terc. Ahmet Ateş, TTK Yayınları, Ankara 1957.

Ersan, Mehmet, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme I", *TİD*, XIV, (1999), s. 65-77.

Ersan, Mehmet, "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme II", *TİD*, XV, (2000), s. 95-104.

Ersan, Mehmet, "Türkiye Selçuklularında Devlet Erkânının Eğlence Hayatı", *TİD*, XXI, (2006), s. 77-92.

Ersan, Mehmet, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler,* TTK Yayınları, Ankara 2007.

Esterâbâdî, Aziz b. Erdeşir-i, *Bezm u Rezm (Eğlence ve Savaş),* Türkçe terc. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 1990.

Fehd, Tevfik, "İlm-i Ahkâm-ı Nücûm", *DİA*, XXII, (2000), s. 124-126.

Genç, Reşat "Karahanlılar Tarihi", *Türkler*, IV, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 445-468.

Genç, Reşat, *Karahanlı Devlet Taşkilatı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1981.

George Ostrogorsyk, *Bizans Devleti Tarihi*, Türkçe çev. Fikret Işıltan, TTK Yayınları, Ankara 2015.

Georgıos Akropolites, *Vekayinâme*, Türkçe terc. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2010.

Gordlevskiy, Vladimir Aleksandroviç, *Küçük Asya'da Selçuklular,* Tükçe terc. Abdülkadir İnan, Yayına haz. Timurlan Omorov, TTK Yayınları, Ankara 2015.

Göksu, Erkan, "Târîh-i Güzîde'ye Göre Rûm(Anadolu) Selçukluları", *Nüsha Dergisi*, S. 27, (2008), s. 23-32.

Göksu, Erkan, *Okla Yükselen Millet: Türklerde Ok ve Okçuluk*, Kömen Yayınları, Konya 2013, s. 172-192.

Göksu, Erkan, *Türk Kültüründe Silah*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2008.

Göksu, Erkan, *Türkiye Selçuklularında Ordu*, TTK Yayınları, Ankara 2010.

Gökyay, Orhan Şaik, *Dedem Korkudun Kitabı*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2007.

Gregory Abû'l-Farac (Bar Habraeus), *Abû'l-Farac Tarihi,* Süryaniceden İngilizce trc. Ernet A. Wallis Budge, Türkçe terc. Ömer Rıza Doğrul, TTK Yayınları, Ankara 1999.

Gürsu, Nevber, "Kumaş", *DİA*, XXVI, (2002), s. 367-370.

Halaçoğlu, Yusuf, "At", *DİA*, IV, (1991), s. 28-31.

Hamdullah Müstevfî-i Kazvînî, *Târîh-i Güzîde: Zikr-i Pâdişâhân-i Selçûkiyân*, ed. Erkan Göksu, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2015.

Hinz, Walter, *İslâm'da Ölçü Sistemleri*, Türkçe çev. Acar Sevim, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1990.

Hüseynî, Sadreddin Ebu'l-Hasan Ali b. Nâsır, *Ahbâru'd-devleti's-Selçukiyye*, Türkçe çev. Necati Lugal, TTK Yayınları, Ankara 1943.

Ioannes Kinnamos, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)*, Türkçe terc. Işın Demirkent, TTK Yayınları, Ankara 2001.

Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, Türkçe terc. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2010.

İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-alâiyye fi'l-umûri'l-alâiyye (Selçuknâme),* Türkçe terc. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2014.

İbn'ül-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, XII, Türkçe terc. Ahmet Ağırakça-Abdülkerim Özaydın, Bahar Yayınları, İstanbul 1987.

İbnu'l-Ezrak el-Fârikî, *Meyyâfârikîn ve Âmid Tarihi*, (Artuklular Kısmı), Araştırma inceleme ve notlarla Türkçe çev. Ahmet Savran, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 1992.

Jacques T. Godbout Alain Vaille'nin katkılarıyla, *Armağan Dünyası*, İngilizce'den Türkçe'ye çev. Dilek Hattatoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

Johann de Plano Carpini, *Moğol Tarihi ve Seyahatnâme*, Türkçe terc. Ergin Ayan, Derya Kitapevi, Trabzon 2000.

Kafalı, Mustafa, "Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi", *Türkler,* VI, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 177-193.

Kafesoğlu, İbrahim, "Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu?", *İ.Ü. EFTD*, X-XI, (1981), s. 1-18.

Kafesoğlu, İbrahim, *Harezmşahlar Devleti Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 2000.

Kâşgarlı Mahmûd, *Dîvânu Lugâti't-Türk*, Türkçe terc. Besim Atalay, I-IV, Ankara 2006.

Kaya, Selim, "Süleyman Şah II", *DİA*, XXXVIII, (2010), s. 105-108.

Kaya, Selim, *I.Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)*, TTK Yayınları, Ankara 2003.

Kaymaz, Nejat, *Pervâne Süleyman: 13. Yüzyılın İşbirlikçi Emiri Muinüddin Süleyman,* A. Ü. DTCF Yayınları, Ankara 1970.

Kaymaz, Nejat, *Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâsü'd-Dîn Keyhüsrev ve Devri,* TTK Yayınları, Ankara 2009.

Kaymaz, Nejat, *Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü,* TTK Yayınları, Ankara 2011.

Keykâvus, *Kâbusname*, haz. Orhan Şaik Gökyay, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2007.

Koca, Salim "Toy", *DİA*, XLI, (2002), s. 270-272.

Koca, Salim, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)*, TTK Yayınları, Ankara 1997.

Koca, Salim, "Eski Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat", *Türkler*, III, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 15-37.

Köprülü, Mehmet Fuad, "Hil'at", *İA*, V/I, MEB Yayınları, (1988), s. 483-486.

Köse, Saffet, "Rüşvet", *DİA*, XXXV, (2008), s. 303-306.

Köymen, Mehmet Altay, "Alp Arslan Zamanı Türk- Giyim Kuşamı", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, III, Ankara 1971.

Köymen, Mehmet Altay, *Alp Arslan ve Zamanı*, II, TTK Yayınları, Ankara 1983.

Kuşçu, Ayşe Dudu, *Eyyûbî Devleti Teşkilatî*, TTK Yayınları, Ankara 2013.

Kürkçüoğlu, Erol, "Başlangıcından Malazgirt Savaşı'na Kadar Selçuklu-Bizans Münasebetleri", *Türkler,* IV, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 694-704.

Mahmûd-i Aksarayî, Kerîmüddîn, *Müsâmeretü'l-Ahbâr,* Türkçe terc. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara 2000.

Marco Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi: Harikalar Kitabı* I, Türkçe terc. Işık Ergüden, İthaki Yayınları, İstanbul 2003.

Merçil, Erdoğan, "Selçuklular'da Rüşvet", *XV. Türk Tarih Kongresi Ankara:11-15 Eylül 2006 Kongreye Sunulan Bildiriler Selçuklu Devleti ve Beylikler Dönemi Tarihi*, III, TTK Yayınları, Ankara 2010, s. 445-478.

Merçil, Erdoğan, "Büveyhiler", *DİA,* VI, (1992), s. 496-500.

Merçil, Erdoğan, "Gazneliler", *Türkler*, III, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 479-508.

Merçil, Erdoğan, "Gulâm", *DİA*, XIV, (1196), s. 180-184.

Merçil, Erdoğan, *Gazneli Devleti Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 1989.

Merçil, Erdoğan, *Selçuklular Zamanında Dîvân Teşkilâtı: Merkez ve Eyalet Dîvanları*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2015.

Merçil, Erdoğan, *Selçuklular'da Hükümdarlık Alâmetleri,* TTK Yayınları, Ankara 2007.

Merçil, Erdoğan, *Selçuklular'da Saraylar ve Saray Teşkilatı*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2011.

Merçil, Erdoğan, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler,* Ankara 2000.

Metin, Tülay, "Selçuklular Çağında Şehir Hayatı", *Selçuklu Tarihi El Kitabı,* ed. Refik Turan, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s. 509-554.

Mevlânâ, *Dîvân-ı Kebîr,* haz. Abdülbâki Gölpınarlı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

Mevlânâ, *Mektuplar,* Türkçe terc. ve haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1963.

Mevlânâ, *Mesnevî ve Şerhi,* Türkçe terc. ve şerh Abdülbâki Gölpınarlı, Inkılâp ve Aka Basımevi Yayınları, İstanbul 1973.

Mikhael Attaleiates, *Tarih*, Türkçe terc. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2010.

Mikhail Psellos, *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı*, Türkçe terc. Işın Demirkent, TTK Yayınları, Ankara 1992.

Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri,* I-II, Yayına haz. Refet Yinanç, TTK Yayınları, Ankara 2013-2014.

Nemeth, Gyula, "Attila ve Hunları" , *Türkler*, I, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, III, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 887-901.

Niğdeli Kadı Ahmed, *el-Veledü'ş-şefîk ve'l-hâfidü'l-halîk'ı*, I-II, İnceleme ve Türkçe terc. Ali Ertuğrul, TTK Yayınları, Ankara 2015.

Nikephoros Bryennios, *Tarihin Özü*, Türkçe terc. Bilge Umar, Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul 2010.

Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, TTK Yayınları, Türkçe terc. Fikret Işıltan, Ankara 1995.

Niketas Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historıa'sı (1180-1195)Komnenos Hânedanı'nın Sonu ve II. Isaakios Angelos Devri*, Türkçe ter. Işın Demirkent, Yayına haz. Fahameddin Başar-Bedia Demiriş, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2006.

Niketas Khoniates, *Niketas Khoniates'in Historia'sı (1195-1206) İstanbul'un Haçlılar Tarafından Zaptı ve Yağmalanması*, Türkçe terc. Işın Demirkent, Dünya Yayıncılık, İstanbul 2004.

Nizâmü'l-Mülk, *Siyâset-nâme*, Türkçe terc. Mehmet Altay Köymen, TTK Yayınları, Ankara 2013.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Babaîler İsyanı: Alevîliğin Tarihsel Alt Yapısı Yahut Anadolu'da İslâm-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü,* Dergâh Yayınları, İstanbul 1996.

Ögel, Bahaeddin *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, MEB Yayınları, İstanbul 1971.

Ögel, Bahaeddin, *Türk Kültür Tarihine Giriş,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Ömer Soner Hunkan, *Türk Hakanlığı Karahanlılar(766-1212)* , IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2007.

Önkal, Ahmet – Bozkurt, Nebi, "Deve", *DİA*, IX, (1194), s. 222-226.

Özaydın, Abdülkerim, "Karahanlılar", *DİA*, XXIV, (2011), s. 404-412.

Özaydın, Abdülkerim, "Râvendî, Muhammed b. Ali", *DİA*, XXXIV, (2007), s. 471-472.

Özgüdenli, Osman Gazi, "Büyük Selçuklu Sultanlarına Ait Farsça Şiirler", *MTAD*, I/2, (2014), s. 39-67.

Özgüdenli, Osman Gazi, "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Farsça Yazmaların Öyküsü: Bir Giriş", *A.Ü. DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXVII/43, (2008), s. 8-17

Özgüdenli, Osman Gazi, "Selçuklu Çağında Kırsal Hayat: Göçebeler ve Köylüler", *Selçuklu Tarihi El Kitabı,* ed. Refik Turan, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s. 555-563.

Özgüdenli, Osman Gazi, "Tarih: Osmanlılar'dan Önce Anadolu", *DİA*, XL, (2011), s. 64-66.

Özgüdenli, Osman Gazi, "Vakfiye", *DİA*, XLII, (2012), s. 465-467.

Özgüdenli, Osman Gazi, "XII-XIV. Yüzyıllarda Anadolu'da Tarih Yazıcılığı", *Erdoğan Merçil'e Armağan (75. Doğum Yılı)*, ed. Emine Uyumaz-Aydın Usta-Muharrem Kesik-Cihan Piyadeoğlu, İstanbul 2013, s. 258-284.

Özgüdenli, Osman Gazi, *Selçuklular: Büyük Selçuklu Devleti Tarihi (1040-1157)*, I, İSAM Yayınları, İstanbul 2013.

Özgüdenli, Osman Gazi-Erdoğan, Abdülkadir, "İstanbul Kütüphanelerinde Bulunan Farsça Tarih Yazmaları Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Turco-Iranica: Ortaçağ Türk-İran Tarihi Araştırmaları*, Kaknüs Yayınevi, İstanbul 2006, s. 389-405.

Özgüdenli, Osman Gazi-Uzunağaç, Ömer, "Selçuklu Anadolusu'nda Ekmek", *MTAD*, I/1, (2014), s. 43-72.

Polat, Muhammed Said, *Moğol İstilasına Kadar Türkiye Selçukluları'nda İçtimaî ve İktisadî Hayat*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul 1997.

Polat, Muhammed Said, *Selçuklu Göçerlerinin Dünyası: Karacuk'tan Aziz George Kolu'na*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004.

Reşîdüddin Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih*, (İlhanlılar Kısmı), Türkçe çev. İsmail Aka-Mehmet Ersan-Ahmad Hesamipour Khelejani, TTK Yayınları, Ankara 2013.

Salman, Hüseyin, "Göktürk ve Türgiş Devletlerinin Çin ile Hediyeleşmesi", *Hediye Kitabı,* ed. Emine Gürsoy Naskali, Aylin Koç, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007, s. 3-12.

Sevim, Ali, "Keyhusrev I ", *DİA*, XXV, (2002), s. 347-349.

Sevim, Ali, *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, TTK Yayınları, Ankara 2014.

Sıbt İbnü'l–Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, Seçme, Türkçe tercüme ve Değerlendirme: Ali Sevim, TTK Yayınları, Ankara 2011.

Simon de Saint Quentin, *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu (1245-1248),* Türkçe terc. Erendiz Özbayoğlu, haz. Tufan Karasu, Daktav Yayınları, Antalya 2006.

Sipehsâlâr, Ferîdûn b. Ahmed, *Mevlânâ ve Etrafındakiler, Risale*, Türkçe terc. Tahsin Yazıcı, İstanbul 1997.

Sümer, Faruk, "İğdiş", *DİA*, XXI, (2002), s. 524-525.

Sümer, Faruk, "Keykâvus II", *DİA*, XXV, (2002), s. 355-357.

Sümer, Faruk, "Keykubad I", *DİA*, XXV, (2002), s. 358-359.

Sümer, Faruk, *Eski Türklerde Şehircilik*, TTK Yayınları, Ankara 1991.

Sümer, Faruk, *Oğuzlar,* Ana Yayınları, İstanbul 1980.

Süryani Mihail, *Süryani Patrik Mihail'in Vekâyi-Nâmesi,* Türkçe terc. Hrant D. Andreasyan, (TTK adına tercüme edilmiş, henüz yayımlanmamıştır).

Şeker, Mehmet, "Hil'at", *DİA*, XVIII, (1998), s. 22-25.

Şemseddin el-Eflâkî el-Ârifî, *Menâkibü'l-ârifîn,* I-II, Neşr. Tahsin Yazıcı, TTK Yayınları, Ankara 1976.

Şeşen, Ramazan, "Eyyubîler", *DİA,* XII, (1995), s. 20-31.

Şeşen, Ramazan, *İbn-i Fadlan Seyahatnâmesi*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010.

Şeşen, Ramazan, *Salâhaddîn Eyyubî ve Devlet*, Emir Yayınları, İstanbul 1987.

Taneri, Aydın, *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı*, Bilge Yayınları, Konya 1977.

Temir, Ahmet, *Kırşehir Emîr Caca Oğlu Nur el-Dîn'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, TTK Yayınları, Ankara 1989.

Togan, Zeki Velidî, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş: En Eski Devirlerden XVI. Asra Kadar*, I, Enderun Kitabevi Yayınları, İstanbul 1981.

Turan, Osman, "Eski Türklerde Okun Hukukî Bir Sembol Olarak Kullanılması", *Belleten*, IX/35, (Temmuz 1945), s. 305-318.

Turan, Osman, "Keyhusrev II", *İA*, VI, (1952), s. 620-629.

Turan, Osman, "Keykâvus I", *İA*, VI, (1952), s. 631-642.

Turan, Osman, "Ortaçağlarda Türkiye-Kıbrıs Münasebetleri", *Belleten,* XXVIII/110, (1964), s. 209-227.

Turan, Osman, "Selçuk Devri Vakfiyeleri I, Şemseddîn Altun-Aba, Vakfiyesi ve Hayatı", *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 297-331.

Turan, Osman, "Selçuklu Devri Vakfiyeleri III, Celâleddîn Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Selçuklu Tarihi Araştırmaları*, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 347-503.

Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti,* Ötüken Yayınları, İstanbul 2008.

Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* Ötüken Yayınları, İstanbul 2010.

Turan, Osman, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi,* Ötüken Yayınları, İstanbul 2011.

Turan, Osman, *Türkiye Selçuklularına Aid Resmî Vesîkalar: Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, TTK Yayınları, Ankara 1988.

Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekâyi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Türkçe terc. H. D. Andreasyan, TTK Yayınları, Ankara 2000.

Uyumaz, Emine, "Türkiye Selçuklu Devleti Eyyûbî Münasebetleri", *Türkler,* V, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 86-96.

Uyumaz, Emine, *Sultan I.Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237),* TTK Yayınları, Ankara 2003.

Uyumaz, Emine, *Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen ve Giden Elçiler*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2011.

Uyumaz, Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Devleti'nde Resmî Eğlence / Bezm Meclisleri", *İ.Ü. EFTD*, S. 43, (2006), s. 37-50.

Uzunağaç, Ömer, *Selçuklu Anadolusu'nda Beslenme ve Yemek Kültürü*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2015.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal,* TTK Yayınları, Ankara 1989.

Ünyay Açıkgöz, Fatma, *XVII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Hediye ve Hediyeleşme: Padişahlara Sunulan ve Padişahların Verdiği Hediyeler Üzerine Bir Araştırma*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2012.

Vilâyet-nâme (Manâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî), haz. Abdulbaki Gölpınarlı, İstanbul 1958.

Yûsuf Hâs Hâcib, *Kutadgu Bilig,* Türkçe terc. Reşid Rahmeti Arat, TDK Yayınları, Ankara 1985.

Zencânî, *Sultana Öğütler Alâeddin Kaykûbat'a Sunulan Siyasetnâme*, Haz. Hasan Hüseyin Adalıoğlu, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005.